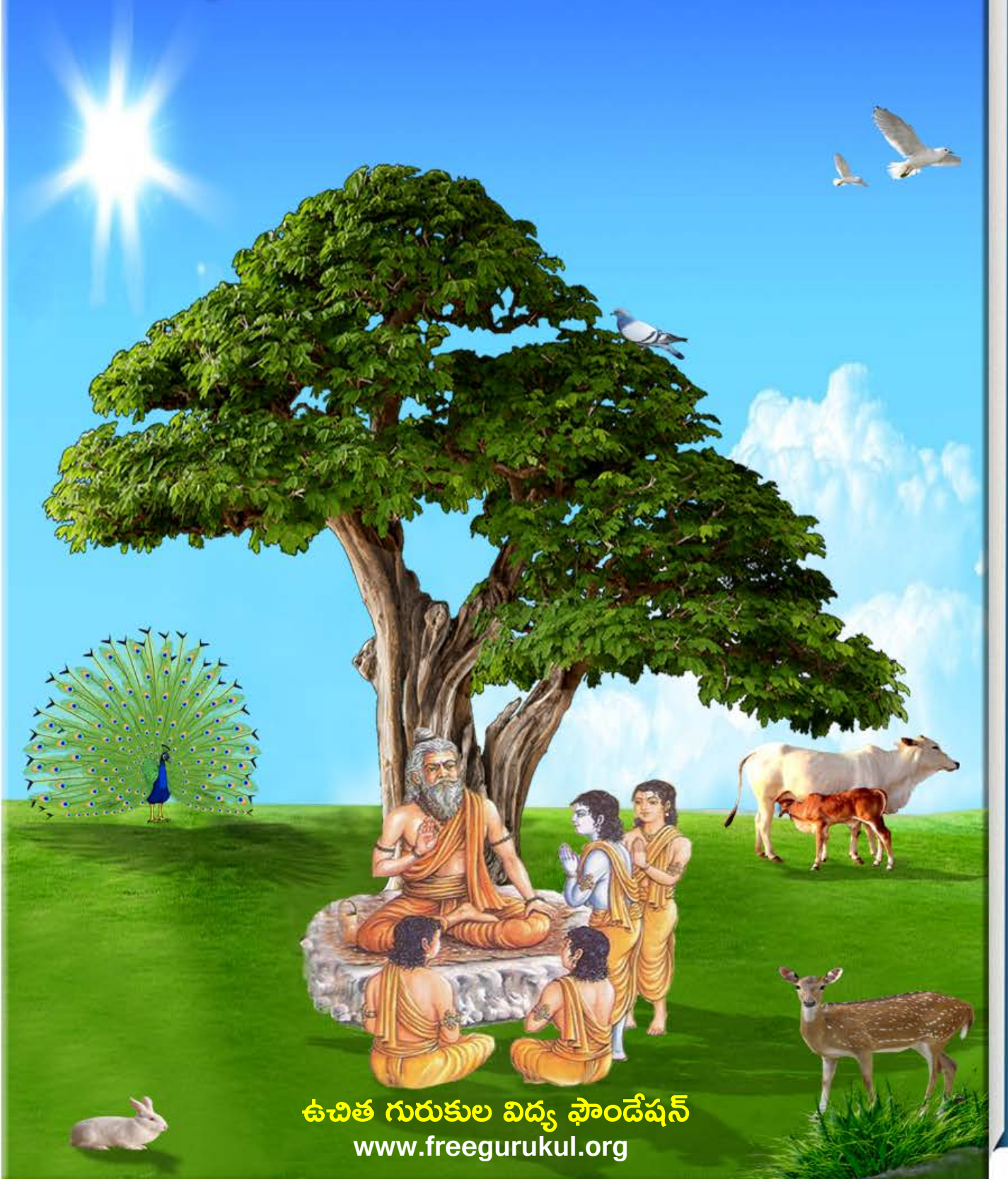

భాగవతము

గజేంద్రమోక్షణ రహస్యార్థము

ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్
www.freegurukul.org

సదాశివ సమారంభం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు కుక మహర్షి

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు శ్రీకృష్ణ

శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాబాజి

గురు గోతమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు విరభ్రహ్మేంద్ర స్వామి

యోగి బేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతం

గురు వైలింగ్ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయ

గురు రామకృష్ణ పరమహంస

అమృతా కారదా దేవి

గురు వివేకానంద

గురు సాయిబాబా

గురు అరవీంద్

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తవేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళ స్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య

వందే గురుపరంపరాం..

“ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్” ద్వారా విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందించే సేవా కార్యక్రమంలో భాగంగా ఈ పుస్తకాన్ని భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్(డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా) నుంచి సేకరించి అందిస్తున్నాము. ఇందుకు మేము వారికి కృతజ్ఞత తెలియచేసుకుంటున్నాము.

సాయి రామ్ వారి సేవల విస్తరణలో భాగంగా ఈ ఫౌండేషన్ స్థాపించబడినది. ఈ స్వచ్ఛంద సంస్థ ద్వారానే అన్ని సేవలు అందించబడును. ఇటువంటి పుస్తకాలు మీరు వ్రాసినట్లయితే (లేక) సేకరిస్తే మాకు తెలియచేయండి. మేము ప్రతి విద్యార్థికి ఉచితంగా అందేలా చేస్తాము, తద్వారా ఉన్నత విలువలు, నైపుణ్యాలు కలిగిన విద్యార్థులను మన దేశానికి అందించవచ్చు. మాతో కలిసి నవ భారత నిర్మాణ కార్యక్రమంలో పనిచేయుటకు, భాగస్వామ్యం అగుటకు ఆసక్తి ఉంటే సంప్రదించగలరు.

ఈ గ్రంథాలను ఉచితంగా ఆన్ లైన్ లో చదువుటకు, దిగుమతి(డౌన్లోడ్) చేసుకొనుటకు గల మార్గాలు:

- 1) భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్: <http://www.new.dli.ernet.in>
- 2) ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్ వెబ్ సైట్ : www.freegurukul.org
- 3) సాయి రామ్ వెబ్ సైట్ : <https://sites.google.com/site/sairealattitudemanagement>
- 4) మొబైల్ ఆప్: Free Gurukul

గమనిక: భక్తి,జ్ఞాన,ధర్మ ప్రచారార్థం ఉచితంగా eBook రూపంలో భారత ప్రభుత్వపు డిజిటల్ లైబ్రరీ సహాయంతో ఇవ్వడం జరిగింది. ఇది లాభార్జన దృష్టిలేని ఉచిత సేవ. ఈ సేవలో అంతర్జాలంలోని(ఇంటర్నెట్) లైసెన్సు / కాపీరైటు అభ్యంతరాలు లేనివి అనుకొన్న పుస్తకాలను గ్రహించటం జరిగినది. అనుకోకుండా ఏవైనా అభ్యంతరకరమైనవి ఉన్నచో మాకు తెలుప మనవి, వాటిని తొలగించగలము అని మనవి చేసుకొంటున్నాము.

Website: www.freegurukul.org

Mobile App: Free Gurukul

email: support@freegurukul.org

Facebook: www.facebook.com/freegurukul

Help Line / WhatsApp: 904 202 0123

“ మన లక్ష్యం: విలువలు, నైపుణ్యాలతో కూడిన విద్య అనేది ఉచితంగా + సులభంగా + ఆకర్షణీయంగా + నాణ్యతతో కూడి అందరికీ అందించబడాలి “

ఉచిత గురుకుల విద్య ఫౌండేషన్ – Free Gurukul Education Foundation

సర్వం పరమాత్మ పాద సమర్పణమస్తు

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

<http://www.new.dli.ernet.in>

Digital Library of India: Inc x

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home Vision Mission Goals Benefits Content Selection Current Status People Funding Copyright Policy FAQ RFP

Books Journals
Newspapers
Palm-Leaves (Manuscripts)

Title:

Author:

Year: to

Subject: Any Subject

Language:

Scanning Centre: Any Centre

[Presentations and Report](#)
[Statistics Report](#)
[Status Report](#)
[Feedback](#) | [Suggestions](#) |
[Problems](#) | [Missing links or Books](#)

Click [here](#) for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

[Click Here to know More about DLI](#) ^{New!}

Books	Journals	Newspapers	Manuscripts
Rashtrapati Bhavan CMU-Books Sanskrit TTD Tirupathi Kerala Sahitya Akademi	INSA	Times of India Indian Express The Hindu Deccan Herald Eenadu Vaartha	Tamil Heritage Foundation AnnaUniversity ^{New!}

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-
-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...
--------------	---------	-----------	-----------	-----	-------------	-----------	----------	----------------------

Language

Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu
----------	---------	---------	-------	---------	---------	-------	--------	------

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

“దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్టమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం” అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని జళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజూ పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది ఐలిప్పులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్చాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నీ కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన ‘ఇచ్చ’ (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. “నీచాతినిచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది” అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

గజేంద్ర మోక్షణ రహస్యార్థము

చదువుల వీరాజు శర్మ,

శృంగవరపు కోట.

ACC No
4770

చ॥ చదువుల పంశవర్ధనుడ * జ్ఞానురేడకా రఘురామచంద్రునిం
పాదపంగెగొల్చుభక్తుడ, న * ముజ్జలతత్త్వ విశేష ధర్మముల్
సహజులహయసంగవగు * సత్యభలందు సుపస్థునింతు నె
న్నది పట నిచరిత్రమిటు * వ్రాసితనామము వీరరాజులన్.

విజ్ఞప్తి.

వైరాగ్య పుష్పగుచ్ఛము - భగవద్గీతా దండకము
 గీతా ప్రశ్నోత్తరములు - రామగీతార్థము - ఋషి
 వేదాంతాది గ్రంథములు - రచియించుటకు ముందుగ
 నేనీ గజేంద్ర మోక్షణమను చరిత్రమునకు, శాఖ్య -
 రహస్య లేక, సధ్యాత్మిక తాత్పర్యములు విశేషముగా
 వ్రాయుటలో శ్రుతి స్మృతులు సందర్భానుసార ముపయో
 గించి సృష్టిక్రమము - గాముకుని లక్షణములు - దత్తా
 మజనిత కష్టములు - వాటి నివారణోపాయములు - ము
 న్నగునవి. యెల్లరకు బోధపడునటులు, పూర్వపక్ష సిద్ధాం
 తములతో సమకూర్చుడమైనది. పాలయందు వెన్నగలద
 నియు నయ్యది నేయిగా మారగలదనియు నందఱకుఁ దెలి
 సిన విషయమే, కాని, సక్రమముగాఁ దీసికనే యదివచ్చు
 నుగాని లేనినాడది చెడిపోవునటులనే, యీ గ్రంథముఁ
 జక్కగాఁ జదివిన వారికే బోధపడగలదని వేఱే చెప్పన
 క్కరలేదు. అదిగాకఁ జంగోవ్యాకరణాదు లంతగాఁ దెలి
 సినవాఁడను గాను గాన నిండేనైనఁ బొరపాటు లగుపడిన
 నవి నాకుఁ దెలియపర్చినచో నవదించుకొందును అంతియే
 గాక నచ్చటచ్చట సద్వైతమును గూర్చి నే మపన్యాస
 ము లిచ్చుచుండుటలోఁ బూర్ణ గ్రామము వాగీ పుస్తక
 మచ్చు గూర్చింపఁ బ్రోత్సహించి కొంతధన సహాయ మొ
 నర్చి రా తదుపరిఁ బాలకోట్ల రామ లింగేశ్వర స్వామి
 వారి యాలయములో గీతోపన్యాసము లొనంగించుఁ బ్ర
 స్తావనలోఁ బై గ్రంథమునుగూర్చి విచారించు దెనాలి
 తాలూకా వరహాపురం అగ్రహారం వాస్తవ్యులును -
 ప్రస్తుతము నర్హపురం తాలూకా దిగివల్లి గ్రామము

లోఁ గాపురముండి. పాలకొల్లు కంగమన్నార పేటలోఁ
 బార్మసీ నేర్పాటుజేసి, తెలుఁగు వైద్యము నింగ్లీషు వై
 ద్యము నతి నిపుణతతో నొనర్చువారును - శ్రీ వంకమా
 మిడి సాంబయ్యగారి కుమారులు నగు శ్రీ కృష్ణమూర్తి
 డాక్టరుగారు, మీపుస్తుక మీ పాలకొల్లు గ్రామములోనే
 యచ్చు పడగలదని హెచ్చరించి రంత, వారి వాక్కమో
 ఘమై యీ గ్రామమునఁగల మహాభక్తుల సహాయముచేతను
 శ్రీ కృష్ణమూర్తిగారి మిత్రబృంద సహాయము చేతను శ్రీ
 పూర్ణగ్రామీయుల సహాయము చేతను గృష్ణాప్రెస్ వారి
 చే ముద్రణ పూర్తి యైనది గాన శ్రీకృష్ణమూర్తి డాక్టరు
 గారినిఁ దదితరమహాభక్తులననేక విధముల నభినందించుచు
 నన్నీ గ్రామము రప్పించి నటులొనర్చిన వెలివెల దేవల
 రాజు పంతులుగారికి నీగ్రంథ విషయములో నాకు సర్వ
 విధములఁ జేతోడుగానుండి సంస్కరించిన - ఆయుర్వేద
 భిషక్ - మహాకవి - కవిసింహ - నల్లా చినకోటయ్య
 గారికి, బహు దొందటగా నచ్చుపనిఁ బూర్తిగావించి
 యొసంగిన తత్కృష్ణాప్రెస్ మేనేజరు శ్రీ కాకుల వేంకట
 స్వామి గారికిని, మహా పవిత్రమైన నీ గ్రంథమును
 భక్తిశ్రద్ధలతోఁ జదివినవారికిని, విన్నవారికిని నఘటనా
 ఘటన సమర్థుండగు శ్రీరామచంద్రమూర్తియప్టేశ్వర్యంబు
 లంజేకూర్చి రక్షించుచుండునుగాక.

ఇట్లు,

శృంగవరపు కోట }
 3—5—1954

అనుభవ వేదాంత ప్రదర్శక,
 చదువుల వీరాజుశర్మ

ఓం.

శ్రీరామ చంద్ర పరబ్రహ్మణేనమః

గ జే ం ద్ర మోక్ష ని ర హ స్యార్థ ము.

ఓంకార ప్రితిపాద్యశాశ్వత పరబ్రహ్మభిధ శ్రీపతి
స్వేచ్ఛానుగ్రహవాన్ పరస్మి గుణతస్పష్ట్యాదికర్తాన్వరాట్
బాహ్యభ్యంతరగోనిరూఢమహిమా స్వేషాంపుమర్దాన్ ద
ద్యః క్రీడార్థమభూన్నప్రస్తమజితం రామం శరణ్యం భజే॥

ఓంకార రహస్యము.

శ్లో॥ అష్టాంగంచ చతుష్పాదం - త్రిస్థానం పంచ దైవతం
ఓంకారంయోనజానాతి - బ్రాహ్మణో నభవేతుసః॥

కృష్ణ పరమాత్మ స్తవము.

శ్లో॥ కృష్ణత్వదీయపదపంకజ పంజరాంతే ౭
ద్వైవమే విశతుమాన సరాజహంసః
ప్రాణ ప్రయాణ సమయే కఫవాత పిత్తేః
కంఠావరోధన విఘ్నాస్మరణంకుతస్తే॥

తంబు యత్నించి కష్టించుచుఁ దత్సంబంధుల నలన నంచి
తులయిదుఃఖించుచు మోక్షమార్గమునకుఁ గడుదూరగులై
తమతమ కర్మ విశేషంబున దేవదానన నరమృగ పశుపక్షి
క్రిమికీటకాది యోనులంబుట్టుచు గిట్టుచుఁ జర్చిత చర్వణ
ముగాఁదిరుగు కష్టజీవులయందుఁ గనికర హృదయలై మ
హామహులైన పెద్దలనేక చోట్ల దేవాలయములు నిలుపుట
యేగాక, పురాణములు, - భక్తులయొక్క చారిత్రములు,
మొదలగునవి తగు దృష్టాంతములతో వర్ణించిరంను, సత్య
ముయొక్క మహిమనుచూపించుటకై హరిశ్చంద్రుని యొ
క్కకథయు, భక్తుల మహిమ వెల్లడి చేయుటకై ధ్రువుని
యొక్కయు, బ్రహ్మదునియొక్కయు కథలును - సతీధర్మ
ములు ప్రకటించుటకై సీతా సావిత్రి మహిళామణులయొ
క్క కథలును - పితృభక్తి యొక్కయు, బ్రహ్మచర్యము
యొక్కయు మహిమలఁ దేటపఱచుటకై శ్రీరామ, భీష్ముల
చరితములును - అతిథి సేవా మహిమను బోధించుటకై
మయూరధ్వజుని చారిత్రము మొదలగునవి యెన్నిటినో,
సమాధి-తాకిక - పరకీయ భాషలయందా యా సమయా
నుకూలములుగా ననేక రకముల రూపకముతో సరళము
లుగా నేరుపఱచి చిరస్మరణీయులైరి. ఆచరిత్రలఁ జదివి
యు నాలకించియు - నాయాపద్ధతులలోఁ దమతమ కను
కూలములైన - ధర్మములను - శీలములను - గ్రహించి
యాచరించి కొంతమంది ధన్యాత్ములైరి. అట్టివారిలోఁ

బరీక్షీన్మహారాజోక్కడతండు శమీక మహాముని తనూ
జాండగు శృంగియను వానినలన శపింపఁబడి, శుక మహా
మునిచే నేడు దినంబులలో శ్రీమద్భాగవతం బాలించి
తఱింఁచెనట్టి భాగవతంబుననే, బుద్ధియను జలంబులతో
నిండి - సందేహములను తరంగములతోను - నిందియా
ర్థములను బిసప్రసూనములతోడను గూడిన, మనస్సను
సరస్సునందు, జీవుడను గజేంద్రుడు దిగి, కామమను
మొసలిచే పట్టువడి, జన్మపరంపరలను నానావిధ దుఃఖ
ములనుభవించి వ్యాపక చైతన్య స్వరూపుండగు శ్రీ చక్రా
యుధునిం బ్రార్థించిన, నాజనార్దనుండంతజ్ఞానమను చక్ర
ముచే మొసలినిఁ గ్రుంచి తత్త్వంజరాధిపతిని రక్షించెనెట్లనగా-
న్లో॥ అహంకారలతావిష్టం - కామఃక్రోధదళాద్యుతం

ఇందియార్థభ్రమఃపుష్పం - సందేహతరగంతథా

బుద్ధిరూపజలోపేత - మగాధం తృష్ణసంజ్ఞితం

ఆశాకూల విశాలంచ - కంచిదస్త్రీసరోవరం

యస్యసంజ్ఞమనశ్చేతి - యస్మిన్ జీవోనగాహతి

అనపేక్ష్యతాని పుష్పాణి-తస్మిన్ స్నానంకరోతియః

తేనపత్రలతాస్పందం - నసంభవతి కుత్రచి

న్నాభిజాయత్యహంకారో - సజీవన్ముక్తఉచ్యతే॥

తాత్పర్యం॥ అహంకారమను లతావృతమైనట్టియుఁగామా

దిదలయు క్తమైనట్టియు - నిందియార్థము (విషయ

ము)లను భ్రమజనక పుష్పంబులును, సంశయతరం

గములును, ధీరూపజలంబును, దృష్ట యను నగా
ధంబు (లోతు)ను, ఆశయనుకూలంబు (బిడ్డు) ను,
గలిగినయొకానొక మనోనామక సరోవరముకలను.
తత్సరస్సునందు జీవుఁడుప్రత్యహము (ప్రతిదినము)
ను స్నానముఁ జేయుచుండును — ఇంద్రియార్థ
(శబ్దాది) పుష్పముల నపేక్షింపక “ శారీరం కేవ

లం కర్మకుర్వన్నాప్నోతికిల్బిషమ్” శరీరోపయోగ
మాత్రముఁ గర్మఁజేయుచున్నవాఁడుపాపమును పొందఁడు,
అను గీతావచన ప్రకారము జీవన్ముక్తుఁడని చెప్పబడు చు
న్నాడు —

తనగా నిమిత్తమాత్రమైనచో, నహంభావమనులతయును
విషయసుమంబులను — స్పృశించక ప్రారబ్ధ భోగమాత్రం
డైనవాఁడు జీవన్ముక్తుఁడని యాశయము.

ఇట్లు శృతి, స్మృతి, పురాణ, యుక్తి: యుక్త ప్ర
మాణములతోడను—అనుభవ పూర్వకమైన యుపమాన
ములతోడను—రహస్యార్థ, బాహ్యార్థములు వ్రాయబడినవి
నీ॥ మానవాధీశ్వర † మనువునాలనవాఁడు

తామసుండనఁగ,ను - త్తమునిభ్రాత
పృథివీపతులు, కేతు, - వృష, నర. ఖ్యాతాదు
లతనిపుత్రులు పద్మ - రథికబలులు
సత్యకహరివీర - సంజ్ఞలు వేల్పులు
త్రిశిఖినామమువాఁడు - దేవవిభుఁడు

మునులుజ్యోతిర్వోయను — ముఖ్యులు, హరిపుష్పై
హరిమేధునకుఁబ్రీతి — హరిణియందు
గ్రాహబద్ధుండైన — గజరాజు విడిపించి
ప్రాణభయము వలనఁ — బాపికాచె
హరిదయాసముద్రుఁ — డఖిలలోకేశ్వరుఁ
డనినశుకునిఁజూచి — యవనివిభుఁడు.

బాహ్యార్థము— హేపరీక్షన్మహారాజా! ఉత్తముని భ్రాత
యగు తామసుండనుచతుర్థమనువునకుఁగేతు, వృష
నర, ఖ్యాతాది పుత్ర దశకంబుఁగలిగినది. సత్యక,
హరి, వీర, నామకులగు వేల్పులును—త్రిశిఖుఁడను
దేవవిభుఁడును - జ్యోతిర్వోయమాది మునులును —
హరియును జన్మించిరి, హరిమేధునకుఁ బురంద్రు
యగు హరిణియందు — గ్రాహముచే, పట్టువడిన
గజేంద్రుని రక్షించినట్టి శ్రీమహావిష్ణునవతరించెనని
శుకమహాఋషి చెప్పినఁబరిక్షిద్భూవిభుండు -

రహస్యార్థము — క్షీరాక్షరముల కంటె నన్ముఁడగు పరమాత్మ “ ఉత్తమః
పురుష స్త్యః ” అతనియొక్క భ్రాత మాయాప్రతి బింబితుఁడగు
నీశ్వరుఁడు. వాని పంశమందు ముఖ్యుఁడగు హరివాసుదేవవ్యూ
హాత్మకుండగు శ్రీమహావిష్ణువు గజేంద్రుఁడగు జీవుని - కామ
గ్రాహమువలన రాగహేతుకమైన జన్మ పరంపరల నుండి విము
క్తునిజేసి రక్షించెనని శుకముని చెప్పిన విని యవని విభుండు
వానినిఁగాంచి —

కం॥ నీరాట వనాటములకుఁ
 బోరాటంబెల్లుకలిగెఁ — బురుషోత్తముచే
 నారాటమెల్లు మానెను
 ఘోరాటవిలోని భద్ర — కుంజరమునకున్.

బాహ్య॥ ఉదకమందు సంచరించు మకరమునకును - అర
 ణ్యమందుఁ దిరుగు ద్వీరదంబునకును - కలహ మె
 ట్లు సంభవించె నావెనుకనాకుంజర ప్రణాదం బా
 లించి వనమాలి మొసలినిఁగూల్చి యేనుఁగు నెటు
 లు రక్షించెను?

రహ॥ నీరు, అనగా బుద్ధి, చిత్స్వరూపి, శ్లో॥ యోవైనర్వ గతోవిష్టుశ్చిత్స్వ
 రూపీ నిరంజనః సవివరుద్రరూపేణ గంగాంభోనాత్ర సశయః”
 చిత్స్వరూపమగు సర్వవ్యాపక విష్టువేద్రవ (జల) రూపమయి,
 నిస్సంశయముగా గంగారూపము నొందుచున్నాడు. అట్టి జలరూప
 బుద్ధియే సంకల్ప రూపము నొందుచున్నది. “బుద్ధి సంకల్పితా
 కారా ప్రయాతి మనసాస్పదం-సంకల్ప మనసిభిన్నో నకదాచన కే
 నచిత్”బుద్ధియేసంకల్ప రూపమగు మనోరూపము నొందు చున్నది.
 సంకల్ప మనస్సుల కెట్టివారును భిన్నత్వ మెన్నఁడుఁ గలుఁగఁ
 జేయఁజాలరు. కావున నట్టి సంకల్ప జల జనిత కామము నకును
 “సంకల్ప ప్రభవాన్ కామాన్” కామమా! నీ జన్మమూలమునేనె
 టుంగుదు, సంకల్పము వల్లనే కదా పుట్టుచున్నావు. అట్టి కామము
 నకును, వనాటమనగా “పస్యతే సేవ్యత ఇతివనం” జీవులచే సే
 వింపఁబడునది. అధిష్ఠాన చైతన్యము దాని యందుఁ జరించునది.
 ఆత్మ యొక్క కళయగు ప్రతిబింబితి జీవునకును - సంసారరూప
 ఘోరాటవియందుఁ గలహమెట్లు కలిగెను? పురుషోత్తమునిచే నా
 పోరు (భవదుఃఖము) ఎట్లు నివారింపఁబడెను? అనిజనపతివ్రశ్నింప.
 జీవుడనగా “శ్లో॥ చైతన్యం యదధిష్ఠానం లింగదేహశ్చయః పునః

చిచ్ఛాయాలింగదేహస్థాతత్పంగో జీవఉచ్ఛ్వతే” అధిష్ఠాన చైతన్యము-
నూక్మదేహము - నానూక్మదేహమును లింగదేహమందు బ్రతిబింబిత
కళయునుఁ గలని జీవుఁడయ్యెను.

కం॥ మునినాథ యీకథాస్థితి
వినిపింపుము విసఁగనాకు - వేడుకవుట్టెన్
వినియెదఁగ ర్మేంద్రియముల
పెనుబండువు సేయు మనముఁ - బ్రీతింబొందన్

బాహ్య॥ ఓమునిచంద్రమా! యిక్కథ వినుట కెంతయు సం-
తోషమగుచున్నది. కర్ణపుటాంజలిచే తత్కథామృ-
తముఁబానముఁజేసెదఁగావున నానతిమ్ము.

రహ॥ మునియనగా ॥ శు॥ ॥ “బ్రాహ్మణః పాండిత్యం నిర్విద్యబాల్యే నతి-
ష్ఠాసేత్ - బాల్యంచ పాణ్ణిత్యంచ నిర్విద్యఅథముని రమౌనంచ మౌ-
నంచ నిర్విద్యాధ బ్రాహ్మణః” బాల్యేన అనగా బ్రహ్మజ్ఞానబలభావము
చే విషయదృష్టినిఁదిరన్కరించి యుండుటకుఁగోరి, బాల్యంచ, -
అత్యుజ్జ్ఞాన బలభావమును, పాండిత్యంచ - అనాత్యుజ్జ్ఞాన తిరస్కా-
రము. అనగాఁ బ్రపంచ నత్యత్వభ్రాంతి నిరసనముఁ బూర్ణముగా, న-
భ్యసించి, మౌనము - (నంకల్ప రాహిత్యము) కలుగువాఁడు ముని,
వాఁడే బ్రాహ్మణుఁడు. మునినాథా! యీకథాస్థితి అనగా సద్భారోపాప
వాదపూర్వకమగు కల్పనాకథ - అధ్యారోపమనగా నత్యుదార్థమునం-
దన్య పదార్థకల్పన “ రజ్జునర్పః శుక్తిరజితః ” మున్నగునవి. అప-
వాదమనగా - యదార్థవస్తువును గ్రహించి ఆరోపిత వస్తుభావ నిరస-
నము - బ్రహ్మమునందు నామరూప జగదారోపణముఁబిమ్ముట బ్ర-
హ్మజ్ఞానముచే నపవాదము “ నర్వం బ్రహ్మైవ కేవలమ్” అని జగ-
త్తును బ్రహ్మముగా చూచుటయగును. —

పూర్వపక్షి - “శ్రు॥ అశబ్దమ న్నర్క మరూపమవ్యయం నిష్కలం నిష్క్రి-

యం" శబ్దాది విషయ రహితము, నవ యపరహితము, గ్రియారహితము, మున్నగు విశేషములచేఁబరిగణింపఁబడిన బ్రహ్మమునందు కల్పన యెట్లు కలిగె, నది. శ్రుతి విరోధము - నద్వైత భంగముకాదా?

సిద్ధాంతి- శ్రు॥ తస్మిన్త్రి గుణసామ్యాసా - మూలప్రకృతిసౌజ్ఞికా, శుక్లలోహిత. కృష్ణైకా శక్తిరాసీత్ స్వయం ప్రభా - మరుభూమకాజలం శుక్తా రౌప్యం స్థానౌచ పూరుషః - స్ఫటికేపిచ రేఖేన - భాసమానానిజభ్రమాత్" అట్టివిశేషణ యుక్త వ్యాపకచైతన్యమగు బ్రహ్మమునందు, ఎండ మావులందు జలము - ముత్యపుఁ జిప్పయందు వెండి - స్థాణువు నందుఁ బురుషుఁడు - స్ఫటికము నందు రేఖలు - వలె, గ్రిగుణ రూపియగు శక్తి (ప్రకృతి) స్వయం ప్రకాశమానమైకలిగెను, ఇదియే అద్వైత మతము, భ్రమచే కల్పితమైన పదార్థములు సత్యమైనచో మీప్రశ్న, ముపపన్నమగును - గాని, స్వప్న సత్యమువలెఁ బూర్వోత్తరముల యందుఁ గోచక వర్తమానమునందు మాత్రవఁగోచునది " ఆదావంతే చయన్నాస్తి వర్తమానేపి తత్తథా" యేది ఆద్యంతములయందభావమో అదిప్రస్తుతమునఁ గూడ, లేదనియే నిశ్చయింపఁబడును " మాయా మాత్రమిదంద్వైత మద్వైతం పరమార్థతా - మాయా కా ర్యాదికం నాస్తి - మాయానాస్తి జగన్నహి -

నేహనానా స్తికించన, ననిరోధో నచోత్పత్తిర్నచబ
ద్ధోనచసాధకః నముముక్షు ర్ననైముక్తః ఇత్యేషా
పరమార్థతా”ద్వైతముగాఁగోచుదృశ్యమానప్రపం
చము మాయామాత్రమే కాని సత్యముకాదు. పర
మార్థమున అద్వైతమే నిశ్చయము - మాయా కా
ర్యాదికమును - మాయయును - జగత్తునులేవు -
నానాత్వమేమియులేదు. నిరోధము - ఉత్పత్తి, బద్ధ
ము, సాధనము - ముముక్షువునులేదు, అనెడి మొ
దలగు శ్రితులన్నియు నద్వైతమునే నిశ్చయించు
చున్నవి. ఇందులకు యోగవాశిష్ఠమందు శ్రీరామ
చంద్రునకు శైశవమున నిద్రిపట్టుటకునై, దాదిచే
నొక కథచెప్పఁబడినది యెటులనఁగా—

శ్లో॥

ద్వానజాతౌతద్ధైకస్తు గర్భవన నచస్థితః
వసంతితే ధర్మయుక్తాః అత్యంతాసతిపట్టనే
స్వకీయాచ్ఛాన్యనగరా - స్నిర్గత్యవిమలాశయాః
గచ్ఛంతో గగనేన్మృతౌ - దదృశుఃఫలశాలినః
భవిష్యన్నగరేతత్ర - రాజపుత్రాస్త్రయోపితే
సుఖమధ్యస్థితాః పుత్ర - మృగయావ్యవహారిణః

ఓ శ్రీరామచంద్రా! అసత్పట్టణ మందు మువ్వురు
రాజపుత్రులుకలరు. వారలలో నొకఁడు గర్భమునందు
పతనము లేనివాడును - పరిశిష్టద్వయమును మిలిగిన యి
ద్దరు సుట్టుక లేనివారలు నయి, స్వకీయ శూన్య నగరము

నుండి వెడలి గగనమునందు ఫలవంతములగు వృక్షము
లను జూచి భవిష్యన్నగరము (ముందుకట్టబోవు పట్టణము)
నుండి వేటాడ వెడలనిచ్చావినోదులై యుండిరి. ఇట్లు మా
ఋషిశ్న లేనిచో నుడువుట కెడతెగని కల్పిత కథలెన్ని
యో చెప్పఁబడును —

సీ॥ అజ్ఞులు వచియించు ♦ నాఖ్యాయ కంబోని
జగముల సృష్టిదృ ♦ ప్తాంతమగును
అదియెట్టులన్నచో ♦ నాకాశకుసుమంబు
గంధర్వనగరస్థ ♦ కాంతదురిమి
ఆభాసవస్త్రమ్ము ♦ నాచ్ఛాదనమొనర్చి
మరుభువిజలముల ♦ మగ్ననుగుచు
ద్రుమరహితంబైన ♦ తోటలో విహరించి
సంగహీనునితోడ ♦ సరసమాడి
యిండ్లు లేనట్టి పట్టణ ♦ మిరవుఁ జేసి
కనియె సుతులను వంధ్యయై ♦ కఱవుఁదీఱ
ననెడు సామెతవలెజగ ♦ మనృతమగును
గానివాచావికారమై కానబడును.

కావున నానందముగవిని యెదఁజెప్పుమని.

కం॥ ఏకధలయందుఁబుణ్య
శ్లోకుఁడు హరిసెప్పఁబడును — సూరిజనులచే
నాకథలు పుణ్యకథలని
యాకర్ణింపుమరు పెద్ద — లతిహర్షమునకా.

బా॥తా॥ ఏచరిత్రములయందు గోవిందునిఁ గూర్చి ప్రశం
సింపబడునో తచ్చరిత్రములు మోక్ష దాయకమగు
కథలని యాద్యులు ప్రీతితో వినియెదరుకదా!

రహ॥ హరి - “ హరిష్టతి పాపాని ” పాపహరుడగు శ్రీపతిఁగూర్చివ్యాసం
గముఁజేయఁబడునో అనగా శ్రు॥ ఉత్తమాతత్వ చింతాచ - మధ్య
మంశాస్త్రచింతనం - అధమామంత్ర చింతాచ - తీర్థ భ్రాంత్యధమా
ధమం” తత్వచింతన (బ్రహ్మవిచారణ) ఉత్తమమును - శాస్త్ర చింత
నమధ్యమము - మంత్రచింతన మనగా, నభిచార వశీకరణాదిక,
మధమమును - దీర్ఘయాత్రాధిక మధమాధమముగాఁ జెప్పుచున్నారు
తత్వమనగా నాపరమాత్మయే నీవనిబోధ —

శ్లో॥ యదైథాంసినమిద్ధోగ్ని - భస్మసాత్కురుతే ౭ ర్జున
జ్ఞానాగ్ని సర్వకర్మాణి - భస్మసాత్కురుతేతథా.
నహిజ్ఞానేన సదృశం - పవిత్రమిహ విద్యతే॥

ప్రజ్వలితాగ్ని, యింధనము (చిదుగు) లను భస్మముసేయు
నటులు జ్ఞానాగ్ని. సకల కర్మలను భస్మముచేయును. జ్ఞాన
ముతోఁదుల్యమగునదెద్దియు లేదు.

శ్లో॥ మోక్షార్థం బ్రహ్మవిజ్ఞాన - మితివేదాంతడిండిమః
బ్రహ్మవిచారణమోక్షార్థమేయగును. “శ్రు॥ జ్ఞానా
దేనహి కై వల్యమ్” జ్ఞానమువలననే తప్పక మోక్ష
ముగలుగను —

శ్లో॥ అశ్వమేధ సహస్రాణి - వాజపేయశతానిచ
ఏకస్యజ్ఞానయోగస్య - కలాంనార్హంతిషోడశీం॥

వేయి యశ్వమేధములు - నూలు వ్యాజపేయము లనగా

(యస్మాన్ విశేషము) లభయింక - ఫలరూపసుఖము - క్షణికార్థ
కాలమునఁ జేసిన బ్రహ్మవిచారణ ఫలజనితానందమునకుఁ
నులఁదూఁగఁజాలవు.

శ్లో॥ స్నాతంతేనసమస్త తీర్థనిచయే-ద త్తమహీమండలం
విప్రేభ్యః పితృదేవతా సురగణా - సర్వేషి సంతర్పితాః
జత్తమంత్ర సమాసకోటిదమునా - తత్తంచతీవ్రంతపో
యస్యబ్రహ్మవిచారణేక్షణమపి - ప్రాప్నోతిస్థైర్యమనః

పుణ్యతీర్థములందు స్నానముఁ జేసినందువలనను - సకల
దానములొనర్చినందువలనను బ్రహ్మయజ్ఞపితృ తర్పణము
లొనర్చినందు వలనను - దేవతారాధనముల వలనను -
గాయత్ర్యాది మంత్రాదుల వలనను - చాంగ్రాయణాది
తపస్సులవలనను - ఏమి ఫలముగలనో, నిర్విషయ స్థితిలో
నుండి పరమాత్మ నొక్కక్షణము ధ్యానించిన నంతఫలము
గలుగఁగల దందులు - కాన సత్వర మెఱిఁ గింపుఁడని.

ప్రాయోప విష్టుంజైన పరీక్షున్న రేండుం డడిఁగిన శమీక
మునిపుత్రుండగు శృంగి యనువానిచే శపింపఁబడి పరీక్షి
ద్భావిభుండు మరణానన్న నిశ్చయచిత్తుంజై శ్రీమద్భాగ
వతంబున గజేంద్రమోక్షణ కథ వినఁదొందఱు పడుచుండె
నని శుకముని కనికర హృదయుండయి.

తహ॥ పరీక్షితుఁడనఁగా నశ్వఙ్గామ, కరవిముక్త విశిఖాగ్నిచే, నుత్తర గర్భ
స్తుండగు జీవుఁడు పరితప్తుంజై శ్రీకృష్ణపరమాత్మునిఁబ్రార్థింప నతం
డు తచ్చాణానలోప శమనంబుఁగావించి రక్షించిన తదుపరిఁ దన్ను

రక్షించిన పరమ పురుషుండెచ్చటనున్నాడని పరీక్షించి నందునఁబరీ
క్షిత్తని పిలువఁబడె, శ్రీకృష్ణుండనగా. (సచ్చిదానందము)

శ్లో॥ కృషిద్భూవాచకశ్శబ్దో - ణశ్చనిర్వృతివాచకః
తయోరైక్యం పరబ్రహ్మ - కృష్ణయిత్యభిధీయతే॥

కృ - అనగా భూవాచకము (భూ, సత్తాయాం)
సత్, ణ - కారమనగా నిర్వృతిః (ఆనందము) ష-కార
మనగా చిత్, తద్వర్ణనంయుక్తము, సచ్చిదానందము అట్టి
సచ్చిదానందరూప శ్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మ మెచ్చట నున్నది
యని యన్వేషించినందున, నాత్మా, నాత్మలను పరీక్షించి
నందునఁ బరీక్షిత్తని పివక్షింపఁబడెను - ఆయాత్మానాత్మ
లనగా నెవ్వి?

శ్లో॥ అస్తిభాతి ప్రియంరూపం- నామంచేత్యంశపంచకం
ఆద్యత్రయం బ్రహ్మరూపం-జగదు పంతతోద్వయం

అస్తి- సత్, భాతి- చిత్, (ప్రకాశము) ప్రియం-
ఆనందము అనగా నెట్లు శర్కర శ్వేత మృధుమధురములు
విభజించుటకు వీలులేనో, అట్లు సచ్చిదానందముఁ బదత్ర
యముగా విభజింప వీలులేనియాత్మ - శేషించిన రూపము.
సామములు - మాయాస్వరూపము. సచ్చిదానంద మొకే
రూపముతోఁబ్రకాశించు పరబ్రహ్మమగును.

శ్లో॥ తస్యప్రియమేవశిరః మోగోదక్షిణః పక్షః ప్రమో
ద ఉత్తరః పక్షః ఆనంద ఆత్మాబ్రహ్మపుచ్చంప్రతిష్ఠా॥

ప్రియము - మోదము - ప్రమోదము - కుడి -

మనము — శిష్ట భాగములు కలిగి ఆనందాత్మకమయి,
 ప్రహ్లాదమేయాభాక (పుచ్చ) మగు నేయానందమయ కో
 శము నుండు స్వచ్ఛ) కలనో అదియేయాత్మ —

హార్షణి — అయితే, పరమాత్మ అన్నమయాది కోశా
 పీతమని చెప్పఁబడినదికదా! యనిప్రశ్నించిన

ప్రశ్నాంశి — నామరూపాత్మకమగు జగత్తుతో సమానాశి
 కరణముఁజేసి చెప్పినపుడు. అనుభవ పూర్వకమగు
 ఆనందమయ కోశమే, యాత్మయని చెప్పఁ బడెను.
 “బీజనిద్రాయతః ప్రాజ్ఞః - సాచతుర్యేనవిద్యతే”
 సుహృద్యుండోద్విగ్ధ బీజమును, వ్యాపక చైతన్య
 (ప్రహ్లాద) కళయును, చంద్రోదయ యాషఢము
 కంఠి సువర్ణచూర్ణము మిళితమైనట్లు జగద్రబ్ధహ్మ
 ములు సుసంగతమైయున్నవి. ఆకళయే అవిద్యాప్ర
 తినించిత ప్రాజ్ఞుడని పిలువఁబడును. తురీయమునం
 దోద్విగ్ధ బీజములేను. సుషుప్తి వలకే సర్వానుభవ
 మగుటచే ప్రత్యక్కళామిళిత మగు నానందమయ
 కోశమేయాత్మయని బోధించికోశసమాప్తిఁ జేయఁ
 బడినది కావున - అస్తి - భాతి - ప్రియములను
 సచ్చిదానంద స్వరూప బ్రహ్మమును (ఆత్మయును)
 రూప, నామములగు అనాత్మయును క్షీరనీరముల
 నలెచేకాకారమైయున్నవి.

శ్రు॥ తద్ధేదంతర్హ్యవ్యాకృతమాసీత్ - తన్నామరూపా
భ్యామేన వ్యాక్రియతా సానామాయ మిదం
రూపఐతి.

ఆపరబ్రహ్మమే గుణసామ్యమగుప్రకృతితోఁగలసి
మొదట నన్యక్తము (బీజము) గానుండి పిదప దేవదత్తాది
నామములచేతను, నీలపీతాది రూపముల చేతను - వ్యక్త
మయి, షడ్వికారయుక్తమాయాకార్యమగుసంసార పాదప
మగుచున్నది. యెట్లునృక్షమునకు బీజము కారణమయి
పృథ్వియధిష్ఠాన(స్థితికిఁగఱ) మగుచున్ననో యటులు సం
సార పాదపమునకు. అన్యక్తము కారణమయి బ్రహ్మమ
ధిష్ఠానమగుచున్నది. యెట్లు నృక్ష బీజములతోఁ బృథ్వికి
సంబంధములేనో యట్లు మాయా,తత్కార్యములతో బ్రహ్మ
మునకు సంబంధములేదు. కావున దేహేంద్రియ ప్రభృతి
అన్యక్తపర్యంతము . ననాత్మయని చెప్పఁబడినది

శ్లో॥ దేహేంద్రియ ప్రాణమనోహమాదయః - సర్వేవి
కారా విషయాస్సుఖాదయః, వ్యోమాది భూతాన్య
ఖలంచవిశ్వ - మన్యక్త పర్యంతమిదంహ్యనాత్మా

దేహము, ఇంద్రియములు, ప్రాణములు, మనస్సు
బుద్ధి, (అహం) శబ్దస్పర్శాదివిషయములు, తజ్జనితములగు
సానావిధదుఃఖములు, ఆకాశాది భూతపంచకమును, దన్నే
శనమగు నశేషప్రపంచమును - నన్యక్తపర్యంతమనాత్మ
యని చెప్పఁబడినది. (ప్రకృతి, అన్యక్తము, మాయ, అశ్వ

ద్ధము, మున్నగునవి. యనాత్మకుఁబర్యాయపదములు) బీజ
మునకు మృదధిష్ఠానమైనటు. అనాత్మకుఁబురుషుఁడే. యధి
ష్ఠానమని సంశ్రివణమగుచున్నది.

శ్రు॥ మనసశ్చపరాబుద్ధిః - బుద్ధేరాత్మామహాన్పరః
మహతః పరమవ్యక్త - మవ్యక్తాత్పురుషః పరః
పురుషాన్నపరంకించి - త్సాకాంతాసాపరాగతిః.

సంకల్పరూప మనస్సుకంటె నిశ్చయాత్మకమగు
బుద్ధియును - బుద్ధికంటె - నాత్మ(ప్రతిబింబకళ) జ్ఞేత్ర
జ్ఞుఁడు, ఆత్మకంటె—మహత్తత్వము (హిరణ్మయుఁడు—సూ
క్ష్మాత్మ, మహత్తత్వము కంటె - అవ్యక్తము [అంతరాత్మ]
దానికంటెఁబురుషుఁడు [పరమాత్మ] పరములు. ఆస్థితినిఁ
గాఢ్యయన్ని నుడువుదురు. కావ్య, పరా, ఆత్మ, జ్ఞేత్రజ్ఞుఁడు
సాక్షి మొదలగునవి. యాత్మకుఁబర్యాయపదములు—ఇట్లు
త్మానాత్మల పరీక్షకుఁడగుఁ పరీక్షిన్న రేంద్రుండు ప్రాయో
పవిష్టుండై యనగాఁ బధికునకు గమ్యస్థాన దీక్షనలె మో
క్షైక దీక్షాపరుండై సర్వసంగములనువర్జించి, మరణానన్న
నిశ్చయుండై యుండెనని తాత్పర్యము — ముముక్షువునకు
బహిరంగసాధనములను వైరాగ్యబోధోపరతులలో, వైరా
గ్యము ప్రధమ సోపానముగాఁ జెప్పబడినది యెటులనగా!

శ్రు॥ వమనాహారవద్యస్య - భాతినర్వేషణాదిషు—

తస్యాధికారస్సన్యసే - త్యక్తదేహాభిమానినః

ఎట్లు మాంసభక్షకుఁడు, మత్స్యదిపచన సంస్తా

రజనితదుర్గంధామలను, సౌరభముగా గ్రహించునో, వాటి నే తపోధురీణుండగు సద్రాబ్ధహృణః డెట్లసహ్యమని యేవ గించి నాసికావినరముల మూసికొనునో యట్లు గాఢనైరా గ్యవంతుడగు ముముక్షువు. ఈషణత్రయ స్త్రీ వి త్తాది విషయములందు వమనాహారము వలె దేహాభిమాన వర్జితమై పూర్వానుభూతార్థ దుఃఖస్మృతిచే నిశ్చయంబుగా వినర్జిత విషయుండగును. వమనాహారమును, శ్వాసము పు నర్గ్రహణ మొనర్చినటుల దేహాద్యభి మానాధీనుడగు జడుడు - మరల, మరల సంసారవిషయ గ్రహణా సక్తుం డగును. అట్టి దేహాభిమాన వర్జితమైన సన్యాసము నందధి కారమగును. గుడమునువిసర్జించినచోఁ బిపీలకము [చీమ] లుచేరనటులు విషయ భోగాభిలాష పాత్రమగు గాత్రము పై శరీరాభిమానముఁద్యజించినచోఁదన్నూలకములగుసకల దుఃఖసృంజములును. నశించును.

శ్రు॥ సంస్మృతిర్వర్తతేర్భీజం - శరీరం విద్ధిభౌతికమ్
భావాభావ దశాకోశం - దుఃఖరత్నసముద్గతమ్
బీజమస్యశరీరస్య - చిత్తమాశావశానుగమ్॥

ప్రాప్తా- ప్రాప్తా [హర్షామర్షా] ద్యవస్థలకుఁగో శము [వర] అయినట్టియు - దుఃఖములకు స్థాన మయినట్టి యు, నీపాంచభౌతిక శరీరమే సంసారపాదపమునకు బీజమ గుచున్నది. యాశావశమగు చిత్తమే శరీరద్రుమమునకు విత్త నమైయున్నది. ద్విశీర్ష భుజంగము [రెండుతలలపాము] ఇరు

దెసలను స్వచ్ఛందగమనముఁగలిగి యొక శిరస్సునశించిన
చో నితరము శక్తి విహీనమయి క్రమముగ నెట్లు నాశన
మగునో యటుల, నవిద్యాకార్యము [వాసనాకర్మము] ల
నోన్య కారణములై యొకటి నశించినచో నితరమునకుఁ
గూడనాశనముఁగల్గును.

శ్లో॥ హేతుద్వయంచచిత్తస్య—వాసనాచసమీరిణః

తయోర్వినిష్ట ఏకస్థిం — స్తద్వావపివినస్యతః

చిత్తమను వృక్షోపజీవనమునకుఁబూర్వకర్మఫల
భోక్తృత్వపేరకమగు వాసన [దృఢేచ్ఛ] యును, సమీర
ణమనగాఁబ్రాణవాయు స్పందము [వర్తనూనకర్మ ప్ర]వ
ర్తకము] నను, కారణద్వయముకలదు. వాటిలో నొకటి
నిష్టమైనచోఁ దద్వంద్వ వినిష్టముకల్గును - బాహ్యవిషయ
ప్రకృత్యను సంధానమునందు ఫలమును. తత్ఫలమునందు
వాసనారూపకృములు సహజముగా నంకురించియుండును.

శ్లో॥ బాహ్యను సంధిః పరివర్ధయేత్ఫలం

దుర్వాసనామేవతతస్తతోధికామ్

జ్ఞాత్వావివేకైః పరిహృత్యబాహ్యమ్

ఆత్మానుసంధిం విదధీత నిత్యమ్

బాహ్యవిషయేంద్రియసంయోగాను సంధానము
నిశ్చయముగా ఫలముఁగలిగించును. దానివలన నధికమగు
దుర్వాసన కల్గును. [అట్లేటింగ్రిజ్ఞానులు బాహ్యను సంధిని
వర్జించియాత్మానుసంధానముఁజేయవలెను]వాసనయనగా?

శ్లో॥ దృఢభావన యాత్యక్త్వా - పూర్వాపరవిచారణం
యదాదానంపదార్థస్య - వాసనాసాప్రకీర్తితా॥

పూర్వానుభూతయాతన (దుఃఖము) ను. రాబో
పుకష్టములను యోచనసేయక. దృఢవాంఛా నిబద్ధుడై,
విషయగ్రహణ మొనర్చుటెద్దియో, దానినే వాసనయని
పరిగణింతురు.

ఎట్లు పృష్టసుగంధ జంతువులగు పునుగు జవ్వాజి మున్నగు
పిల్లులు నిశలయందెచ్చుటెచ్చట విశ్రమించునో యా యా
ప్రస్తర (తాతి) ఫలకములయందు సువాసనలు గ్రమ్ము
నట్లు వర్తమాన దుష్క్రియ (కర్మ)ల యందు రాగ ద్వే
షములను వాసనాబీజములు అంతఃకరణఫలకమునందు వె
దజల్లుబడి, తద్వాసనలు పునరాగమభవ (రాబోపుజన్మ)
మునందు దేహారంభాంకురములుగాఁ బరిణమించి ప్రారబ్ధ
కర్మరూపజలసించితము లైదుఃఖ రూపఫలంబుల నొసంగు
చు రథాంగము (చక్రము) వలెఁదిమ్మరుచుండును -

శ్లో॥ క్రియాశరీరోద్భవ హేతురాదృతా
ప్రియా ప్రియకాతౌ భవతస్సురాగిణః
ధర్మేతకాతత్రపునశ్శరీరకం
పునఃక్రియాచక్రవదీర్యతేభవః

కర్మమువలన జన్మమును - అనుభవజన్మక్రియ
లయందు ప్రియాప్రియములు (ఇష్టాపిష్టములు)ను. తన్ని
మిత్తంబులగు ధర్మాధర్మములు (పుణ్యపాపములు)ను తత్ఫ

లనేవ్యమగు పరజన్మమును, ఇటులమాటిమాటికిని నూర్ధ్వ
ధోగమనముఁగలిగిన చక్రమువలె రాగవంతునకు భ్రమ
ణముఁగలిగియుండును. వృక్షమునకు బీజమెట్లు సంప్రాప్త
మయ్యెనో యనుపల్కము (తెలియబడను) కాని, వృక్ష
లబ్ధబీజములు పునరారోహణ కారణములని తెలియఁబడును.
శ్లో॥ వృక్షదర్శనకాలేతు - నబీజముపలభ్యతే

వృక్షోద్ధితానిబీజాని - దృశ్యంతేవృక్షబీజవత్॥

ప్రత్యక్షవృక్షమునకు బీజమెట్లు లబ్ధమైననో తె
లియఁబడలేదు కాని తత్ఫలబీజములు భవిష్యద్గుణ మోత్ప
త్తికారణములని తెలియఁబడుచున్నవి. అరీతిని సుత్తి ముం
దా? కాదుముందా? అనునట్లుపాసనా కర్మము లన్యోన్య
సహాయ సంపాదకములై యుండును. ఎట్లు సౌధము నాశ్ర
యించిన పిశాచము తత్సౌధాద్యక్షుని బాధించునో యటు
లు స్థూల, సూక్ష్మోపాధిగతములై నయాధివ్యాధులు చిదా
భాసుఁడగు జీవుని బాధించుచుండును - ఆధివ్యాధులనగా!

శ్లో॥ శరీరేజ్వరకుష్ఠాద్యాః క్రోధాద్యామానసాస్మృతాః
ఆగంతుకాభిఘాతాద్ధాః సహజాక్షుతృడాదయః॥

జ్వరకుష్ఠాదులు స్థూలోపాధివ్యాధులును - కామ
క్రోధాదులు సూక్ష్మగతములును - ఘాతాదు [దెబ్బ]
రాగంతోకములును - క్షుతృడాదులు సహజజ్వరములునై
యున్నవి. రాగద్వేషములు పిండోత్పత్తి సమయమునందే
పాసనామాపమున విస్తృతమయి (ప్యాపించి) యుండును.

శ్లో॥ ఇచ్ఛా ద్వేష సముద్దేన - ద్వంద్వమోహేన భారత
సర్వభూతాని సమ్మోహం - సర్గేయాంతిపరంతప॥

ఓయి భాగతా! భాః— ప్రకాశమగు పరమాత్ముని
యందు రత— ఆసక్తికలిగినవాఁడా! భార - సంసారమును
త - [తనుత్వము] విస్తరింపజేసినవాఁడా! పరంతప —
శత్రువులను తపింపజేయువాఁడా! లేక, పరమునుగూర్చి
తపించువాఁడా! యని, ద్వ్యర్థిసంబోధనలు - ఇచ్ఛా ద్వేష,
రూపద్వందజనితమోహముచే సర్వభూతములను - సర్గే—
పిండోత్పత్తిసమయము నందే వాసనా రూపమగు మోహ
మును పొందుచున్నవి.

అనగా జీవునకు వాసనాజనితమోహ రూపమహోదధి య
లంఘ్యమని యాశయము - కొండప్రక్కనుండు మృత్తు
దృఢమయి క్రమంబున తాతిగాఁ బరిణమించినట్లు పూర్వ
వాసనలు పరజన్మమునందుఁగి యారూపమయి సర్వదుఃఖా
కరమగును.

శ్లో॥ దేహమూలమిదందుఃఖం దేహఃకర్మసముద్భవః
కర్మప్రవర్తతేదేహే - హంబుధ్యాపురుషస్యహి
అహంకార స్త్వనాదిస్యా - దవిద్యాసంభవోజడః
జీవకామ విశాచేన - హసనోవివశోభవేత్॥

ప్రార్థనానుభవమునకు, దేహమును, దానికిఁగ
ర్మమును, గర్మమున కహంతయును, దానికి నవిద్యయును
గారణములు - అవిద్యాప్రతిబింబుఁడగుజీవుఁడు కామవిశా

చగ్రిస్తుండగును. కావున జీవాశ్రియమగు విషయ భోగ
వాంఛయే పిశాచమువలెఁబ్రతిబంధకమగును.

శ్లో॥ భోగేచ్ఛామాత్రకోబంధ-స్తత్యాగోమోక్షఉచ్యతే
భోగేచ్ఛయేబంధమును - తత్త్యాగమేమోక్షమునునగును.
గాని, తద్బంధగ్భంధమోక్షములులేవు, భోగములన్ననో?

శ్లో॥ భోగోమేఘ వితానస్థో - విద్యుత్లేఖేనచంచలా
ఆయురప్యగ్ని సంతప్త - లోహస్థజలబిందువత్॥

భోగములు మేఘవితాన [ఉర్ధ్వస్థ] విద్యుత్లేఖ
మేరువువలెఁజంచలములగును. ఆయునన్ననో యగ్నిదగ్ధ
లోహగతజలబిందువువలె సన్యోనాశన స్వభావమైనది.

శ్లో॥ ఛాయేవలక్ష్మీశ్చ పలాప్రతీతా

తారుణ్యమం బూర్జితదధృవంచ

స్వప్నోపమం స్త్రీ సుఖమాయురల్పం

తథాపిజంతో రభిమానఏషః

విశ్వర్యముఛాయవలెఁజపలమైనది. యశావసము
తరంగమువలె నస్థిరమైనది. స్త్రీసుఖము స్వప్న లబ్ధానంద
ఁబొందినది. జీవితము క్షణభంగురము అనియిట్లు చక్షుగ్నో
రమైనను. మనుజుఁడు సంసారమును సత్యమును ప్రత్య
క్షము [విశ్వాసము]చే, నభిమానమును విడువకున్నాడు!
మియాశ్చర్యము? ఇట్లవలొడన [విచారణ] సేయువాఁడు
జన్మములను గోరకముక్తినేగోరును.

శు॥ శ్రే॥ యోహిధీరోఽభిప్రేయసోవృణీతే ప్రేయోమం
దో యోగక్షేమాద్యృణీతే॥

బుద్ధిమంతుఁడు జననమరణ ప్రవాహ ప్రయచ్ఛ
కమగు, కర్మలనుండి నివృత్తుఁడై, మోక్షమార్గము (శ్రే)
యస్సు) నే గోరును. మంతుఁడు ప్రేయస్సు కర్మమార్గము
యొక్క- యోగక్షేమములనే గోరును. [యోగ మనఁగా,
లేనిదానిని సంపాదించుట. క్షేమమనఁగా, సంపాదించిన
దానిని వృద్ధిఁజేయుట)

శ్లో॥ వైరాగ్యతైలసంపూర్ణే - భక్తివర్తిసమన్వితే
ప్రబోధపూర్ణపాత్రేతు - జ్ఞప్తిదీపంవిలోకయేత్॥

వైరాగ్యతైలపూరితమగు ప్రబోధయను ప్రమి
దయందు. భక్తియనువర్తిఁజేర్చి జ్ఞానమను జ్యోతిని వెలిఁ
గించి పరమాత్మను జూడవలెను. వైరాగ్య బోధోపరతు
లు త్తరోత్తర పథానుక్రమ సహాయ సంపాదకములైయుం
డును.

శ్రు॥ వైరాగ్యస్య ఫలంబోధో - బోధస్యోపరతిః ఫలమ్॥

వైరాగ్యముయొక్క ఫలము జ్ఞానము - జ్ఞాన వి
హీనమైనచో వైరాగ్యము లేదనియే గ్రహింపవలెను.
అట్లే బోధయొక్క ఫల, ముపరతియు దానియొక్క ఫలము
స్వాత్మానందమును, శాంతియునైయున్నవి. కదలీవృక్షము
గెలవేసినతోడనే స్వనాశనముఁ గలిగినట్లు వైరాగ్యాదు
లు, బ్రహ్మనందఫలముఁగలిగినతోడనేనశించును కావున

శ్రు॥ సర్వవ్యాపారముత్సృజ్య - అహంబ్రహ్మేతిభావాయ
అహంబ్రహ్మేతినిశ్చిత్త్య - అహంభావంపరిత్యజ॥

వ్యాపారవర్జితుడవై, నేను బ్రహ్మమునని భా
వించుము. నిశ్చయానంతర మహంభావమును విడువుము
ముముక్షు, విట్లేకాగ్ర చిత్తుడై, దేహావసాన సమయము
ను గూర్చి నిరీక్షించుచుండును.

శ్రు॥ మృత్యుంచనాభినందేత - జీవితంవా కథంచన
కాలమేనప్రతీక్షేత - నిర్దేశంభృతకోయథా॥

ముముక్షువు జననమరణాది మృత్తులను గూర్చి
యభిలషించక, గూలివాడు నిర్దిష్ట సమయము ముగియు
కొఱకు నిరీక్షించినట్లు ప్రార్థితక్షయకాలము కొఱకెదురు
చూచుచుండు నిట్లు శ్రుతిస్మృతి యుక్త్యనుభవ పూర్వక
మగు. గాఢవైరాగ్యవంతుడగు పరీక్షిద్భాషాలకుండు.
ప్రాయోపవిష్టుండై [మరణాసన్ననిశ్చయుండై] కూర్చుని
బాదరాయణి యగు శుకునడిగెనని రహస్యార్థము. బాద
రాయణిః, బదరికాశ్రమ స్థితయగు వ్యాసుడు, అతని
పుత్రుడు శుకుడు.

శ్లో॥ విశ్రుత స్తుసదాపుణ్యో - ఖ్యాతోబదరికాశ్రమః
సరనారాయణాయత్ర - తేహతేతౌ మునీతపః॥

సరనారాయణులను ఋషు లేయాశ్రమమునఁ
దపంబొనరించిరో, యది పవిత్రమగు బదరికయను వనవా
టికయని ప్రశంసింపఁబడినది. తదాశ్రమవాసి వ్యాసుడు.

ఆతని పుత్రుడగు శుకుండిల్లనియె. శుకుండనఁగా? విహంగమార్గగామి.

శ్లో॥ శుకశ్చ వామదేవశ్చ - ద్వేస్తృతీదేవనిర్ద్వితే
శుకోవిహంగమః ప్రోక్తో - వామదేవః పిపీలికా॥

కై వల్యమునకు, శుక - వామదేవమార్గములను మార్గద్వయము కలదు. అందు శుక మార్గము, విహంగ- (సన్యోముక్తి) మార్గమనియు, వామదేవ, మార్గము, పిపీలికామార్గమనఁగాఁగ్రమముక్తియని, శుకమార్గమనఁగా?

శు॥ అతద్వాన్మత్తిరూపేణ - సాక్షాద్విధిముఖేన వా
మహావాక్యవిచారేణ - సాంఖ్యయోగసమాధినా
విదిత్వా స్వాత్మనోరూపం - అసంప్రజ్ఞాసమాధితః
శుకమార్గేణవిరజాః - ప్రయాంతి పరమంపదం॥

ప్రపంచాభివృత్తి [సంకల్పము] మరలించుట వల్లను బ్రహ్మకారవృత్తితోఁజూచుటవల్లను, విధి, [బ్రహ్మ] ముఖాంబుజగళితమగు చతుర్విధ మహావాక్యముల బోధచేగాని, సాంఖ్యయోగసమాధి, తత్త్వములను విచారణ జేసి పురుషుడ సంగ చిద్రూపుడని తెలియుటచేగాని, అసంప్రజ్ఞాత (ధీవిలయ) సమాధిచేగాని, స్వస్వరూపమును దెలిసికొని రాగ విరహితులై శుకమార్గముచే, నాజన్మము నందేముక్తి నొందుచున్నారు. కావున నట్టి విహంగమార్గ ప్రదర్శకుడగు శుకుండిల్లు చెప్పెనని రహస్యార్థము -

సీ॥ రాజేంద్ర వినుసుధా ♦ రాశిలోనొకపర్వ
 తముత్రికూటంబనఁ ♦ దనరుచుండు
 యోజనాయుతమగు ♦ నున్నతత్వంబును
 నంతియ వెడలుపు ♦ నతిశయిల్లు
 కాంచనాయస్సార ♦ కలఘౌతమయవల్లె
 మూడుశృంగంబులు ♦ మొససియుండుఁ
 దటశృంగబహురత్న ♦ ధాతుచిత్రితములై
 దిశలు భూనభములుఁ ♦ దేజరిల్లు
 భూరి, భూజ, లతాకుంజ ♦ పుంజములును
 మ్రోసిపఱతెంచు సెలయేటి ♦ మొత్తములును
 మఱిగి తిరిగెడు దిన్య వి ♦ నూనములను
 జెఱులఁగ్రీడించు కిన్నర ♦ చయముఁగలిగి

బాహ్య॥ పయోరాశియందు పదియోజనము, యున్నతము
 ను, నంతియనై శాల్యమును, గలిగి - సునర్ణ, రజ
 త, అయో, [యినుము,] మయములగు మూడు
 శిఖరములచే నొప్పి చఱియ [కొండచార్వము] ల
 యందును, శిఖరములయందును, నిండియుండు నన
 రత్న కాంతులచేఁ బ్రకాశింపఁజేయు దిగంతరాశము
 లును, నానావిధవృక్షములు నచ్చటచ్చటఁ బ్రాకు
 తీవల సమూహములచే, సహజ నిర్మితములగు పొద
 రిండ్లును, ప్రతిధ్వనులిచ్చు చిన్నచిన్న సెలయేళ్ళు
 ను, గూఢముగా సంచరించు, దేవ విచూనములు

ను, కిన్నరులు [దేవతా విశేషములు] విహరించు
చటియలును, గలిగి త్రికూటంబనెడి యొకానొక
పర్వతముగలదు.

రహ॥ సుధారాశి యనఁగా?

శ్లో॥ ప్రత్యగ్వస్తునిని స్తరంగసహజా-నందానబోధాంబుధౌ
సంకల్పరహితమగు నిశ్చలసమాధియను, ప్రత్య
గూప్రసహజానందాంబుధియనగా “నాన్యత్పశ్యతి, నాన్య
చ్ఛ్రోతి, నాన్యద్విజానాతి, సభూమా” యేస్థితియందిత
రముఁజూడఁడో, వినఁడో, యెఱుఁగఁడో, యాస్థితినిభూమా
బ్రహ్మనందమని చెప్పఁబడును.

శ్లో॥ యంలబ్ధ్యాచాఽపరంలాభం - మన్యతేనాధికంతతః
యస్మిన్స్థితో నదుఃఖేన - గురుణాత్రిపి విచాల్యతే
తంవిద్యాదుఃఖసంయోగ-వియోగంయోగసంజ్ఞితం

ఏబ్రహ్మనందసుఖమును బొంది యితర సుఖము
లను, దానికంటెనధికమని తలంచఁడో, యేస్థితియందుండి
గాఢదుఃఖముగలిగినను, ఇంచుకై నఁ జలింపఁడో, యాసు
ఖమును, దుఃఖరహితమగు బ్రహ్మనందమని తెలియవలె
ను. అట్టిసహజ జ్ఞానానంద సుధారాశియగు పరబ్రహ్మము
నందు యోజనాయుతమగునున్నతమును-పదివేల యోజ
ములయెత్తు ననగా పానోఽస్యవిశ్వాభూతాని - త్రిష
స్యామృతందివి” అను మంత్రవాక్యముచొప్పున, ననం
మని భావము. అంతియ వెడలుపు - నోతప్రోతములు

(పడుగుపేక) గాఁగూర్పఁబడిన పరబ్రహ్మమునందు గుణ సామ్యమగు ప్రకృతి కాంచన రజోగుణంబును [హిరణ్మయము] అయస్సార — తమోగుణంబును, కలఁఁగఁత — సత్వగుణంబును, పృథగ్విధములుగా వ్యక్తమయి, తత్తత్ప్రతిబింబములగు (ఈశ్వర) బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రులు, గలిఁగి త్రిగుణంబులను, శృంగములచే బ్రకాశించుచుఁ దట- చటియలయందు, హిరణ్మయ (సూత్రాత్మ) సూర్య చంద్రాదికాంతులచే, భాసమానంబులగు మహత్తత్త్వ, యహంకార, మనస్తత్త్వ - అన్నమయాది కోశభూసభోంత రాశములును, సంసార (అశ్వద్ధ) పాదపంబులును, ఆశాల తానిర్మిత (చవిక) పొదరిండ్లును “ శుభాశుభాభ్యాంమా ర్గాభ్యాం వహంతీ వాసనాసరిత్ ” వ్రాసనా ప్రవాహము, శుభాఽశుభమార్గములయందుఁ బ్రవహించు చుండును అను శ్రుతిచొప్పున, వాసనలను ప్రవాహములును, మరిగి తిరిఁగెడు దివ్యవిమానము లనగా?

శుక్ర॥ ఆత్మానందధినివిద్ధి - శరీరం రథమేవచ
బుద్ధింతుసారధివిద్ధి - మనఃప్రగ్రహమేవచ
ఇంద్రియాణిహయాన్విద్ధి - విషయాస్తేషుగోచరాః
ఇంద్రియైర్మనసాయుక్తం - భోక్తారంవిద్ధిపూజపమ్॥

శరీరమేరథమును, నింద్రియములే గుఱ్ఱములును సునస్నేఖలీనము (కల్లెము) బుద్ధియేసారధియును, మనస్సేంద్రియ యుక్తుఁడగు జీవుఁడే రథియగు పురుషు, డాతఁడే భో

క్తయని యెఱుంగు మట్టి శరీరములను, రథంబులును, స్థూల
నూత్ను, కారణంబులగు, విమానములును, దత్తదుపాధు
లయందుఁజరించుఁ విశ్వ, తైజస, ప్రాజ్ఞులను, కిన్నరులును
గలిగిన త్రికూటంబను పర్వతంబుకలను,

సృష్టి క్రమము.

[శు॥ ఇదమగ్రే సదేవాశీ — త్సమ్యపైంగలనిర్గుణం
సత్యజ్ఞానానందపూర్ణం — నిత్యము క్తమవిక్రియం
ఏకమేవాద్వితీయంత — త్వరబ్రహ్మసనాతనం
తస్మిన్త్రిగుణసామ్యాసా — మూలప్రకృతిసంజ్ఞికా
శుక్లలోహితకృష్ణైకా — శక్తిరాశీత్స్వయంప్రభా
మరుభూమాజలంశుక్తా — రాప్యంస్థానౌచపూరుషః
స్ఫటికేపిచరేఖావా — భాసమానానిజభ్రమాత్
మూలప్రకృత్యామేవాసా — నిర్గుణఃప్రతిబింబితః
సోకామయత సృష్ట్యాదౌ — సృజామీతినదాశివః
తమోరజస్సత్వగుణా — ప్రకృతిర్ద్వివిధాభవతి
సత్వశుద్ధ్యవిశుద్ధిభ్యాం—మాయావిద్యాచతేమతే
మాయాబింబోవశీకృత్య—తాంస్యాత్సర్వజ్ఞఃశ్వరః
అవిద్యావశగత్స్వస్య — స్తద్వైచిత్రాదనేకధా
సాకారణ శరీరం స్యా — త్రాప్తజ్ఞస్తత్రాభిమానవాన్

సౌమ్యుడవగు నోపైంగలుఁడా? సృష్టిక్రమము,
వినుము. పరబ్రహ్మమనఁగా. సత్యము. — జ్ఞానము — ఆనం
దము — సచ్చిదానందమెట్లు చక్కెరశ్వేత మృదు మధుర

ములు విభజించుటకు వీలులేనో, యేకపదార్థముగా నుండునో, యట్లు సచ్చిదానందమేకరూపమయి, “ ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ ” మని సజాతీయాది భేదరహితమైన పరిపూర్ణమగు పదార్థముకలదు. అట్టిబ్రహ్మమునందు. మరుభూమియందుజలమును — శుక్తి (మంచి ముత్యపుఁజిప్ప) యందు రజితమును, స్థాణువునందుఁబురుషుఁడును, స్ఫటికమునందు రేఖలును గల్పితముగాఁగోచినట్లు వివర్తనోపాదానకారణము [రజ్జుసర్పభ్రాంతి] వలె, మూలప్రకృతి, యవినాభావసంబంధ [ఆత్మలేనిచోతానభావ]ముగా, నావిర్భవించె నట్టి ప్రకృతియందు బ్రహ్మము ప్రతిబింబితమయి సదాశివుండనిపేర్కొనఁబడెను. ఆ ప్రకృతిగో, మాయయనియు — నవిద్యయనియు — సమష్టివ్యష్టి రూపముగాఁ బరిణమించిన తత్తదుపాధులయందు నుటల సదాశివుఁడు ప్రతిబింబించి, యీశ్వర, జీవులని పిలువఁ బడుచుండెను. అవిధ్యాప్రతిబింబితుఁడగు జీవుఁడు, కారణోపాధి(సుషుప్తి) యందుండి ప్రాజ్ఞుఁడని పిలువఁబడెను. సుషుప్తి యనఁగా, నానందమయకోశము. మాయాప్రతిబింబితుఁడీశ్వఁడని వ్యవహరింపఁబడుచున్నాడు.

పూర్వపక్షి — బ్రహ్మము, పరిపూర్ణము, నిస్సంగము, నిరహము, (ఇచ్చ లేనిది) అను విశేషణయుక్తమని చెప్పిదానియందు ప్రకృతి పుట్టినదనినుడువుట వ్యాహతము [విరోధము] కాదా?

సిద్ధాంతి— ప్రకృతియనునది యేగోయొక సత్యమగు పదార్థముకలదనియు, జగత్తు తత్కార్యమగుననియుఁ జెప్పియుండలేదు మఱియేమనగా?

శుక్తి॥ స్వప్నమాయే యథాశృష్టే - గంధర్వనగరంయథా తథావిశ్వమిదందృష్టం- వేదాంతేషువిచక్షణౌ

స్వప్నము - మాయ - గంధర్వ నగరము - (పై శాచపట్టణము) మున్నగు మాయా కార్యములు వలెఁ బ్రపంచ, మసదాత్మకమని శుక్తియుక్తము.

పూర్వపక్షి - సుఖదుఃఖప్రయచ్ఛకమగు ప్రత్యక్ష ప్రపంచము శూన్యమెట్లగును?

సిద్ధాంతి - మీకుసత్యముగాఁ గోచునది జాగ్రత్ప్రపంచమా? స్వప్నప్రపంచమా? తదు భయమునా? యందెద్దియును సరికాదెందువల్లననఁగా?

శుక్తి॥ స్వప్నేజాగరితం నాస్తి - జాగరే స్వప్నతానహి ద్వయమేవ భవేన్నిధ్యా - గుణత్రయ వివర్జితః॥

జాగ్రత్స్వప్న ప్రపంచము లనోన్యస్థితులయంది తరేతరము, లసత్యములగుచున్నవి. యట్లే గుణాతీత సుషుప్తియందు క్తద్వయమును తద్వయమునందు సుషుప్తి (మనోలయస్థితి) యు, నభావము నొందుచున్నవి. కావున నితరావస్థలయందు స్తంగతమగు ప్రపంచము సత్యమనుట యనుపపన్నము (అసందర్భము) కాదా ?

పూర్వపక్షి — పూర్వాపరములయం దగుపడకున్నను (ఘట
మువలె) వర్తమానమునం దగుపడు విషయ, మఱి
షయమని యెట్లు విషయాకరించుచు
విషయము - ఇంద్రియ గోచరపర్యాప్తము.
విషయాకరించుట - ఉద్దేశించుట.

సిద్ధాంతి - వర్తమానమునందు విషయాకారముగాఁగోచింప
నేదిఘటమువలె భాగభావ ప్రధ్వంసా భావమో
యనఁగాఁ బూర్వమునందును, నాశనాంతరము
నందును-ఘటాకారములేక మృత్యే శేషింపఁబడునో
యట్లే - యాద్యంతములయందభావమగు - జగత్తు
వర్తమానంబునందును - అభావమనియో నిశ్చయిం
పవలెను. కావున నవిద్యాప్రభావ జనిత విషయేం
ద్రీయ సంయోగకాలమందు మాత్రము సదాకార
మువలెఁ గోచుచున్నది. యదియో మాయామూలక్షణము

పూర్వపక్షి — నేను బాలుఁడను - యశావననంగుఁడను —
సుఖిని - యను అనుభవమునకు మిథ్యాత్వ మెట్లు
సాధింతురు ?

సిద్ధాంతి — అవస్థావంతుఁడగు జీవవైతస్యమునకే సత్యత్వ
ముగాని, యవస్థా విశేషములకుఁగాదు.

శ్లో॥ వబాల్యం యశావనేలబ్ధం - యశావనం స్థావిరేతధా
నపితుః పునరాయాతి - నాయాత్యేన గతందినం॥

యశావనమునందు, బాల్యమును, స్థవిర (వృద్ధ) త్వమునందు యూనభావమును, వర్తించుటలేదు. పం త్వము నొందిన పితరుఁడు మఱలినచ్చుటయు, గతింఁ దివసము పునరాగమనములేదు.

శ్లో॥ గతం యథాత్ర బాలత్వం - తాదృణ్యంచగతం తథ తథాగచ్ఛతి వార్ధక్యం - స్మరధ్వం యమశాసనఁ

బాల్య యశావన వార్ధిక్యములు, కాలానుసరణ బుగా గతించు చున్నవి. కాన మరణమునకు సిద్ధముగ నుండవలెను.

కం॥ మతిదలఁపఁగ సంసారం

బతిచంచల మెండనూపు - లట్టులు సంప

త్ప్రతతు లతిక్షణికంబులు

గతకాలము మేలువచ్చు - కాలముకంటెన్

అను మొదలగు శ్రుతి స్మృత్యనుభవముచే, నసదాత్మకమగు ప్రపంచము సత్యమనుట కే వలము హతము (మూర్ఖ వాదము) మీ అద్వైత సిద్ధాంతము నందు నూయ యనఁగా లేనిది. తత్కార్యమగు విశ్వమో ప్రత్యక్షము. అనఁగాఁ గారణ కార్యము లనోన్యత విరుద్ధ ములై యున్నవి. యెట్లనగఁ ? బులుసు తీపి, పులుసులోని ముక్క చేదు.

శ్రు॥ ఆకాశాద్వాయుః వాయోరగ్నిః

చుండఁగాఁ దత్సంధులయందు నాత్మ యే స్థిత మగును. స్రస్త్తమగుమనన [మనస్సు] యొక్క యాకారమే స్వరూప స్థితిఁజెప్పఁబడుచున్నది. యింకను బంధమోక్షములే సత్య మనునెడఁ బెక్కు, లనర్థములు గలిగి. ప్రశ్న లనుత్తార్య ములై యుండును. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నుదహరించుట లేదు

పూర్వపక్షి — మీరు బోధించిన తత్వ ముఫలబ్ధమయి (బోధపడి) నను అనుభవమునందు నాకు విశ్వాసము లేదు.

సిద్ధాంతి - మీ యుక్తి సమంజసముగా లేదు. కడుపునిండినది గాని — ఊత్తుబాధించు చున్నదన్నటు, లేకార్థప్రయోగభాతువులలో నొకదానిచేఁ బరిసమాప్తినిఁ జెప్పి వ్యతిరేకముఖమగు క్రియచే నాసమాప్తినిఁజెప్పుట ప్రథమ ధాత్వర్థమునకుఁగూడ లోపమగును. కావున బోధానుభవములు కలిసియే యుండును.

శు॥ బ్రహ్మవిద్ర్భహ్మైవభవతి-బ్రహ్మ విదాహ్నతిపరమ్
అద్వైతే బోధితే తత్వే - వాసనా నప్రవర్తతే॥

బ్రహ్మము నెఱింగినవాఁడు, బ్రహ్మమే యగుచున్నాడు. పరమును బొందుచున్నాడు. అద్వైతరూప తత్వముఁ దెలియఁ బడుచుండగా - వాసనారూప యజ్ఞానము నశించు చున్నది. యిట్లు శ్రుతి స్మృతుల నలన - బ్రహ్మమును తెలియుటయే తత్స్వరూపానుభవము కావున

శ్లో॥ బోధే పృథుభవోయస్య - నకంచన జాయతే
తంకథంబోధయేచ్ఛాస్త్రం-లోష్ఠంసరసమాకృతిం॥

ప్రత్యక్షముగాఁ బదార్థమును జూచుచున్నను,
స్ఫురించుట లేదను నట్లు స్థూల, సూక్ష్మాది సకల విషయ
ములకు సాక్షియై తాను వేఱుగానున్నట్లు అవగతమైనను
(బోధపడినను) ఎవఁడనుభవము లేదని వాదించునో,
యట్టి మృణ్మయాకారనరునకు శాస్త్రమెట్లు బోధించును ?
బోధింపఁజాలదని యర్థము.

పూర్వపక్షి - మీ యుపదేశము, అనుభవావరోధమయి
యున్నది. స్వప్రకాశమునందు [అవిద్య] చీకటి
పుట్టుట తత్కార్యములగు విక్షేపావరణములును
తేజస్తిమిరములనలె వ్యాహతముఁగావా ?

సిద్ధాంతి - కావు. అవిద్యా శబ్దార్థము శబ్దమునందే,
యసత్యమని స్పష్టమగును. అసత్యము, కల్పితమం
దనుభవము లేదనుట, వృశ్చిక సందప్టుఁడును,
జోరుఁడును, నిషిద్ధక్రియ లొనర్చువారును, బహి
రమున బాధలేనట్లు నటించి, కపటాడంబర విలాస
యుక్తవక్తృలైనను, అంతరమున నెట్లు బాధాతి
రిక్తులై, కంపితులై, యుందురో, యటువలెఁ గుత
ర్కాదుల నన్నిటిని ననుభవము గ్రహించునుగదా !

శ్లో॥ స్వప్రకాశేకుతోఽవిద్యా - తాంవినాకథమావృతిః
ఇత్యాది తర్కజాలాని - స్వానుభూతిర్గ్రసత్యసా॥

స్వప్రకాశమునం దవిద్యయెట్లుజనించును అవిద్య
 లేనిచో, నావరణ మెట్లుకలుగును ? ఇత్యాది కుతర్కో-
 క్తులను, స్వానుభవము, కబళించునుగదా ? (కుతర్క-
 మనగా యదార్థము నెఱిగియుండి, తెలియనట్లు నటించి,
 యుపన్యాసకునిఁ బతితునిఁ జేయుటకై వేయుప్రశ్న]
 యిట్లు పూర్వపక్ష సిద్ధాంతములచే, సిద్ధాంతీకరింపఁబడిన
 సుధారాశియను — బ్రహ్మమునందు గుణసామ్యమగు
 ప్రకృతియను త్రికూటాచలాహ్వయాచలము సంసారమను
 అశ్వద్ధవృక్ష సహితమయి, వివర్తోపాదాన కారణముగాఁ
 గలిగెనని రహస్యార్థము, (వస్తువు మారక - మఱియొక
 విధముగాఁ గనుబడుట వివర్తము - రజ్జు, సర్పము)
 వచనము — అని మఱియును — మాతులుంగ, లనంగ,
 లుంగ - చూత - కేతకీ, భల్లాత, కామాత్రక, సరళ,
 మనస, బదరీ, వకుళ, వంజుళ, వట, కుటజ, కుంద, కురవక,
 కురంటక, కోవిదార, ఖర్జూర, నారికేళ, సింధువార,
 చందన, పిచుమంద, మందార, జంబూ, జంబీర, మాధవీ,
 మధూక, తాల, తక్కో-ల. తమాల, హింతాల, రసాల,
 ప్రియాళు, బిల్వ, యామలక, క్రముక, కదంబ, కరవీరః
 కదళీ, కపిత్థ, కాంచన, కందరాళ; శిరీష, శింశుప,
 అశోక, పలాశ, నాగ, పున్నాగ, చంపక, శతపత్ర, మరు
 వక, మల్లికామతల్లికా ప్రముఖ నిరంతర వసంత సమయ
 సౌభాగ్యసంపదంకురిత, పల్లవిత, కోరకిత, కుసుమిత,

ఫలిత, లలిత, విటప, విటపి, వీరున్ని నహాలంకృతంబును,
 మణివాలుకానేక విమలపులిన తరంగిణీ సంగత విచిత్ర,
 విద్రుమలతా మహోద్యాన శుకపిక నికరనిశిత సమంచి
 త చంచూపుట నిర్దళితశాఖశాఖాంతర పరిపక్వ ఫలరంధ్ర
 ప్రసక్తి త రసప్రవాహ బహుశంబును — గనకమయ సలి
 లకాసార కాంచనకుముద కల్పారకమల పరిమళ మిళిత కబ
 థాహార సంతతాంగీకార భారపరిశ్రాంతకాంతా సమాలిం
 గిత కుమార మత్తమధుకర విటసముదయ సమీపసంచార
 సముదంచిత, శకుంత, కలహంస, కారండవ, జలకుక్కుట,
 చక్రవాక, బక, బలాక, కోయప్తిక, ముఖర, జలవిహంగ
 విసర వివిధ కోలాహల బధిరీభూత భూనభోంతరాశంబును,
 దుహినకర, కాంత, మరకత, కమలరాగనజ్ర, వైడూర్య
 నీలగోమేధిక, పుష్కరాగ, మనోహర, కనక, కలఘాత మణి
 మయానేక శిఖరతటదరీ విహరమాణ విద్యాధర, విబుధ,
 సిద్ధ, చారణ, గరుడ, గంధర్వ, కిన్నర, కింపురుష, మిధు
 న సంతత సరససల్లాప సంగీత ప్రసంగ మంగళాయతనం
 బును — గంధ గజ, గవయ, గండభేరుండ, ఖడ్గ, కంఠీ
 రన, శరభ, శార్దూల, శశ, చమర, శల్య, భల్ల, సారంగ,
 సాలావృక, వరాహ, మహిష, మర్కట, మహారగ,
 మార్జారాదినిఖిల మృగనాథసమూహ సమర సన్నాహ
 సంరంభ సంచకిత శరణాగత శమన కింకరంబునైయొప్పు
 నప్పర్వత సమీపంబునందు.

బా హ్యో ర్థ ము.

మాతులుంగ - మాదీఫల
 లవంగ - దేవకుసుమ
 లుంగ - పుల్లమాదీఫల
 చూత - తియ్య మామిడి
 కేతకీ - మొగలి
 భల్లాతకీ - నల్లజీడి
 అమ్రత - అంబాళ
 నరళ - దుర్గంధ
 బదరీ - రేగు
 మందార - జిల్లేడు
 జంబీర - నిమ్మ
 మాధవీ - పువ్వుల గురివెంద
 మధూక - ఇప్ప
 తాల - తాళ (తాటి)
 తక్కిల - తక్కిలము
 తిమాల - చీకటిచెట్టు
 హింతాల - గిరకతాడి
 తసాల - తియ్యమామిడి
 సాల - వేగి
 శ్రితూళు - మొరట
 కృముక - ఎఱ్ఱలొద్దుగ

వకుళ - పగడ
 వంజుళ - అశోకము
 కుటజ - కొడిశ,
 కుంద - మొల్ల
 కురవక - ఎఱ్ఱగోరింట
 కురంట - పచ్చగోరంట
 కోవిదార - ఎఱ్ఱకాంచన
 సింధువార - వావిలి
 పిచుమంద - వేప
 కదంబ - కడప [నీప]
 కరవీర - గన్నేరు
 కాంచన - సంపంగి
 కందరాళ - కలజువ్వి
 శిరీష - దిరిశెన
 శింశుప - ఇరుగుడు
 పలాశ - మోదుగు
 నాగ - కేసరి
 పున్నాగ - పొన్న
 చంపక - సంపంగి
 శతపత్ర - తామర
 మరువక - మరువము
 మల్లికా - మల్లితీగ
 వీరున్ని వహము - దట్టముగాఁ
 దీగలచే నల్లిన
 పొదలు

(శేషించిన భాగమునకు బాహ్యోర్థము సులభము)

రహ॥— వనంతనమయ - సౌభాగ్యనంపద, అనగా - స్థూలనృప్తి (పంచీ కరణ నమయమునందు] - సంసారారణ్యములో, రాగాదిపల్లవములును, విషయ పుష్పంబులును, మొదలుగాగల పాదపంబులచే శోభాయుక్తమయి, మోహమును గలిగించుచున్నదని.యర్థము.

శ్లో॥ బీజంసంస్కృతి భూమిజస్యతుతమోదేహాత్మధీరంకురో,
రాగఃపల్లవమంబు కర్మతువపుస్తం ధోఽసవశ్శాఖికాః
అగ్రాణీంద్రియ సంహతిశ్చవిషయాః పుష్పాణిదుఃఖంఫలం
నానాకర్మ సముద్భవం బహువిధంభోక్తాత్రజీవఃఖఃగః
(అడవిని సంసారముగాఁబోల్చి చెప్పుచున్నారు)

సంస్కృతి పాదపమునకు నజ్ఞానమే బీజమును —
దేహమే యాత్మయను నిశ్చయమే యంకురమును - (విరోచనమతము) రాగమును లేజి గురును కర్మమునుదోహజ (జల) మును - స్థూలపాధి యేస్కంధము. అనగా వ్రేళ్లకును, శాఖలకును, మధ్యభాగము - ఇంద్రియములను చివరకొమ్మలును - శబ్దాది విషయములను పుష్పములును అనేక జన్మకృతకర్మ వాసనాజనిత ప్రారబ్ధానుభవ దుఃఖ ఫలంబును — తత్ఫల భోక్తయగు జీవ విహంగము గలిగియున్నది — యట్టివృక్షంబులును — మణివాలు కానేక విమలపులిన — రాబోవు దుఃఖంబులును మఱుఁగుఁబఱచి సద్యోఫలంబులు గలిగించు నాభాసనుఖంబులను - తత్సౌఖ్యములను, దుఃఖంబులుగా గ్రహించి -భక్తిధ్యాన ప్రవాహ తీరస్థజ్ఞాన ఫలరంధ్ర స్రావకమగు - ఆనంద

కాన్వాదక, శుక, పికాది, ద్విజసంయుతంబులగు వనం
బులును -

శ్లో! కంఠధ్యానవసంతసంగినిహృదారామేఽఘజీర్ణచ్ఛదాః
సప్తభక్తిలతాచ్ఛటావిలసి తాపుణ్యఃప్రవాళశ్రితాః
దీప్యంతేగుణ కోరకాజపవచః పుష్పాశ్చసద్వాసనాః
క్షానానందసుధా మరందలహరీ సంవిత్ఫలాభ్యున్నతిః

తా!— ఈశ్వర ధ్యానమను వసంతా గమమునందు.
నా మొక్క హృదయ గతములగు పాపములను పండుటా
కులు కాలినవి. భక్తిలతయను గుబురులనుండి, లతలు
పుట్టి, ప్రాకినవి పుణ్యములను జివురులంటుకొని యున్నవి
స్వగుణములగు మొగ్గలు దీపించు చున్నవి. మంత్ర వాక్కు
లను, సద్వాసనలతో, బుష్పములు వికసించినవి. యా
త్మానాత్మ విచారణ జనిత సంతోషామృతపుష్పరస స్రవ
యుక్త బ్రహ్మజ్ఞానమను ఫలము ఫలించినది, - కనక
మయ సలిలకాసారకాంచన విటప సముదయంబును -
కనకమయ మనగా - హిరణ్మయమండలము - తద్గతహృ
త్పద్మవివాసితమగు తృష్ణసంబంధీయ మధుపములును -
శ్లో! క్షణమాయాతి పాతాళం - క్షణంయాతి నభస్థలం
క్షణం భ్రమతిదిఃకుంజే - తృష్ణాహృత్పద్మపట్పదౌ
హృదయ పద్మమునందు పసించు తృష్ణాభ్రమర
మూర్ధ్వాఘోదిగంతములయందు సంచరించును [అసంత

ప్రిచే వ్యభిచరించును] సమీప సంచార — నభోంతరా
శంబును, కలహంస యవగా — క్షీరనీర విభాగక పక్షి
రాజు — పరమ హంస.

శ్లో॥ క్షీరంబ్రహ్మజగచ్చనీరముభయంతన్యోగమభ్యాగతం
దుర్భేదంత్వి తరేతరం చిరతరం సమ్యగ్విభక్తీకృతమ్
యేనాశేష విశేషదోషలహరిం ఆశేదుషీం శేముషీం
సోఽయంశీలవతాంపునాతిపరమోహంసోద్విజాత్యగ్రణేః

సచ్చిదానంద రూపాత్మక బ్రహ్మమను క్షీరం
బును — మాయాకల్పిత నామరూపాత్మక జగన్నీరంబును—
సమ్మేళనమయి, ధీరూపంబున బరిణమించి, యనాదిగా
నున్న యట్టి దుర్భేద్యమగునట్టియు, సకల దోష జలరూప
ప్రవాహినియు నగు నింద్యమైనబుద్ధిని, సత్వశీలుఁడును,
ద్విజశ్రేష్ఠుఁడును. బరమ హంసయు నగు శంకరుఁడు, జగ
ద్బ్రహ్మములను విభజించి యున్నాడు. అట్టిహంసలును—

శరభ, శార్దూల, చమరీమృగములన — నప్పర్వత సమీపంబు
నందుఁగల కామాదులనెడి క్రూరమృగంబులు —

శ్లో॥ క్రోధవ్యాఘ్రమ్మగఃప్రలోభశరభస్సమ్మోహపంచాననః
కామాచ్ఛోమ దజంబుకః పరితుద౯ మాత్సర్యకోకస్తథా
ఏ తైర్లింగ శరీరకాన నమ్నగై శ్చేతోమృగాపీడ్యతే
మచ్ఛేతోహారిణ త్వమాశు శరణం శ్రీమత్పులిందంవ్రజ ॥

లింగ శరీరారణ్య మందుండు, క్రోధమను పెద్ద
పులియును — లోభమను శరభమును [సింహ సంహారక

మగు మృగము] మోహమను పంచాననము [సివంగి]
కామ మను భల్లూకము (ఎలుగు గొడ్డు) మదమను
జంబుకము [నక్క] మత్సరమను కోక — తోడేలు లేక
[అడవి కుక్క] లుఁ గలసి చిత్తమను హరిణమును
భాధించు చున్నవి. కావున నో రామచంద్రా ? వ్యాధ
కుండవై మచ్చేతో హరిణమును గాపాడుము. అట్టి భయ
ప్రదమగు సంసారారణ్యము.

కంః భిల్లి భల్లు లు లాయక

భల్లూక ఫణిఖడ్గవయి - వలిముఖ చమరీ

ఝిల్లీహరి శరభక కిటి

మల్లాద్భుత కాకఘూక — మయమగు నడవి

బాహ్య- బోయ, భల్లూక, మర్కటాదులచే నిండినయడవి

రహః — భిల్లి — నిర్దయత్వము - లులాయక - బద్ధకము - భల్లూక....

అజ్ఞానము — / జ్ఞానానంద విరోధి | ఫణి — శౌర్యము - వలిము

ఖము తృష్ణ -

మృగ చిరంతివృత్తి నైకత్ర - తృష్ణాచపల మర్కటీ ॥

తృష్ణయను చపల స్వభావ మర్కటమునకు
నిలుకడలేదు. ఝిల్లీ — ఊలపురువు — అనగాః గాము
కుని తీవ్ర సంకల్పము — ఘూక — గుడ్లగూబ — పగ
లు దృష్టి లేక నిశయందు సంచరించునది. యనగా నాత్మ
దృష్టి లేక — ప్రపంచ దృష్టిఁగలిగియుండుట

శుక్ర|| ఉలూకస్యయథాభాను - రంధకారః ప్రతీయతే
స్వప్రకాశే పరానందే- తమోమూఢ స్వజాయతే||

గ్రుడ్లగూబ లెట్లు పగటియం దంధత్వమునొం
దునో, యశ్లేమూఢునకు స్వప్రకాశదృష్టియం దంధుఁ
డగును, అట్టి సూక్ష్మశరీరారణ్యమందు —

శా|| అన్యాలోకన భీకరంబులుజితా- శానేకపానీకముల్
వన్యేభంబులుగొన్ని మత్తతనులై-ప్రజ్యావిహారాగతో
దన్యత్వంబున భూరి భూధరదరీ - ద్వారంబులందుండి సా
జన్యకీడల నీరుగాలి నడికా - సారావ గాహార్థమై,

బాహ్య|| - చూడ్కులకు భయంకరములును - జిత +
ఆశా + అనేకప + [అనీకముల్] దిగ్దంతా
వభులనుమీఱియుండు కొన్ని యడవి యేనుఁగు
గుంపులు, మడించిన శరీరములుగలవై ప్రయాణ
విహారముచేఁ గలిగిన బడలికచే, నుదన్యత్వంబు -
నీరుఁద్రాఁగుట కిచ్చుచేఁ బర్వత గుహలనుండి
నెడలెనని తాత్పర్యము.

రహ|| - అన్యాలోకన భీకరంబులు సమాధియం దాత్మాకారవృత్తులు వినా
యితరముఁ దోచనందున దానిని - అస్పర్శయోగమని యోగులు
భయముఁజెందిరి.

శ్లో|| అస్పర్శయోగో వైనామ - దుర్దర్శస్సర్వయోగిభిః
యోగినోబిభృతిహ్యాస్మా దభయే భయదర్శినః

అభయమగు సమాధియందు యోగులు (దైవ
తులు) భయమును గల్పించుకొని దుర్నిరీక్షణమని చెప్పు

చున్నాడు. అనగాఁ దటస్థలక్షణుఁడగు — కూటస్థ — సదా శేన, ఈశ్వర, హిరణ్మయ, బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్ర, ప్రాజ్ఞ, పారమార్థిక జీవాదులకు స్థానములగు, సహస్రార ఆజ్ఞ, (అవ్యక్త) బ్రహ్మబిల, మూలాధారాది గుహలనుండి పరాగ్దృష్టులకు భయంకరములై దిగ్దేవతలగు నింద్రాదులను జయించు నవియై, కూటస్థాది చైతన్యరూప గజములు జన్మ. కర్మాది, సుఖాభాసములగు విలాసేచ్ఛలచే — తున్న పాసాది, షడూర్ముల స్థానమగు మనోరూప కాసారమును, గూర్చి వెడలెనని తాత్పర్యము. [షడూర్ముల నగా నాకలి, దప్పులు — శోక మోహములు — జరామరణములు —

అ॥ వె॥ అంధకారమెల్ల † నదిగుహాంతర

వీధులందుఁ బగలు † వెఱచి డాఁగి

యెడకువేచి సంధ్య † నినుఁడు వృద్ధత నున్న

వెడలె ననఁగ గుహలు † వెడలెఁగరులు

బాహ్య॥ — అహస్స (పగటి) యందు — తమస్సస్వాన రణవ్యర్థమని పర్వత గుహలయందొదిగి, సంధ్యా రాగమునందు దివాకరుఁడు తేజోని స్తీర్ణుడై వెలవెల బోవు సమయము వఱకుఁ గాచుకొనియుండి చీకటులు గ్రమ్మినటుల గజములు వెడలెనని తాత్పర్యము —

రహ॥ — పగలనగా — శ్రు॥ విద్యాదివా ప్రకాశత్వా దవిద్యారాత్రిరుచ్యతే.

జ్ఞానము ప్రకాశరూపమగుటచేఁ బగలనియు - నప్రకాశ స్వభావమగుటచే నవిద్య- రాత్రి యనియుఁ జెప్పఁబడును. కావున జ్ఞానరూప పగటియందు, అవిద్యయడఁగె ననఁగా శరీరేంద్రియ గోళకముల యందడఁగి జీవుని వృత్తి బహిర్ముఖమైనయపుడు. నమయముఁ జూచి యావరించిన యట్లు. అజ్ఞానవృత్తులు బైలు వెడలెనని రహస్యార్థము

కం॥ తలఁగవు కొండలకై నను

మలఁగవు సింగములకైన - మార్కొను కడిమిం

గలగవు పిడుగుల కైనను

నిలబల సంపన్నవృత్తి - నేనుఁగు గున్నల్

భాష్య॥— బల సంపన్నముతోఁగూడి, కోమలమగు నా యేనుఁగులు, కొండ లడ్డమైనను, తొలఁగి తప్పిం చుకొని యొసిలిపోవు—సింహములను గూడ నెదిరించు మాడ్కి మార్గములనుండి మరలవు—పిడుగులు పడినను జడియవని తాత్పర్యము —

రహ॥ -- కొండలవంటి కష్టములు సంప్రాప్తించినను, ధైర్యమును విడువక కామాదులను జయించుటకు సింగములవంటి వట్టుదలఁగల వియై - పిడుగుఁవంటి యాపదలను భరించు - అవిద్యావృత్తపార మార్గిక జీవులని తాత్పర్యము --

శు॥ సుషుప్తి వజ్రాగ్రతియోన పశ్యతి

ద్వయంతు పశ్యన్నపిచాఽ ద్వయత్వతః

తథాచకుర్వ న్నపియశ్చ అక్రియః

స ఆత్మవిన్నాన్య ఇతీహ నిశ్చయః

అద్యయ స్వరూపుఁడగుటచే, జాగ్రతయందు
 ద్వైతమును జూచుచున్నను సుషుప్తియందువలె ద్వైత
 మును భావించఁజో, యటువలెనే, కర్మ జేయుచున్నను
 అక్రియఁజో, (కర్మనాచరించని వాఁడో) వానినే
 యాత్మజ్ఞానియని నిశ్చయించవలెను. గానియితరునిఁగాదు
 వాఁడే పాపమార్ధిక జీవుఁడని భావము.

సీ | పులులు మొత్తంబులు † పొదరిండ్లలోదూఱు
 ఘోర భల్లూకము † ల్గుహలు సొచ్చు
 భూదారములు నేల † బొటియలలో డాఁగు
 హరిదంతములకేఁగు † హరణ చయము
 మడుపులఁ జొఱఁబాఱు † మహిష సంఘంబులు
 గండ శైలంబులఁ † గవులు పాఁకు
 వల్మీకములు సొచ్చు † వనభుజంగంబులు
 నీల కంఠంబులు † నింగి కెగయు
 వెఱచి చమరీ మృగంబులు † విసరువాల
 చామరంబుల విహరణ † శ్రమమువాయ
 భయద పరిహేల విహరించు † భద్రకరుల
 గాలివాటి న మాత్రాన † జాలిఁబొంది.

బాహ్య! — స్వభావాలంకారము —

భయంకరములుగా విహరించు, నేనుఁగుల
 వాఁడ పొడమి నంతమాత్రాన జాలిఁబొందినవై, పులులు
 పొదరిండ్లలోను — భల్లూకములు గుహల లోను —

భూదారములు [అడవి పండులు] సారంగములయందును
హరిణములు [లేళ్లు] దిగంతముల యందును - నెను
పోతులు మడుపు [జలాశయము] లందును - మక్కట
ములు పర్వతాగ్రములయందును - బాములు పుట్టలందును
నెమళ్లు అంతరిక్షముల వైపును - పరుగు బిడుచుండెను -
మఱియు సుఖరపు మృగములు తమవాలములను, వింజా
మరలచే వీచుచుండెను -

రహ॥ - కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద మత్సర, యాద్య, అసూ
యాదులు వాటి వాటి యధిదేవతల యందడఁగియుండెనని తాత్ప
ర్యము,

కం॥ మదగజదానామోదము

గదలని తమకములఁ ద్రావి - కడుపులునిండం
బొదలుచుఁ దుమ్మెదకొదమల
కడుపులు జొంఝుంమ్మటంచు గానము సేసెన్

బాహ॥ - ఏనుఁగులయొక్క మడము (గండస్థలములందు
స్రవించు మద్యము) ను - గుత్తుకలనిండఁ బాన
ముజేసి మధుపములు యుం కారముఁ జేసినవని
తాత్పర్యము.

రహ॥ - అజ్ఞాచక్రమునందు నాదాను సంధానానందంబునఁ పార
ర్థిక జీవమధుపము లానందించు చున్నవి.

శ్లో॥ అజ్ఞాచక్రే భ్రుకుటిస్థానే ద్విదళాంతే
మాంతుం బీజం జ్ఞానమయంతం శివశక్తిం

నాదబ్రహ్మనంద మనంతం గురుమూర్తిం
 దత్తాత్రేయం శ్రీపదపద్మం ప్రణతోస్మి
 తా॥ (హంక్షంఅను బీజములుగల యాజ్ఞయందు నాద
 ము పారంభ మగును)

కం॥ తేఁటియొకటి యొరుప్రియకును
 మాటికి మాటికిని నాగ - మదజలగంధం
 బేటికని తన్నుఁ బొందెడి
 బోటికి నందిచ్చు నిండు - బోటిఁదనమునన్

భాష్యా॥ - ఒక తుమ్మెద వేటొక ప్రియురాలికి యీమద
 జల గంధలేశము నీకేలనని జాణతనమునఁ దన్నుఁ
 బొందెడి బోటికిఁ దానుగ్రహించినది యిచ్చెనని
 తాత్పర్యము -

రహ॥ - మనస్సు సమాధి యందుండు అనందమును పుఱుగి జగదా
 కార వృత్తులను వదలి సంప్రజ్ఞాత సమాధియందలి యానంద
 ముఁ బొందెనని తాత్పర్యము -

కం॥ అంగీకృతరంగన్నా
 తంగీమధగంధమగుచు - దద్దయు వేడ్కన్
 సంగీత విశేషంబుల
 భృంగీగణమొప్పె మ్రాని - పెట్టెడి మాడ్కిన్

భాష్యా॥ - సంచలించు చున్న తుమ్మెదల గుంపు మాతం
 గుల (గజముల) యొక్క మదగంధమును శరీర
 ముల యందలముకొని, నిశ్చేష్టత్వమును - గలుగఁ

జేయునట్టి, గానవిశేషములచేనొప్పెనని తాత్పర్యము.

రహ॥ — హృత్పద్యములయందుండు సంకల్పములను, తుమ్మెదల గుంపులు “ తృష్ణా హృత్పద్యపట్టదీ ” (తృష్ణ — హృత్పద్యములయందలి తుమ్మెద) మాతంగీ యనగాఁ బరాప్రకృతి సంబంధమైన నిర్వికల్పానందముచే, నిశ్చేష్టముగాఁ బ్రణవధ్యానముఁ జేసెనని తాత్పర్యము.

కం॥ వల్లభలు వాతీనును పడ

వల్లభమని ముసరిరేని — వారణదానం

బొల్లక మధుకర వల్లభు

లుల్లంబులఁ బొందిరెల్ల — యుల్లాసంబుల్

బాహ్య॥ — పరుగులిడి నచ్చు ప్రియురాండ్రను — మధుపములు ప్రేమచేఁ జూట్టకొని గజగంధమునుగైకొనక బలు విధములగు ఆనందములను పొందినవి.

రహ॥ — జీవు, లవిద్యోపాధులతోఁగలసి పృథక్కుగానుండు గజగంధమును (విషయానందమును) గైకొనక నహజానందమును తాదాత్మ్యానందమును పొందిరని తాత్పర్యము,

మ॥ కలభంబుల్ సెరలాడుఁ బల్వలములా —

ప్రూణించి మట్టాడుచున్

ఫలభూజంబులు రాయుచుంజివురుఁజొం —

పంబుల్ వడిన్ మేయుచున్

బులులం గాతెనుపోతులన్ మృగములం —

బోనీక శిక్షించుచున్

గొలఁకుల్ సొచ్చి కలంచుచున్ గిరులపై -
గొబ్బెల్లు గోరాడుచున్

బాహ్యః - ఏనుఁగు గున్నలు, విహరించుచుఁజిన్న చిన్న
గుంటలయందుండు నీటిని గ్రహించుచు ఫలవృక్ష
ములను రాపాడుచు లేజపురులను మేయుచు వ్యా
ఘ్రాది మృగములను శిక్షించుచుఁ గొలఁకుల నీర
ములఁగలంచుచుఁ బర్యతములయందువిసోదముగాఁ
గ్రీడించు చుండెననితా - గొబ్బెల్లు - కీడి విశే
షంబులు

ఉహః - జీవులు, జీవన్ముక్తి విహారములచే, నానందించుచు, మధ్య
మధ్య జలభ్రాంతిచే, నెండమావులను, జలములని, మోసపోవుచు
వివేకముచే నంసార పాదపంబులను నిర్లక్షించుచు విషయాది
తొంపముల (జీవుల్ల) ను భజించుచుఁ గామాది క్రూరజంతువుల
నుద్రేక మడంచుచుండిరని తా॥

కం॥ తొండంబుల మదభుల వృత

గండంబులఁ గుంభములను - ఘట్టన సేయుం

గొండలు దల్లకిందై పడు

బెండుపదున్ దిశలు నూచి - బెగదున్ బగమున్

బాహ్యః - తొండములచే గండస్థలంబుల ఘట్టన సేయు
నపుడు తద్వనులకుఁ గొండలు బద్ధిల్లై పడుట
దిశలు ప్రతిధ్వను లిచ్చుటలు వీక్షించి తాకములు
భయముఁ జెందెనని తాత్పర్యము (అతిశయోక్తి)

రహ॥ — అజ్ఞాచక్రమును గండస్తలమునందు మదజల — మదించిన
చలము — పట్టుదల యనగాఁ గర్తృకాధ్యహంభావమును, (తొం
డము] ఉచ్చాసన (ప్రాణాయామము] చే ఘట్టన నిరోధముసేయు
చుండునపుడు [జగములు] శరీరము గగురుపాటుఁ బొందెనని
భావము. అహంభావముచే జీవుఁడింద్రియ వ్యాపారములకు నాజ్ఞని
చ్చుష్టాన మాజ్ఞాచక్రము —

కం॥ ఎక్కడఁ జూచిన లెక్కకు
నెక్కువయై యడ వినడచు — నిభయాధములో
నొక్కకరినాధుఁడెడ తెగి
చిక్కెనొక కరేణుకోటి — సేవింపంగన్

నాహ్య॥ అడవిలో నెచ్చోటఁ జూచినను, మిక్కుటమై
సంచరించు గజ సమూహములో నొక్క గజ
నాధుఁడు ప్రియ బృందముతో మార్గముఁ దప్పి
పోయెనని తాత్పర్యము —

రహ॥ సమష్టిమాయా ప్రతిబింబిత — ఈశ్వర — కూటస్థ
హిరణ్మయాదులనుండి, న్యష్టిరూప, అవిద్యా ప్ర
తిబింబిత — జీవస్వరూపమును బొంది యష్టవిధ
(అపరా) ప్రకృతి సమూహముతో — సంసారా
రణ్యములో జిక్కెనని తాత్పర్యము.

సమష్టి — మూలప్రకృతియందుఁ బ్రతిబింబితుఁడు — సదా
శివుఁడు

శు॥ సదేవ ఇదమగ్రి ఆసీత్

మాయ — (గుణసామ్యవస్థయందుఁ బ్రతిబింబితుఁడు

ఈశ్వరుడు — మహత్తత్వమునందుఁ బ్రతిబింబి
తుడు — హిరణ్మయుడు.

వ్యష్టి

అవిద్యా ప్రతిబింబితుడు — జీవుడు.

సనుష్టి

వ్యష్టి

(అధిదైవము)

(అధ్యాత్మము)

1	పృథివి	-	శారీరమయ్యః (శరీరమయుడు)
2	ఆపః	-	రైతసః — రేతస్సంబంధి
3	అగ్ని	-	వాగ్మయపురుషః
4	వాయుః	-	ప్రాణ మయపురుషుడు
5	ఆదిత్యః	-	చాక్షుషః పురుషః
6	దిశః	-	శ్రోత్రః [శ్రోత్ర]నంబంధుడు
7	చంద్రః	-	మానసః
8	విద్యుత్	-	తైజసః — తేజోమయుడు
9	స్తనయిత్నుః	-	సౌవరః — స్వరమందైవవాడు

(గర్జనము)

10	అకాశః	—	హృద్యాకాశః [దహరము
11	ధర్మః	—	ధార్మికః
12	సత్యం	—	సాత్యః
13	మానుషం	-	మనుష్యం
	జాతి	—	వ్యక్తిః
14	భూతములు	—	జీవులు
15	సామాన్యము	-	విశేషము

సమష్టినుంచి వ్యష్టిరూపమును బొందుటే —
యాత్మవలన నేడబాటునొంది సంసారారణ్యములోఁ
జిక్కుట లేక — తప్పిపోవుట యని తాత్పర్యము —

వ॥ ఇట్లు వెనుక, ముందట, నుభయపార్శ్వంబులఁ
దృష్టార్దితంబులై యదుఁగు దెంచు నేనుంగు గము
లం గానకఁ దెఱఁపుఁదప్పి తొలంగుఁడు పడి యీ
శ్వరాయత్తంబైన చిత్తంబు సంవిత్తంబుఁగా కుండు
టంజేసి, దానును, దన కరేణు సముదయంబును
నొక్క- తెరువై పోవుచు.

బాహ్య॥ — ఇప్పగిదిఁదప్పిఁగొని వచ్చునే నుంగు గుంపు
లను గానకఁదెఱఁపుఁదప్పి యీశ్వర ప్రేరితమున
విస్మృత చిత్తయై యుండుటఁజేసి యాశ్రిత కరేణు
సముదయంబుతోఁ బోవుచు (ముందు కన్వ
యము)

రహ॥ — జీవుఁడు, స్వస్థానంబుదప్పిఁ యన్నమయాది
కోశంబులతో, జ్ఞాన, విజ్ఞాన, ప్రజ్ఞానాద్యావరణో
పాధులతోడఁ, బరిభ్రమణ శీలుండై —

సీ॥ పల్వలంబులు లేత ♦ పచ్చిక మచ్చికఁ
జెలుల కందిచ్చు న ♦ చ్చికము లేక
చివురు జొంపములఁ గ్రొ ♦ వ్వెలయు పూఁగొమ్మలఁ
బ్రాణవల్లభలకు ♦ బాలువెట్టు
ఘనదాన శీతల ♦ కర్ణతాళంబుల

దయితల చెమటాద్భుఁ † దనువులరసి
 మృదువుగాఁగొమ్ముల † మెల్లనగళములు
 నివురుచుఁ బ్రేమతో † నెలవుఁ గఱపు
 పిరుదు చక్కట్ల డగ్గటి † ప్రేమతోడ
 డాసిమూర్కొని దివికిఁ దొం † డంబుసాఁచు
 వెద వివేకించుఁ గ్రీడించు † విశ్రమించు
 మత్తమాతంగ మల్లంబు † మహిమతోడ

బాహ్యః - మూతంగమల్లము (బలిష్ఠమైన యా గజము)
 నీటిపల్లముల యందలి, బాలతృణములను, దన
 ప్రియురాలండ కందిచ్చుచు, జిగురు టాకులగుంపు
 లతోఁ గూడిన పూగొమ్మలను దన ప్రాణవల్ల
 భలకుఁ బంచిపెట్టుచుగల్గ (తాళనృంతంబు) విస
 న కట్టలచే దయితల చెమటలాద్భుచు, దంతము
 లచే, గళములను స్పృశించుచుఁ బిఱుఁదుల మూ
 ర్కొనుచు, ఋతు సమయము నిరీక్షించుచుఁ విశ్ర
 మించు చుండెనని తాత్పర్యము.

సహః - జీవుఁడు తన ప్రియురాలనఁగా, మనస్సునకు సం
 తోషము గలుగునట్లు, విషయంబుల నెఱవేర్చుచు
 వృత్తులను దంతములచే నవిద్య నా నందింపఁ
 జేయుచు, నవిద్యకు నానందంబుఁ గలుగఁ జేయు
 చుండెనని తాత్పర్యము.

స్తో॥ తనకుంభముల పూర్ణ ♦ తకు డిగ్గియువతుల
కుచములు పయ్యెద ♦ కొంగు లీగఁ
దనయాన గంభీర ♦ తకుఁజాల కబ్బలల
యానంబులందెల ♦ నండగొనఁగఁ
దనకరశ్రీఁగని ♦ తలఁకి బాలల చిలు.
దొడలు మేఖల దీప్తి ♦ నోడు పిలువఁ
దనదంతరుచి కోడి ♦ తరుణుల నగపులు

ముఖచంద్ర దీప్తుల ♦ ముసుఁగు దిగువఁ
తే॥ దనదు లావణ్య రూపంబుఁ ♦ దలఁచి చూడ
నంజనాభ్రము కపిలాది ♦ వారిది భేంద్ర
దయితలందఱుఁ దనవెంటఁ ♦ దగిలి నడువఁ
గుంభి విభుఁడొప్పె నొప్పుల ♦ కుప్పవోలె

బాహ్య॥ - స్వభావోక్తి — తన గండస్థలంబులకు —
స్త్రీల వక్షోరుహములు - త్రపాయుతములై, సిగ్గు
పడి పయ్యెదలోఁదాఁ గొనియెను - తననడకబల
లనడకలోడి, నూపుతము [అందెల] ల, నాశ్ర
యించినవి - తన తొండముయొక్క శోభకు బాల
కల చిలుతొడలోడికటిసూత్రయుతములై యుండెను
తన దంతరుచికి సాటిరాక, యువతుల పరిహాస
చంద్రికలు (ముసుఁగుఁబడు) నోష్టములచేఁ బరి
వేష్టింప బడిన - యనగాఁ బెదవులచేఁ గప్పబడినవి
- తన సౌందర్య శోభను వీక్షించుటకు నేతెంచిన,

ద్విగ్ధంతావళులు, తన వెనువెంట నడచుచున్న కాంతలతో, నొప్పిదమై యుండెనని తాత్పర్యము.

రహ॥ - జీవుఁడు, పంచకోశయుక్తుఁడై, సప్త ధాతువులతోడను - బహిరంత రేంద్రియములతోడను — దశవిధ ప్రాణంబులతోడను - శద్ధాది విషయంబులతోడను - శరీరత్రయాన్నితుఁడై, యవిద్యా కన్యకా పరిణయార్థమై, యలంకృతుఁడైన పెండ్లి కుమారుని మాడ్కిఁ బ్రకటితుఁడయ్యెనని తాత్పర్యము,

వ॥ — మఱియు, నానా, గహన విహరణ మహిమతో, మదగజేంద్రంబు మార్గంబుఁదప్పి పిపాసా పరాయత్తంబున మత్తగజేంద్రంబుల, మొత్తంబునుందాను నుంజని చని —

బాహ్య॥ — గజేంద్రుండు, గహన, విహరణ సామర్థ్యంబుతోఁబిపాసఁ [నీరుఁ ద్రావునిచ్చచే] గరేణువులతోఁ జనుచుండి —

హ॥ - జీవుఁడనేక జన్మంబులు వడియుటకు సమర్థుడైనంకల్పించి, నివృత్తినుండి తప్పి, ప్రవృత్తి మార్గంబునఁ బ్రవేశించెనని తాత్పర్యము.

శు॥ సవిక్షత బహుశ్యాం ప్రజాయే యేతి, సతపోతప్యత ఆ పరమాత్మ యనేక విధములుగా జనించెదనని సంకల్పించెను.

మ॥ అటగాంచెం గరిణీ విభుండు నవపు * ల్లాంభోజక
 వారమున్
 నటదిందీవర వారముంగ మరమీ * న,
 గ్రాహదుర్వారమున్
 వటహింతాల రసాల సాల సుమనో * వల్లీకుటీ
 తీరముం
 జటులోద్ధూత మరాళ చక్రబక సం * చారంబుఁగా
 సారమున్

బాహ్య॥ గజేంద్రుఁడు, తెల్లదామర హారముఁగలిగి చం
 చలించు మధుపములతోఁ గూడి, కూర్మ, నక్రము
 లచే, భయంకరమై, చుట్టును మట్టి, గిలకతాడి,
 తియ్యమామిడి చెట్లతో నలంకృతంబై, మఱియుల
 తాపొదరిండ్లయు క్తమై, యుడ్డినగత యుతహంస
 లును — చక్రవాక, బక, సంచార పూరితంబైన
 కాసారంబుఁ గాంచెనని తాత్పర్యము.

రహ॥ అంతఃకరణ కరిణీ విభుండగు, ముఖ్యాహంకార
 విషయుండగు, పారమార్థిక జీవుఁడు, నవపుల్లాం
 భోజ, యనాద్య విద్యా వాసనలచేఁ బరిమళించు
 హృత్పద్మములచే వికసితమైనట్టి, నటదిందీవరవార
 మున్ పద్మముల యందలి తుమ్మెదలు “శ్రు॥
 క్షణ మాయాతి పాతాళం - క్షణంయూతిన భస్మలం
 క్షణంభ్రమతిదిఃకుంజే తృష్ణాహృత్పద్మషట్పదీ ”

హృత్పద్మమునందలి తృష్ణయను తుమ్మెదః యొక్కొక్క క్షణమునకు పాతాళము — అంతరిక్షము నకును — దిగంతములకును — దిరుగు చుండును అట్టి సంకల్ప భావపరిగళితి తృష్ణయను యిందీవరములు [తుమ్మెదలు] గలిగినట్టియు, లోభ, మోహ, గామాద్య నివారిత జలచరయుక్తమై, సుమనో వల్లీకుటీ తీరము — శుద్ధసాత్వికమను లతా నిర్మిత కుటీర తీరమును — జటులోద్ధాతమ రాశ చక్రబక సంచారంబు — భయజనకమగు, మోహమ రాశంబును — నసూయ, దర్పాది, చక్రవాక, బక, విహంగ, తరంగ, విలోలితయు నగు మనః కాసారమును జూచెనని రహస్యార్థము

ఇట్లనన్య పురుష సంచారంబై, నిష్కళంకంబైన, యప్పుంక జాకరంబుఁ బొడంగని

భాష్యము పృథక్పురుష సంచారహీనంబై, కళంక రహితంబైన యక్కమ లాకరంబు వీక్షించి —

రహస్యము ఏకాంతంబై, నిస్సంకల్పమై, విశుద్ధంబై యున్న యామానస సరోవరం బవలోకించి —

తీర్థోయజగంధంబు † దోగిన చల్లని

మెల్లని గాడ్పుల † మేనుల లరఁ

గమలనా శాహార † విమల వాక్కల హంసఁ

రవములు సెపుల, పం † డువులు సేయ

పుల్లదిందీనరాం ♦ భోరుహామోదంబు
 ఘ్రాణ రంధ్రంబుల ♦ గారవింప
 నిర్మల కల్లోల ♦ నిర్గతా సారంబు
 వదన గహ్వరముల ♦ వాడుఁదేర్పఁ
 తే॥ ద్రిజగ దభినవ సౌభాగ్య ♦ దీప్తమైన
 విభవ మీక్షణములకును ♦ విందుసేయ
 నరిగి పంచేంద్రియవ్యవ ♦ హారములను
 మఱచి మత్తే భయూధంబు ♦ మడుఁగు సొచ్చె॥

బాహ్య॥ — వీచికలచే నార్ద్రితమైన పుష్పాడినుండి వచ్చు
 మందమారుతముచే మేనులు సంతరింపఁ - గమల
 నాశాశనులై నుంజులముగాఁబల్కు హంసల నిస్వా
 నముచే వీనులు విందుఁగొన, సితపద్మములయం
 దలి సువాసనలచే నాసికా వివరంబు లుచ్చాఽస్వ
 ములచేఁ బూర్ణీ భవించ, నిర్మల కల్లోల (నుటఁగ)
 జనిత జలముచే జిహ్వలకుపశమనముఁ గలుగు
 చుండ జగంబులకు నూతన శోభచే వీక్షణా లంకృ
 తంబై, యొప్పు నగ్గజవ్రజంబు పర వశమునసరస్సు
 లోఁ బ్రవేశించె — నని తాత్పర్యము

రహ॥ — పూర్వకృత సద్వాసనలచే. స్థూల, సూక్ష్మ,
 కారణ శరీరత్రయ మలరారఁ - గుటీచక, బహూ
 దకఁ హంస, పరమహంస, సన్యాసులలో శ్రేష్ఠు
 లగు పరమ హంసలయొక్క బ్రహ్మ విచారణచే

శ్రవణా నందంబుఁగలుఁగ, శుద్ధ పాత్వికాదిన్యత్తుల
[శ్వాసలు] చే నాసికా వివరంబులు పూర్ణీభ
వింపఁ సత్సంకల్ప కల్లోల [పరిణామ] జలముచే
జిహ్వాచాపల్యము . శాంతింప, నవస్థాత్రయముచే
నొప్పు, ఇంద్రియ వ్యాపారముల నధిదేవతా యత్త
ములు జేసి మనఃకాసారముఁ జొచ్చెనని తాత్పర్యము

కం॥ తొండంబులఁ * బూరించుచు

గండంబులఁ జల్లుకొనుచు * గళగళ రవముల్

మెండుకొన వలుద కడుపులు

నిండఁ వేదండకోటి * నీటింద్రావణ

బాహ్య॥ - వేదండంబులు త మ త మ తొండంబులచే
నీటినిఁ బూరించి గండస్థలములయందుఁ జల్లుకొని
ఘీంకరించుచుఁ గడుపుల నిండఁ దజ్జలంబులఁ
బానముఁ జేసెనని తాత్పర్యము—

రహ॥ - జీవుఁ డవిద్యావశుడై యున్నను, గామముచే నా
కర్షింపఁ బడకుండ నుండువఱకు, నాత్మాను సంధా
నపరుడై, స్వరూప సాధనలయందుండు నెట్లనగా?
“ తొండంబులచేఁ బూరింపుచు ” శ్రు॥ బ్రహ్మై
వాహ మస్మీతి, యావృత్తిః పూ ర కో వా యు
రుచ్యతే ” నేను బ్రహ్మము నై తిననువృత్తి
[జ్ఞానము] పూరకమని చెప్పఁబడును. అట్టివృ
త్తిచే వాయువును, ఆజ్ఞయందు నిలుపుచు దశవిధ

నాదాను సంధానము (గళగళ రవముల్) నేయు
చుఁ గడుపులు నిండన్ — వాయువును గుంభించి
“ శ్రు॥ తద్వృత్తి నైశ్చల్యం కుంభకం ష్రాణసం
యమః॥ ” నేను బ్రహ్మము నైతినను, వృత్తిచేఁ
బూరించి యా వృత్తియొక్క నిశ్చలత్వముచే గుం
భించి మనఃకాసారమం దాత్మాకార వృత్తులతో
నుండెనని తాత్పర్యము —

వ॥ అప్పుడు.

మ॥ ఇభలోకేంద్రుఁడు హస్తరంధ్రములనీ * రెక్కించి
పూరించి చం
డభ మార్గంబున కెత్తినిక్కివడిను * డ్డాడించి
పింజింపనా
రభటిక నీరములోనఁ బెల్లెగసి న * క్ర గ్రాహ
పాతీనముల్
సభమందాడెడు మీన కర్కటముల * నృప్తైక్
సురల్ మాన్పడన్

బాహ్య॥ ఆద్వితరద యూధము తొండములచే నీరమును
బూరించి చండభ — తీక్షణమైన సూర్యకాంతి
గల, యంతరిక్ష మార్గమున నీటినిఁ బైకిఁ జిమ్మి
యా నీరమ్ములఁ గలంచుచు మరల మరలఁ జిమ్ము
చుండఁ దత్సరస్సనందలి మీనమర్కటాదులు,
వియద్గంగయందలి జల చరములను బట్టుచుండగా

దేవతలు నిశ్చేష్టితులై రనిభావము(అతిశయోక్తి)

రహ॥ ఇట్లు జీవుఁడు, మనఃకాసారమందలి సంకల్పము
లను కషాయ (పరిపక్వ) స్థితినిఁగలంచు చుండ
నీశ్వరుని యందలి సూక్ష్మవృత్తులతో నైక్యమ
యైనని తాత్పర్యము॥ కషాయము — అగ్నితప్త
ఘన పదార్థము వివరణ — జలాకాశ మందలి జీవ
వృత్తులు స్పష్టమగును. మేఘకాశము — ఈశ్వరుని
యందలి వృత్తులు, లక్క-యందుఁ బొదువఁ బడిన
సువర్ణ రేణువుల వలె సూక్ష్మముగా నుండును —
సూర్యకిరణముల వలన జలము తపింపఁబడి యావి
రియై మేఘరూపముగాఁ బరిణమించు ననుగా మేఘ
మునం దనునూన ప్రమాణముగా జలమున్నది.

జలముండినచోఁ బ్రతిబింబ మున్నది. యా ప్రతి
బింబమే యీశ్వరుడు కావున స్పష్టముగా నుండు
బుద్ధి ప్రతిబింబిత జీవవృత్తులే యభ్యాస నశంబున
నీశ్వర వృత్తులుగా మాఱును, జీవేశ్వరైక్యము.

శ్లో॥

మేఘాంశరూప ముదకం * తుషారాకార సంస్థితం
తత్రస్వ ప్రతిబింబోయం * నీరత్వాదనుమియతే॥

మేఘముయొక్క యంశరూపముదకమ య్యది
తుషారాకారమైయున్నది. నీరత్వముగా నుండుట

వలన నచ్చటఁ బ్రతిబింబమను మాన ప్రమాణ
ముచే నెఱుంగఁ బడుచున్నది,

1 జలాకాశము — జీవుఁడు [వృత్తులు స్పష్టము]

2 ఘటాకాశము } ప్రత్యగాత్మ

కుండలోనికాళీజాగా } కూటస్థుఁడు

3 మేఘాకాశము — ఈశ్వరుఁడు (అంతర్యామి)

4 మహాకాశము - పరమాత్మ వ్యాపక చైతన్యము

న॥ మఱియు నగ్గజేంద్రుఁడు నిరర్గళ విహారంబున

బాహ్య॥ సులభము -

రహ॥ - ఆ జీవుఁడు, ప్రతిబంధ రహితంబైన జ్ఞానంబున

ప్రతిబంధవివరణ.

1 భూత ప్రతిబంధము - వెనుకటి దానినిఁగూర్చి
తలంచుట (శ్రవణాదులచే నశించును)

2 వర్తమాన ప్రతిబంధము - కామాదులు (శమా
దులచే నశించును)

3 భావి ప్రతిబంధము - జడభరతుఁడు (రాగముఁ
బ్రేమము) నిదిధ్యాసచే నశించును)

సీ॥ కరణీ కరోజ్ఞిత ♦ కంకణచ్ఛటఁ దోఁగి

సెలయేటి నీలాద్రి ♦ చెలువుఁ దెగడు

హస్తినీ హస్తవి ♦ న్యస్తపద్మంబుల

వేయి గన్నులవాని ♦ వెరవు సూపుఁ

గల భీసముత్కిర్ణ ♦ కల్వార రజమానఁ

గనకాచ లేంద్రంబు † ఘనతఁదాల్చు
 గుంజరీ పరిచిత † కుముద కాండంబుల
 ఘణిరాజ మండన - ప్రభవహించు
 మడకరేణు ముక్త † మాక్తిక శుక్తుల
 మెఱుఁగు మొగిలుతోడ † మేలన్మాడు
 నెదురులేని గరిమ † నిభరాజ మల్లంబు
 వనజగేహ కేళి † వ్రాలునపుడు

బాహ్య॥ - ఆవారణ శ్రేష్ఠము సరస్వలో విహరించున
 పుడు. వేదండములు తొండములచేఁ బైకిఁజిమ్ము
 చున్న (కంకణచ్ఛట - నీటి బిందువుల వరుస,
 శరీరమునందుఁ గోఁగి - (అంటుగలసి) నీల
 పర్వతమును, బరిహసించు చున్నట్లును, ద్వీరదం
 బులఁ బట్టిన కమలములచే వేయి కన్నులవాని
 [ఇంద్రుని] మాడ్కిని - యెఱ్ఱకలువల పుష్పా
 డి వికాసముచేఁ గనకాచలంబు వలెను - దామర
 తూండ్రచే ఘణిరాజు వడుపునను - మరియుఁ గరి
 రాజుచే విడువఁబడిన ముత్యపుఁజిప్పలు మేఘము
 లతోఁ గలియుచుండ నిట్లప్రతిహతముగా విహ
 రించెనని తాత్పర్యము.

రహ॥ - గజము, నీలాద్రి ప్రభృతి రూపంబులు బొంది
 నట్లు జీవుఁడు, మూలాధారాది చక్రములందు
 వాయువును, బంధించి నపుడాయా దేవతావర్ణము
 లను బొంది [కరేణు విముక్త మాక్తిక పంక్తులు]
 తుదకుఁ బరయందైక్యమయ్యెనని తాత్పర్యము.

చక్కనామములు

1 మూలార్ధారము

2 స్వాధిష్ఠానము

3 మణిపూరము

4 అనాహతము

5 విశుద్ధము

6 ఆఙ్గా

సహస్రారము

అధిదేవతలు

గణపతి

బ్రహ్మ

విష్ణువు

శివుడు

మాయాశక్తి
(అవ్యక్తము)

పారమార్థిక జీవుడు

శాంతకల

వర్ణములు

ఊత—పసుపు

రక్త వర్ణము

నీలవర్ణము

శ్వేతవర్ణము

నలుపు వర్ణము

ఎరుపు వర్ణము
(కుంకుమ)

శుద్ధశ్వేతము ద్వితీయ
రాజు

వర్ణబీజములు

వ, శ, మ, స

బ, భ, మ, య, ర, ల

డ, ఢ, ణ, త, థ, ద, ధ, న, ప, ఫ

క, ఖ, గ, ఘ, ఙ, చ, ఛ, జ, ఝ, ఞ

స్వరములు [అచ్చులు] 16
అక్షరాలు

మాం — క్షం

ఈశ్వరుడు

మఱియు నా సరోవరలక్ష్మీ మద గంజేద్ర వివిధ
విహార వ్యాకులిత నూతనల క్షీవిభవయై, యనం
గ పిద్యా నిరూఢ పల్లవ ప్రబంధ పరికంపిత శరీ
రాలంకారయగు కుసుమ కోమలిఁ బోలెవ్యాకీర్ణచి
కురను త్తమధుకరని కరయు. విగతరస వదన కమ
లయు, నిష్కాస చలిత కుచరధాంగయుగళయు,
లంపటిత జఘనపులిన తలయునై యుండెనంత—
లంపటిత — [శ్రమపడిన]

భావ్య॥ — మఱియు నా సరోవరము గజ విహారముచేఁ
గలఁకఁబాటి నూత్నశోభాయుతమై, మదనవిద్యా
ప్రవీణులైన పల్లవకోటిచేఁ [చిగురులను సరసు
లచే] బరికంపిత శరీరాలంకారవతియగు, యువ
తింబోలినదియు, విరియంబోసిన భృంగములను,
కేశములు గలదియుఁ, జలించుచున్న చక్రవాక
ములను కుచయుగళయు, శ్రమయుక్తమైన పులిన
[యిసుక తిన్నె] స్థలంబునుబోలు జఘనస్థలముఁ
గలిగినదియునై యుండెనని భావము.

హ॥ — మఱియు నా మానస సరస్సు, జీవన్ముక్త విహార
ముచే. సద్వాననా శోభితమై, [యనంగ] యుపా
ధిరహిత యాత్మజ్ఞాన, రసిక భుజంగులగు బ్రహ్మ
విదానులచే శుద్ధమై శబ్దరూపర సాదివిగతయై,
కించజ్జత్వ, సర్వజ్ఞత్వాది గుణలక్షణములుఁగల

జీవేశ్వరులను స్తనద్వయ యుతయై యుండెనని
తాత్పర్యము [బ్రహ్మవిదులు — బ్రహ్మనిత్ -
నరఃవరీయః వరిష్ఠః)

సీ॥ భుగ భుగాయితభూరి ♦ బుద్బుదచ్ఛటలతో
గదలుచో దివికి భం ♦ గంబు లెగయ
భువన భయంకర ♦ పూతార్కర రవమున
ఘోర నక్రగ్రాహ ♦ కోటిబెగడ
వాల విక్షేప, దు ♦ ర్వార ఝంఝానిల
వశమున ఘమ ఘుమా ♦ వర్త మడరఁ
గల్గోలజాల సం ♦ ఘట్టనంబులఁ దటీ
తదుల మూలంబులై ♦ ధరణిఁగూల
సరసిలోనుండి పొడగని ♦ సంభ్రమించి
యూదరి కుప్పించి లంఘించి ♦ హుంకరించి
భానుఁ గబళించి పట్టు స్వ ♦ రాభాను పగిది
నొక్కమక రేందుఁడి భరాజు ♦ నొడిసిపట్టె

భావ్య॥ - భుగ భుగాయిత ధ్వని జనిత బుద్బుద సము
దాయముతో నంతరిక్షమునకుఁ దరంగంబు లెగయు
కరణిఁ జనించుచుండ లోకభయం క ర ము ల గు
నుచ్ఛాన్వసములచే మకరాది లగ్నస్థ గ్రహ కోటి
భయము నొందుచుండఁ వాల విక్షేపముచే ఘమ
ఘమ యని నుడులు పడుచుండు దరంగ సంఘట్ట
నచే, దీర్ఘ వృక్షములు సమూలముగాఁ గూలు

చుండ, సరస్సులోని గజమును జూచి యాటోపం
బునఁ గుప్పించి పై కుటికి, హుంకార ధ్వనితో
రాహుగ్రస్త నూర్యగ్రహణమువలె నొక్క మక
రేంద్రము గజేంద్రునిఁ బట్టెనని తాత్పర్యము —

రహ॥ [జీవుఁడు కామగ్రస్తుఁడగుట] ఇంతవఱకు మనో
సరస్సు శుద్ధ వృత్తియు క్తమైనట్లు ప్రయుక్తమైనది.
యట్టిశుద్ధ సాత్విక మనస్సు నందుఁ గామమెట్లు
జనించునను సంశయముదయింప నచ్చును,
కాని, యెపుడు జీవ చైతన్యము విషయ సాన్నిధ్య
మగునో, యపుడే తద్విషయ గ్రహణేచ్ఛ జనిం
చును, తోడనే బీజమంకురమై, పల్లవ, పత్ర,
పుష్ప, శాఖాదులతో నశ్వద్ధము వృద్ధియైనటులిచ్చు
యే కామముగాఁ బరిధవిల్లును. “ శు॥ చిత్తో
గూపమిదం బ్రహ్మకేత్రజ్ఞ ఇతి కథ్యతే —
వాసనాః కల్పయంతోస్పి — యాత్యహంకార
తాంపునః — అహంకారో వినిర్ణేత — కళంకీబుద్ధిరు
చ్యతే బుద్ధి సంకల్పితాకారా — ప్రయాతి మనసా
స్పదం — మనోఘన వికల్పంతు గచ్ఛతీంద్రియ
తాంశ్చనై — ఏవంజీ వోహివా సనారజ్ఞ కల్పితః
తా॥ చిత్స్వరూపియైన పరమాత్మ కేత్రజ్ఞుఁడని చెప్పఁ
బడుచున్నాడు. వాసనా కల్పితుఁడై నియామక
త్వంబున నహంకార రూపమును బొందుచున్నాడు

పిమ్మటఁ గళంకయుక్తబుద్ధి, సంకల్పరూపమనస్సను
 ఇంద్రియత్వమును, గ్రమ క్రమంబునఁ బరిణా
 మించి వాసనా సంకల్పరూప రజ్జువులచే జీవుఁడు,
 బంధింపఁ బడుచున్నాడు. అనగా విషయ సంకల్ప
 ములు కూడదని॥ భావము ” శ్రు॥ యస్యస్త్రీ తస్య
 భోగేచ్ఛా, నిస్త్రీ కస్యక్వ భోగభూః - స్త్రీయం
 త్యక్తాజ్జగత్త్యక్తం జగత్త్యక్తాత్సుఖభవేత్ ” ఎవ
 నికి స్త్రీ సన్నికర్షణమో వానికే భోగేచ్ఛ పొడమును
 స్త్రీ సంపర్కము లేనిచో * భోగేచ్ఛ యెచ్చట ?
 నుండదని తాత్పర్యము - స్త్రీని విడుచుట వలన
 జగత్తును విడిచినట్లుగును జగత్తును విడిచిన సుఖ
 యగును - కావున, గజము నిమిత్త మాత్ర
 ముగానుండి జల పానముచేఁ దృప్తి నొందక
 నిందియార్థమను పుష్పగ్రహణాది విషయ సంక
 ల్పముచే గలతనొందెనని భావము, ఇట్లు ఋష్య
 శృంగ, సౌబల, విశ్వామిత్ర, ప్రభృతులు
 దృష్టాంతములు —

భుగ భుగాయత భూరి బుద్బుదము లనగా,
 భయంకరములైన దుస్సంకల్పములు, వానినే
 మనోరాజ్యములొందీవ్రసంకల్పములని చెప్పుదురు
 “ శ్లో॥ అశాస్త్రీ యమపిద్వైతం తీవ్రం మందమితి
 ద్విధా - కామః క్రోధాధికం తీవ్రం మనోరాజ్యం

తథే తరత్ ” ద్వైతమనగా నశాస్త్రీయమైన సంకల్పము. తీవ్రమందములనిద్వివిధముగాఁ జెప్పబడెను. కామ క్రోధాదులు తీవ్రమనియుఁ దద్రహిత సంకల్పము మనోరాజ్యము [జాగ్రత్స్వప్నము] బాధించ నిదిగాఁ జెప్పబడినది. యట్టి తీవ్రసంకల్ప బుద్బుదము ” “ మన్మథ సంబంధ కామ దోషాదికము, బడబానలము వంటి యుగ్ర తేజోవంతమైనది. మఱియు, దుస్సంకల్పవి కల్ప పూత్కారము (ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసము) లితర సంకల్పముల నడఁగ ద్రొక్కుచుండ, వాల విక్షేపముగా నన్నమయాది కోశములకుఁ బుచ్చములు (తోకలు) ఆధారమని పరిగణింప బడినవి, యట్టియాధారమగు పుచ్చమును బహువిధములుగా జలింపఁజేసి. యనగాఁ గాముకుని లక్షణములు, బుద్ధిచలించుట, మాటలు తడబడుట, గగుర్పాటుఁ జంచలదృష్టి మున్నగు సన్నిపాతగుణముల వంటి గుణములు — విక్షేప మనబడును, అట్టి విక్షేపముగు మోహోవర్తము లను సుడి గుండములు గలుగుచుండ దుస్సంకల్ప కల్లోలము [పెద్దకెరటముచే] ధైర్యదుగ్రమము సమూలముగాఁ బతనమగుచుండఁ బొంచి, జీవుఁడు పరాజ్ఞుఁడై నపుడు సమయముఁజూచి కుప్పించి, లంఘించి,

రాహుగ్రస్త సూర్యగ్రహణమువలె జీవ గజమును
గామ రూప నక్రము పట్టెనని తాత్పర్యము —

శ్లో॥ దేహేంద్రియాని సర్వ విషయేషుపరికల్ప్యరాగం
బద్ధాతి తేనపురుషం పశువద్గుణేన
కామాభిలాష వివిధో రగదంశి తస్య ”

తా॥ విషయములందు రాగమును గల్పించి, పశువును
ద్రాటిచే బంధించి నటులుబంధించుచున్నది ఏది ?
కామము. కామాభిలాషలను వివిధములగునురగము
[పాములచే] గరునఁబడి బాధింపఁ బడితిని.

నీ॥ గంగిరెద్దును దగు ♦ శృంగార మొనరించి
జిగితాశ్ల నాసిక ♦ బిగియఁగట్టి
యింటింటఁ ద్రిప్పెడి ♦ యెద్దుభంగిని సదా
పురుషుండు స్త్రీ వెంటఁ ♦ నిరుగుచుండు
విషయాను రాగదు ♦ ద్విలసిత యురుపాశ
జద్ధుడై యువతుల ♦ బారిఁజిక్కి
యాటలాడు మటన్న ♦ నాడుచుఁ గామాది
రజ్జుప్రోతముల ని ♦ రంకుశముగ.

తే॥ నురులలోఁ బీక్షబిగియంగ ♦ సరళవంబు
గతిని నహియించి శిరము సం ♦ తతము వణఁక
బంధమును వీడదెంత ని ♦ ర్భాగ్యదశయొ
యేమి చెప్పుదు నిద్ధరఁ ♦ గామ మహిమ॥

వ॥ ఇట్లు జీవుఁడు గ్రహింపఁబడి

కం॥ వడిఁదప్పించి * కరీంద్రుఁడు
 నిడుద కరంబెత్తివేయ * నీరాటంబుం
 బొడవడఁగినట్లు * జలములఁ
 బడికడువడిఁబట్టెఁ బూర్వ * పదయుగళంబున్

బాహ్య॥ - గజము మకరము యొక్క వేగమును దప్పించు
 కొని తొండముచేఁ గొట్టఁగా నక్రమ పొడవడఁగి
 (మరణించి) నట్లు నీటియందుఁ గూలి మఱల,
 నుద్రేకించి ముందరి పాదంబులఁ బట్టెనని తాత్ప
 ర్యము -

రహ॥ నిడుదకరంబనగా “ శ్లో॥ ద్వాక్రమా చిత్తనాశస్య
 యోగోజ్ఞానంచ రాఘవ - యోగోహి చిత్తరోధ
 శ్వాత్ - జ్ఞానంసమ్యగవేక్షణం ” ఓ శ్రీరామ
 చంద్రా ! చిత్త నాశనమునకు యోగ, జ్ఞానము
 లను రెండు మార్గములు కలవుఁ యోగమునలన
 చిత్త నిరోధమును, జ్ఞానము వలన సమ్యగ్వివే
 కంబును గలుగును. వానిలో “ జ్ఞానాదేనహ్నికై
 వల్యం ” జ్ఞానము వల్లనే మోక్షమను వాక్యము
 చొప్పున జ్ఞానము శ్రేష్ఠము, అదియే నిడుదకరము,
 దానిచే ననగా, (వస్తువిచారకేన, కామోహతః)
 వస్తు విచారణచేఁ గామము నశించునను యుక్తి
 చొప్పున నాత్మానాత్మ వివేకముచేఁ, గామోద్రే
 కము నడంచఁగా గామము శాంతిబొందినటు లగు

పడినను. అనగా మాంజ్వాల వ్యాఘ్రాదులు జంతు
వును బట్టుటకుఁ బ్రయత్నించినపుడు. క్రోడీఁ
(సూక్ష్మ) భావమును బొంది జంతుగ్రహణ
సమయమునఁ దనుత్వము (విస్తృతము) నొంది
నట్లు కామము, జప, తప, యోగ, విచారణ వేళ
లయందు జయింపఁ బడినదను ధైర్యముకలిగినను

శ్లో॥

తతోన్యథా కించనయద్వి పక్షతః
పృథగ్దృశస్త త్కృత రూపనామభిః
నకర్హిచిత్కావ్య పిచదుస్థితామతి
ర్లభేత వాతాహత నౌరివాస్పదమ్॥

తా॥

దృక్స్వరూపము ఆత్మనుండి కించిత్తయినను
విపక్షమైన, దృశ్యరూప మాయాకార్యములగు
నామ రూపములతోడ నేకీభవించిన యెడల, నెప్పు
టికిని నెవని చేతను దుస్థితమైన యీ చిత్తము
వాయువుచేఁ గొట్టఁబడిన నావవలె స్వస్థానమును
జెందనేరదు.

శ్లో॥

ఇంద్రియాణాం హిచరతాయన్మ నోను విధీయతే
తదస్యహర తిప్రజ్ఞాం వాయుర్నానమి వాంభసి॥

చరించు చున్న యింద్రియములలో, నేయిం
ద్రియమును, మనంబనుసరించునో, యీ యింద్రి
యము సముద్రమున వాయువుచేఁ గొట్టఁబడిన
నావవలెఁ (బ్రజ్ఞను నాకర్షించును.)

మ॥ అనిశంబున్ బరమాత్ముఁ జూడనియతుం

డాకార వైకారికా

జనవాంఛా విషయంబులన్ దవిలి, దుః * స్సంసార

సంచారము

ల్గొని ముందున్ దలయెత్తలేక బ్రతిమా * లున్

గన్నవార్షెల్లఁగా

వునదుస్సంగ విరోధి కావలయు, జీ * వృఁడాత్మ

సత్సంగియై

శ్లో॥ లక్ష్యచ్యుతం చేద్యది చిత్త మీష

ద్బహిర్ముఖం సన్నిపతే త్తతస్తతః

ప్రమాదతః ప్రచ్యుత కేళికందుక

స్సోపానపంక్తౌపతితో యథా తథా॥

చిత్తములక్ష్యము (బ్రహ్మము) నుండి, కించి
తైననుఁ బహిర్ముఖమైన యెడల, నాటబంతి ప్రమా
దవశమున సోపానమునందలి ప్రథమ సోపాన
ముపైఁ బతనమైన, నచ్చోట నిలువకఁ గిరింద
మెట్టువరకు, గళితమై యెట్లు భూపతనమగునో
యట్లు చిత్తము ప్రపంచాభిఃముఖమైన యెడల
భ్రష్టత్వము నొందును— కావున లక్ష్యమును విడువ
గూడదని భావము

చ॥ పదములఁబట్టి నందలకుఁ * బాటొక యింతయు లేక

శూరతక

మదగజ వల్లభుండు ధృతి * మంత్రుఁడు, దంతయు
 గాంతఘట్టనం
 జెదరఁగ జిమ్మెనమ్మకరి * చిప్పలు, పాదులుదప్ప
 నొప్పటన్
 వదలి జలగ్రహంబు కరి * వాలము మూలముఁ
 జీరె గోతులన్

బాహ్య॥ - ఇట్లు (మకరిచే) పాదములంగ్రహింపఁబడి,
 గజము వెనుదీయక. ధైర్యముచే దంతములతో
 నమ్మకరి చిప్పలు (శరీరముగా నేర్పడిన పాల
 నులు) మొదలంటఁ గొట్టగా, మొసలి బిగువుఁ
 దప్పించుకొని వనాటము (గజము) యొక్క
 పుచ్చమును బలుచోట్ల నఖిములతోఁ జీరె నని
 తాత్పర్యము.

రహ॥ జీవుఁడు కామముచేఁ బట్టువడి మైమఱపు లేక శూరుఁడయి
 యనగా -

చ॥ అరదము దేహమింద్రియము, * లశ్వము లాత్ముఁడు
 సూతు.డిమ్మహా । తుర గచయంబు ధైర్యమును
 తోరపు బగ్గములందృఢంబుగా * నురువడిఁ బోష
 కుండ వెఱ*నొప్పఁగ బట్టినవాఁడు, స్వర్గపుండెరు
 వునఁ బోవునమ్మ హిత-ధీరుఁడు నుమ్ము మహా
 త్ముఁడెయ్యెడన్ అట్టి ధైర్యదంతయుగము (భక్తి
 జ్ఞానములు) చే గామమును “ సంకల్ప ఏవా

ఖల కామమూలం ” సమస్త కామమూలకుః సంకల్పమే మూలము. కామ మూలములగు దుస్సంకల్ప చిప్పలను వాసనా క్షయమగునటుల “ కదా వామనోమే సమూలం వినశ్యాత్ ” నా మనస్సు సమూలము [వాసనా క్షయము] గా నెప్పుడు నశించునో, యట్లు వాసనా క్షయమగు నటులుఁ గామము, నణఁగఁద్రొక్కఁగా న క్కామము. “ఆవృణోతితథామాయా ప్రాజంవాపిపరాజ్ఞాఖం” సంసారాభిముఖుని, సరస్సునందలి నాచు నలె మాయయావరించును. అట్లు కామ, మేమరుపాటు లేక నింద్రుఁడు తనపినతల్లి దితినిష్టఁడవ్వి తలవిరియంబోసి కొని, పశ్చిమ శిరస్సుగాఁ బయండి నిద్రించు నపుడు. గర్భములోఁ బ్రవేశించి పిండమును దునియలు చేసినట్లు జీవునిఁ బుచ్చమనగా నానందమయ శోశమునకు “ బ్రహ్మపుచ్చం ప్రతిష్ఠా ” అట్టి బ్రహ్మవిచారణను, కామము [నఖిలులు] దుస్సంకల్పములచే జీవుని బాధించెనని తాత్పర్యము.

కం॥ కరిఁదిగుచు మకరి సరసికిఁ

గరిదరికిని మకరిఁ దిగుచు * గరికరి బెరయన్

గరికి మకరి మకరికిఁ గరి

భరమనుచు నతల కుతల * భటులదరిపడన్

బాహ్య|| — సరస్సులోనికి గజమును, దీరమునకు మకరిని
సన్యోన్యాకర్షకములై జయము భరమని, తలంచు
చుఁ దద్వయమును పాతాళ భూలోక భటులు
(యుద్ధవీరులు) భయపడునట్లుఁ బోరుచున్నవి.

రహ|| జీవుఁడు తీరమున కనఁగా సంసార సాగరమున కావలియొడ్డు

శ్లో|| తీర్త్వామో హర్ణవం హత్వా * కామకోధాది
యోగీశాంత సమాయుక్తో * ఆత్మారామో
విరాజితేః

తా|| శాంత సమాయుక్తుఁడును, నాత్మారామఁడు నగు
యోగి, మోహ వారధిని దాటి కామాది దైత్యు
లనుగూల్చి యానందమును బొందుచున్నాడు -
కావున నట్టి యానంద గూఢ తీరమునకు జీవుఁడున

శ్లో|| క్లేశాది పంచక తరంగయుతం భ్రమాఢ్యం
దారాత్మ జాదిధన బంధు ఝషాభియుక్తమ్
ఔర్వానలాభ నిజతోషమనంగ జాలమ్
సంసార సాగరమతీత్యహరిం వ్రజామి ||

తా|| పంచక్లేశములు ౧ ఆవిద్యా క్లేశము దుఃఖరూప
మైనయాత్మ (శరీరము) యందు సుఖరూపమగు నాత్మ
బుద్ధి అస్మితా క్లేశము - శరీరవ్యతిరిక్తమగు ఆత్మ
లేదను మూఢజ్ఞానము ౩ రాగ క్లేశము - రాగము
గల్గి వీడకుండుట ౪ ద్వేషక్లేశము - ఫల విఫల

సమయమునఁ బుట్టు వృత్తి గి అభినవ క్లేశము —
 సంసార మసత్యమని విడువ లేకుండుట — యిట్లు
 పంచక్లేశయుక్తమును, భ్రమయను నానర్తము
 సుడిగలిగినదియు, దారాపుత్ర ధనాదిక మీనయు
 క్తమును, రోషమను బడబాసలము, విషయ వాం
 ఛాసమూహము గలిగిన సంసార సముద్రమును
 (తరించి విష్ణువును పొందు చున్నాను,) అట్టి సం
 స్కృతి పారావారము (సరస్సు) లోనికిఁ గామమును
 దైవాసుర సంపత్తులలోని వీరభటులుఁ భయము
 జెందునట్లు యుద్ధముఁ జేయుచుండిరని తాత్పర్యము.

వ॥ ఇట్లు కరిమకరంబులు రెండును నొండొండ సము
 ద్దండ దంతంబులై తలపడి నిఖిలలోకా లోకన భీక
 రంబులై యన్యోన్య విజయ శ్రీవశీకరంబులై సం
 త్కోభిత కమలాకరంబులై హరి హరి యును, గిరి
 గిరియు నుందాఁకి పిఱుతివియక పెనంగు తెఱం
 గున నీరాటంబయిన పోరాటంబునంబట్టుచు వెలికి
 లోనికిందిగుచుచుఁ గొలంకు గలంకంబొందఁ గడు
 వడి నిట్టట్టుఁబడి తడఁబడి బుడ బుడాను కారంబులై
 భుగులు భుగులను చప్పుళ్లతో నుదవులు గట్టచు
 జలంబులుప్పరం బెగయం జప్పరించుచుఁ దప్పక
 వదవ గహ్వరంబుల నప్పళించుచు నిశిత నితాంత
 దురంత దంత కుంతంబుల నింతింతలు తునియ

లయి, నప్పశంబునంబునుక చిప్పలు గుదుళ్ళుదప్పి.
 రక్తంబులుగ్రమ్ముదేఱ హుమ్మని యొక్కుమ్మడిం
 జిమ్ముచు నితరేతర సమాకర్షణంబులం గదలక ప
 దంబుల మొదలిపట్టు నదలక కుదురై వర్తించు
 చుఁ బరిభ్రమణ వేగంబున జలంబులం దిరుగుచు
 మకరకమత కర్కటగండకమండూకాది సలిలనిల
 యంబుల ప్రాణంబులు క్షీణంబులుగా నొండొంటిం
 దాకు రభసంబున నిక్కలువడ మ్రొక్కంద్రొక్కు
 చు మెండుచెడి చెండుపడి నాచుగుల్ల సిప్పతండం
 బులఁ పరస్పర తాడనంబులకు నడ్డంబుగా నొడ్డుచు
 నోలమాస గొనక గెలుపుఁ దలంపులు బెట్టిదంబులై
 రెట్టింప నహోరాత్రంబులుంబోలె. గ్రీమ క్రమ
 విజృంభ మాణంబులై బహుకాల కలహ విహారం
 బులై నిర్గత నిద్రాహారంబులై యవకృ పరాకృ
 మఘోరంబులై పోరుచున్న సమయంబున

బాహ్య॥ - ఈ వచనమునకుఁ బై పద్యములలో వర్ణించి
 నకలహోద్రేక భయంకర విషయంబులనే, స్పష్ట
 ముగా విశదీకరించెను.

రహ॥ - కామము, తజ్ఞానకు నిత్యవైరి యగుటచేఁ దన్నిరోధ సాధనోపా
 పాయములే యుద్ధము, యెట్లన -

శ్లో॥ ధూమేనావ్రియతేనహ్ని * ర్యథాఽదర్శోమవేనచ
 యథోల్బేనా వృతోగర్భ * స్తథాతే నేదమావృతమ్

ఆవృతంజ్ఞాన మేతేన * జ్ఞానినో నిత్యవై రిణా
కామరూపేణ కౌంతేయ * దుష్కూరేణాన లేనచ॥

త॥ ఈ కామము ధూమముచే నగ్నివలెను' మలము
(కళాయి) చే, దర్పణమువలెను, మానిచే బిండ
మువలెను, కామమను నజ్ఞానము. ఆత్మజ్ఞానము
నావరించు చున్నది - యిచ్చటఁ జిన్నరహస్యము
కలదు అగ్నిని జ్వలింపజేసి యూదినంత మాత్ర
మున ధూమము నిరావరణమయి, యగ్ని ప్రజ్వలిం
చినట్లు మంత్రోపదేశముఁ జేసినంత మాత్రమున
నజ్ఞానము నశించు. నిది యారూఢుని లక్షణము.
అభ్యాసుని లక్షణమెట్లన దర్పణమందలి మలినము
(కళాయి) కత్తితోఁ గోకినంగాని యూడదు,
ఊదుటకంటె గప్టము పొరబ్బ బలిష్ఠము, ఇంక
నారంభకుని లక్షణమెట్టిదనగా నుల్బణమను మా
విని నైపుణ్యముచేఁ దొలఁగించని యెడల శిశువు
నకుఁ బ్రాణభంగమగును. తొలఁగించుట కష్టతర
ముగావున మంత్రోపదేశముఁ జేసిననుఁ బ్రారబ్ధబలి
ష్ఠముచే జ్ఞానముఁ గలుగక పోవచ్చును. గావునఁ
దత్వజ్ఞానకు నిత్యవైరియగు నీ కామము చతుర్థోపా
యము (దండోపాయము) చేతనే నశించును.

శ్లో॥

హస్తం హస్తేన సంఘీడ్య * దంతాంతైర్విచూర్ణ్యచ
లింగాన్యంగై సమాక్రమ్య * జయేదాదాస్వకం మనః

తా॥ హస్తసంపీడనము (గ్రుద్దులు) దంతములచేఁ గఱచుట - కుస్తీపట్టు మల్లయుద్ధముఁ జేయుట - మున్నగు దండోపాయములచే ధ్యానమునకుఁ బూర్వమే స్వకీయమైన మనస్సును జయించవలెను.

శ్లో॥ “కామజానామితేమూలంసంకల్పాత్వంహిజాయసే”

తా॥ కామమా! నీ పుట్టుక నే నెఱుంగుదును. సంకల్పమున, గదా పుట్టుచున్నావు. అనుశ్రుతి చొప్పున సంకల్ప రూప మనస్సు నిగ్రహించినయెడలఁ గామము నిగ్రహింపఁబడును ఇట్లు జీవుఁడు కామముతో యుద్ధము జేసెనని తాత్పర్యము.

కం॥ జవమును జలమును బలమును

వివిధములుగఁ బోరుకరటి * వీరతకు భువి

దివిమకర మీన కర్కట

నివహములొక్కటన మిత్ర * నిలయముఁబొందె

బాహ్య॥ - కరటి (యేనుగు) యొక్క వేగిరపాటును పట్టుదల సత్వము (దేహబలము) మొదలగు వీరస్వభావమనగా, నుద్రదేకమునకు సరస్సునందలిమీనకులీర, సముదయములు, దివి - వియద్గంగ యందలి జలచరములలో మైత్రినిఁ బొందినవి [ఉత్పేక్షా]లంకారము. (కులీర - యెండ్రకాయ)

రహ॥— జీవుని, తీవ్ర, ముముక్షత్వసంకల్పమును నాధాను సంబంధములగు - పశ్యంతి - మధ్యమ - వైఖరీ వాక్కులను పరానాదముతో నైక్యముఁ జేసెనని తాత్పర్యము.

- 1 పరానాదము - సహస్రారము
- 2 పశ్యంతి - మూలాధారము - అక్షరసంజ్ఞ
- 3 మధ్యమ - మణిపూరము వచ్చిరానిమాటలు
- 4 వైఖరీ - అనాహతము- స్పష్టముగాబలుకుట
- 5 విశుద్ధము - స్వరయుక్తమగు వివిధ పదములను
ముఖద్వారమున సంభాషించుట

శ్లో॥ నాస్తి నాదాత్పరోమంత్రం న దేవస్సాత్మనఃపరమ్
నానుసంధేఃపరాపూజానహితృప్తేః, పరంసుఖమ్॥

తా॥ ప్రణవముకంటె మంత్రమును ఆత్మకంటె దైవ
మును - ఆత్మానుసంధానము కంటె దేవతా
పూజయును లేవు॥

కావున యోగి, యింద్రియ ద్వారంబులనుమూసి
వాయువును, అంతర్ముఖముఁజేసి' సుషుమ్న ద్వార
మునుఁ జరానాదమునందు సమ్మేళనము నేయును
[దీనిని నాదాను సంధానమందురు] ఇట్లు జీవుడు
నాదము, ననుసంధించి పరలోక గలిపెనని భావము

శ్లో॥ అటోపంబునఁజిమ్ముకొమ్మగలవజ్రా*భీలదంతంబులం
దాటించున్ మెడఁగట్టి బిట్టుహరిదో*ర్దండాభగుండా
హతిక్

నీటన్ మాటికిమాటికిందిగువఁగా*నీరాటమున్నీటిపో
రాటన్నోటమిపాటు, జూపుటకర*ణ్యాటంబువాచాటమై

బాహ్య॥ నీరాటము [మొసలి] స్వస్థానమగునీటిలోఁబోరు

టచే బలముఁ గలిగి గజమును మాటి మాటికి నాకర్షించు చుండఁగా (అరణ్యాటంబు) గజము క్షిప్రగతిని మకరమునకు నోటమపాటు - భయాందోళనము. గల్గునట్లు వాచాటమై-ఘోంకారముఁ జేయుచున్నదై, దోర్దండాభ - కాంతిగలిగిన తొండమను బాహుదండముచే జలచర గ్రీవమును జుట్టిపట్టి వజ్రాయుధమువలె భయంకరములగు దంతములచే మకరియొక్క గుండె, చిప్పలు, నూడునటు, లుల్లంఘించెనని తాత్పర్యము (గట్టిబిట్టు - మంచి వేగము,)

రహ || - కామమునకు న్వస్థానమగు నంకల్పమునందు - జీవుని యుద్ధముఁ జేయుటచే బలముఁగలిగి జీవుని నంకల్పమునికి నీడ్చుచుండ. జీవుఁడు కామమునకు భయము వాఁనట్లు న్వరూప జ్ఞానము [తొండముచే] గామమును. బ్రాణాం మముచే నాకర్షించి, బంధించి విజ్ఞాన దంతములచే గామముయొక్క రాగద్వేషాది తెక్కల, నున్మూలించెనని యాశయమవివరణ - వాంఛాజనిత తుష్టి తత్కార్యావసాన పర్యంత యుండును.

శ్లో || వాంఛాక్షణేతుయా తుష్టి*స్తత్రవాంచైవ కారణ తుష్టిస్తత్తుష్టిపర్యంతా తస్మాద్వాంఛాంపరిత్యజ

తా || వాంఛాక్షణమునఁగల్గు విషయానుభవసంతుష్టికి, వాంఛయే కారణము. ఆసంతుష్టియో, యసంతుష్టి పర్యంతమనగా విషయానుభవ పర్యంతమే

యుండును, అందువలన వాంఛను విడువుము. విష
యానుభవానంతరముఁ బునర్దశాధిక ప్రయత్న
ముతో వచ్చెదనని కామము, నిర్భయముంచిపోవును.
అనఁగా గాముకుని విషయాభిలాష నిరంతరాభి
వృద్ధిఁ గలిగియుండును. - అట్టి విషయాభిలాషను
విచారణచే నిర్బంధించెనని భావము

వ॥ అప్పుడు -

ఆ॥ వె॥ మకరితోడఁబోరు శ మాతంగ విభుని నొ
క్కరునిడించి పోవఁ శ గాల్గరాక
కోరి చూచుచుండఁ శ గుంజరీ యూధంబు
మగలు దగులుగారె శ మగువలకును.

బాహ్య॥ - కరణీయూధము గజేంద్రు నొక్కరుని వీక్షించి
పోలేక తమ యజమానియొక్క సంకటపాటుఁ
జూచుచు నిశ్చేష్టితమై యుండెను మగునలు మ
గలను విడిచి యుండలేకుఁ బంధకములు కదా !

రహ॥ - కామవిముక్తికై పోరాడు. జీవుని విడువ లేక
సద్వాసనలు చూచు చుండెనని తాత్పర్యము.

(వివరణ) జీవుఁడు పూర్వవాసనా ప్రార్థనముల
ననుసరించి దుష్కృతముల నాచరించు చున్నను,
నీ పాపకృత్యము నాకెల్ల తప్పునను విచారణ
(పశ్చాత్తాపము గల్గును) అయినను దప్పించుకొన
సమర్థుఁడు కాడు, తజ్జిజ్ఞానయే సద్వాసన యగును

అట్టి సద్వాసనలు వర్తమాన పుణ్యకర్మలయొక్క
ఫలాధారములని తెలియ వలెను, పాపకృత్యములు
నింద్యములని యెఱింగినను, సద్యః కృతసంధ్యావం
దనాదికము, వర్తమాన ప్రతిబంధకమగు కామా
దులను. నివారించ సమర్థముకాదు గాని, పశ్చా
త్తాపజనిత సద్వాసనలు భవిష్యత్తునకు సుకృత కా
రణములై జననమునకుఁ బూర్వమే సువర్ణరాపిడి
పొడిలక్కయందుఁ బొదువఁబడియున్నట్లు బుద్ధియం
దంతర్భవించియుండును. “బుద్ధిః కర్మాను సారిణీ”
పూర్వకర్మ ఫలవాసనా రూపమై బుద్ధి పుట్టును.

శు॥ శుభాశుభాభ్యాంమార్గాభ్యాంవహంతీ వాసనాసరిత్
పౌరుషేణ ప్రయత్నేన యోజనీ యాశుభేపథి
అశుభాచ్ఛా లితంయాతి శుభం తస్మాదపీతరత్
ద్రాగభ్యాస వశాద్యాతి యదాతే వాసనోదయమ్
తదాభ్యాసస్యసాఫల్య విద్ధిత్వ మరి మర్దన॥

తా॥ హే శత్రుసంతాపా ! వాసనా ప్రవాహము శుభా
శుభ కర్మ ప్రణాళిక కాలువలయందుఁ బ్రవహిం
చుచుండును - స్వప్రయత్నముచే జిత్తమును: నశు
భములనుండి మరల్పించి శుభమునైపుఁ ద్రిష్ణము
అట్ల భ్యాసముఁజేయ నెపుడు సద్వాసన (పశ్చాత్తా
ప దుఃఖవిచారణ) గల్గునో యదియే యభ్యాసము
నకు సఫలము - అట్టి సద్వాసన లుత్తరజన్మమున

కుపయోగ మగును - లోకములో “వాఁడు జ్ఞాన
బోధ సేయుచున్నాడు గాని యాచరణ లేదు” అను
నింద్య వాక్యముల రహస్యమిదియే; కావున నిట్టి
సద్వాసనలు విడువఁ జాలక జీవకృత సుకృత,
దుష్కృతములను జూచుచున్నవని యాశయము.

వ॥ అంత.

ఆ॥ వె॥ జీవనంబు తనకు శ్ర జీవనంబై యుంట
నలవుఁ జలమునంత శ్ర కంతకెక్కి
మకరమొప్పె డస్సె శ్ర మత్తేభ మల్లంబు
బహుళపక్షసీత శ్ర భానుపగిది.

బాహ్య॥ - జీవనం బనగా జలముఁ జలచరంబునకు స్వస్థా
నమగుటచే, నలవు - యుద్ధపరిశ్రమము, చలము -
పట్టుదల క్రమంబున వృద్ధియై యుండెను. మత్తే
భము కృష్ణపక్ష చంద్రునిమాడ్కి బల క్షీణమై
యుండెను.

రహ॥ - జీవనంబు - చిన్మయ సంకల్పము కామమునకు
జన్మస్థానమగుటచే “కామజానామితేమూలం సం
కల్పాత్త్వం హి జాయతే” కామమా! నీ మూల
లము, నే నెఱుంగుదును. సంకల్పమునఁగదా పుట్టు
చున్నావు. అనుస్మృతి వాక్యముచొప్పున, సంక
ల్పమే తన వృద్ధికిఁ గారణ మగుటచే నంతకంతకు
జీవుని విషయ జలధియందు మునుంగఁజేయు పట్టు

దలతోఁగామము ప్రాతఃకాల నూర్యనివలె నభివృ
ద్ధియై యుండెను. స్వరూపానందము కృష్ణపక్ష నీత
కిరణుని మాడ్కి క్షీణించు చుండెను. (వివరణ)
విషయము స్మరణముచే విషముకంటె బలవత్తర
మైనది.

శ్లో॥ విషస్య విషయాణాంచ * దూరమంతరమేతయోః
ఉపభుక్తం విషంహంతి * విషయాస్మరణాదపి॥

తా॥ విషయ విషములకు మిక్కిలి భేదము కలదు
అనగా విషముకంటె విషయమే హానిచేయునది.
విషముఁ ద్రాగినంగాని చంపదు. విషయమో, తలం
చినంత మాత్రముననే చంపుచున్నది. (తెలివిఁ
దప్పునట్లు చేయుచున్నది.) కావున స్త్రీ యాదిక
ముల స్మరించఁ గూడదు.

శ్లో॥ స్త్రీయూదికంవిషయంచిత్రం-నస్మర్తవ్యంమనీషిభిః
తచ్చింతయాభవేత్సంగో*తతోమృత్యుర్భవిష్యతి॥

తా॥ స్త్రీ మొదలగు విషయములను చిత్రమునందు స్మ
రించ నైనఁగూడదు. తచ్చింతనముచే, సంగము
(ఆశక్తి) దానివలన మృత్యువును సంభవించును
గావున విషయములకు నంతరమీయక నంతరా
యములనే గల్పించుకొను చుండవలయునని
యోశయము. సంపర్కనోపమునఁ బురూరవ,
నహుష, విప్రనారాయణ, యజామీళాదులు పెక్కు

మంది భ్రష్టులై నటులు దృష్టాంతములు కలవు.
 జనకుని సభయందు" విదగ్ధశాఖల్యుడు దేవతలను
 గూర్చియాజ్ఞవల్క్యునిఁ బ్రశ్నించఁగా సంత్యము
 నందు జీవునిఁ జేర్కొని తదంతర్గతుఁడగు కామ
 మయ పురుషునిగా, వచించి యా కామమయ పురు
 షునికి - నాయతనము - జ్యోతి - దేవతను అడు
 గఁగా "కామ యేవయస్యాయతనం హృదయంహ్
 కోమనో జ్యోతి, స్త్రీ యేవదేవతా" కామమే -
 ఆయతనం - హృదయము-హోకము- చూపు - మన
 స్సజ్యోతి - ప్రకాసింపఁ జేయునది స్త్రీయే దేవత
 యనగా నాధారమని చెప్పెను. కావున స్త్రీని
 జయించినచో సమస్తకామములు జయింపఁబడును.
 గాన తత్సంసర్గకూడదని భావము.

క॥ విచ్ఛలవిడి నిందియముల
 నెచ్చటికైననుజనంగ * నిచ్చిన నిరయం
 బచ్చుపఱచు గుదియించినఁ
 దెచ్చుసుగతికి స * తీమళిమణి॥

గీ॥ విడువరాదు దుర్మతులకు * నొడలు మురియ
 దానుముదియదు పాణాంత * మైనరోగ
 మనఘ తృష్ణవర్జితకాముఁ * డైయతండు
 దానిఁబోద్రోచి సౌఖ్యసాం * ద్రత్వమొందు॥

కం॥ ఇంతకు మూలము తృష్ణా

తంతు లతయె * దానికి నడరం

గాంతాజనంబు తొలుబా

కింతయె టిగి విడుపు * టిచ్చువిముక్తి

మ॥ ఉలుకుం గుంభయుగంబుపై హరిక్రియన్ - హు
మ్మంచుఁ బాదంబులన్ నెఱయంగంతము వెన్నుఁ
దన్ను నెగయున్ - హేలాగతిన్ వాలమున్ జలు
చున్ నుగ్గుగ దాకుముంచు మునుఁగున్ శల్యం
బులున్ దంతముల్ విఱుంగన్ వ్రేయుచుఁ బొంచి
పొంచి కదియున్ - వేదండ యూధోత్తమున్

బాహ్య॥ - గ్రహము స్వస్థానములో నున్నపుడు - శక్తి
కొలందిని విలసిల్లినట్లు, మొసలి స్వస్థానమగు జల
ములయందుండి యుద్ధవిలాసముఁ జూపుచున్నది.
యెట్లన గజేంద్రునియొక్క కుంభస్థలంబుపై సింహ
మువలె నులుకును. బాదంబులచుట్టు నెఱయన్
- వ్యాపించి పట్టి పై కెగసి కంతమును, వీపును,
దన్నుచుఁ గడులాఘనముగా వాలమును భిండికృ
తము సేయుచు నీటిలోనికి ముంచుచుఁ బైకిలేవకుం
డుట్లకై తాఁగూడమునుఁగుచు. దాఁకొనుచు.
శల్యములను. దంతములను విఱుంగ గొట్టుచు
బాధించు చుండెనని తాత్పర్యము.

రహ॥- కుంభయుగం బనగా నిరుప్రక్కల నున్నతమై, నడుమబల్లముగా

నుండు ద్విపశిరః పురోభాగము తత్పద్యశమైనది. యాజ్ఞాచక్రము, భూయుగస్థానమందుండునది. యనగా సంకల్పయుక్తుడైన జీవుడు అహంకృతుడై యింద్రియములకు నాజ్ఞానోనంగుస్థానము. కావున నాజ్ఞాచక్రము

శ్లో॥ ఆజ్ఞాచక్రే భృకుటిస్థానే ద్విదళాంతే
హంతుంబీజం జ్ఞానమయంతం శివశక్తిం
నాదబ్రహ్మనంద మనంతంగురు మూర్తిం
దత్తాత్రేయం శ్రీపదపద్మం ప్రణతోస్మి॥

తా॥ హం - తుం - అను వర్ణబీజసంయుక్తమును -
భృకుటిస్థానమును - జ్ఞానరూప శక్తివంతమును -
నాద బ్రహ్మనంద గురుడగు దత్తాత్రేయ పాదజల
జములకుఁ బ్రణమిల్లు చున్నాను. కావున సహస్రనా
రమార్గమును తీవ్రమగు విషయసంకల్పముచే, నుఱు
కుచు ననగా, సత్సంకల్పమును నశింపఁ జేయుచుఁ
గంధము - విశుద్ధచక్రమును, వెన్ను - వీణాదండ
మును (షడాధారము.) చేఱిచి భక్తిజ్ఞానములను
దంతములను. విఱుంగఁగొట్టి, సద్వృత్తులను శల్యం
బులను నశింపఁజేసి, మనోసరస్సనందుముంచి, ప్ర
త్యఙ్ముఖంబుఁగాకుండఁదాఁగూడ మున్నుచునిట్లు స
ర్వాంగములును, వికలాంగములుగఁజేసి జీవుని
బాధించెనని తాత్పర్యము

మ॥ పొడగానంబడకుండఁదాఁగు వెలికిం - బోవంగఁ
దానడ్డమై, పొడచూపుంజరణంబులంబెనగొనుట -

బోరాకఁరారాకబె- గ్గడిలం గూలఁగఁ దాఁచులేచు
తటి నుడ్డాటించు లంఘించు బ-ల్విడిఁజీరుందలఁ
గున్ మలంగు నొడియున్ - వేధించుఁ గ్రోధించు
చున్.

బాహ్య॥ మొసలి క్రోధముచే, గజమునకుఁ దనయాశ
వాలుఁ దెలియకుండ నదృశ్యమై, గజము తీరము
నకుఁ జేరుటకు సిద్ధమైయుండ నడ్డమై తన జాడఁ
జూపి, పాదములను, జుట్టి కదలనీయక భయంకర
ముగాఁ బడిపోవునట్లుఁ దన్నుచు లేచుతటి నేతము
వలె నుడ్డాటించుచున్ - ఊర్వాధోభాగములకు
ముంచుచుఁ దేల్చుచు, బలిమిచే జీరి తొలఁగుచు,
మఱలుచు, సర్దుకొని పట్టుచు బాధించు చుండెనని
తాత్పర్యము.

రహ॥ - కామము - ఇంద్రజిత్తువలెఁ బాడగానంబడక,
దాఁకొను సమయమున జీవుఁడు బంధవిముక్తికొ
టకు “ భవనుభే నోషోనుసంధీయతాం ఆత్మేచ్ఛా
వ్యవసీయతాం నిజగృహాత్తార్ణం వినిర్గమ్యతాం ”
జన్మసుఖ మందలి నోషమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని
యాత్మాను సంధానము నభ్యసించి తక్షణమేగృహ
మును విడిచి వెడల వలయును. అను విధిపాక్య
ముచొప్పున జీవుఁడు పై కేగునపుడడ్డమై కామాభి
లాషయందుఁ జిత్తమును ప్రేరేపించును “ ఏకం

సాఖ్యంచ యోగంచ ” సాంఖ్య యోగ ము ల
యొక్క గమ్యస్థాన మొక్కటియే, కావునఁ ద ద్రూ
ప పాదములను బెనవేసి పట్టి “ యత్ర కుంతి భవే
ద్బుద్ధిః సమోహ ఇతి కథ్యతే ” యెచ్చట బుద్ధి (కద
లక) కుంతీభవించునో, యదియె మోహము, అట్టి
మోహము నందుముంచి.

“కృతం మయాధికం పుణ్యామ్ * యజ్ఞ దానాదినిశ్చితం
స్వర్గంగత్వానుఖంభోక్షే * ఇతి సంకల్పవాన్ భవేత్ ”

తా॥ నాచే బుణ్యమధికముగాఁ జేయఁబడినది స్వర్గమున
కేగి నుఖము ననుభవించెద నను తలంపులు గలుగు
నటు లూర్ధ్వాధోలోకములఁ ద్రిప్పు, నొకపరి నంధ
తామిశ్రమునకుఁ దోయుచుఁ గామము జీవు ని
బాధించు చుండెనని తాత్పర్యము.

వ॥ ఇట్లు విస్మిత నక్ర చక్రంజయి నిర్వక్ర విక్రమం
బున నల్ప హృదయజ్ఞానదీపంబు నతిక్రమించు
మహామాయాంధ కారంబు నుం బోలె నంతకంతకు
నుత్సాహ కలహసన్నాహబహువిధ జలావగాహం
చిబయిన గ్రాహంబు మహాసాహసంబు నంబోరె
మఱియు.

బాహ్య॥ - ఈ రీతిని, యచ్చెరువందుచున్న నక్రబృంద
ముఁగల దై యప్రతిహతమైన బలముచే నల్పజ్ఞాని
జ్ఞానదీపము నాచ్ఛాదించు మహామాయాంధకార

మువడువునఁ గ్రమ క్రమంబున జయోత్సాహముఁ
గలిగి యుద్ధసామాగ్రి (బలము) నిమిత్తమై యో
జించి పెక్కు విధములమునుఁగుచున్న నక్రమ సా
హసించి పోరెను.

రహ॥ - ఈ రీతినిఁ గామము విన్మిత (ఆశ్చర్య) మయి, వీక్షించు
చున్న యజ్ఞాన భూమికాది వ్యూహము కలదై దుర్విషయ సంక
ల్పబలముచే గించిజ్ఞాని జ్ఞానంబు నావరించు మహామోహంధ
కారంబు నుంబోలెఁ గామము పోరెనని తాత్పర్యము.

అజ్ఞాన భూమికలు. - 1 బీజజాగ్రము 2 జాగ్రము 3 మహాజాగ్రము
4 జాగ్ర త్వప్నము 5 స్వప్నము 6 స్వప్నజాగ్రము
7 సుషుప్తి

శా॥ పాదద్వందమునేలమోపి పననుంబంధించి పంచేం
దియో
న్నాదంబు బరిమార్చి బుద్ధిలతకు * న్నాతాకు
హత్తించి, ని
ష్ఠేదబ్రహ్మ పదావలంబనగతిం - గ్రీడించు
యోగీంద్రు, మ
ర్యాదనక, మతికమించెఁగరిపా * ధాత్రాం
తినిర్వక్తమై

బాహ్య॥ - ఈ యోగ సంభృత ప్రార్థన గజేంద్ర కృత
ముఁగాదు. మతేమనగా, మొసలి పూర్వభవమున
నొక గాంధర్వుఁడు, దేవలుఁడను వాని శాపవశం
బున నిట్లు కరి రూపము ధరించినను “పూర్వాభ్యా

సేనతేనై వప్రహేయతేహ్యవ శోపిసః” అవశుఁడై
 పూర్వాభ్యాసము (వాసన) చే నాకర్షింపఁబడు
 చున్నాడు. కదా ! యను గీతావచనము చొప్పున
 జ్ఞానముఁ గలిగి మకరి యోగా వలంబకుఁడై యుం
 డె నెటులనగా :- మొసలి ముందు పాదములచే
 నిలువంబడి నియమిత ప్రాణియై, జ్ఞానేంద్రియ పం
 చకోన్మాదంబు నశింప (ప్రత్యాహారము) జేసి,
 బుద్ధిలతను సమాధియను పందిలికిఁ బ్రాకుటకుఁ
 బ్రాకుడు కొయ్యకు హత్తించి (తగిల్చి) లేక
 బుద్ధిని స్థిరముగా నిల్పి “దుఃఖ సంయోగ వియోగం
 సంజ్ఞితం” దుఃఖముతో సంయోగ రహితయోగ
 మనగా బ్రహ్మ సుఖము, తదవలంబనముఁ బొందు
 టచే నానందించు యోగీంద్రుని విధమున, శింశు
 మారము, వారణపతి పాదములను బట్టుటయందు
 నిరవధికమై యుండెనని తాత్పర్యము (శింశుమా
 రము - మొసలి)

రహ॥ - మొసలినిఁ గామముగాఁ బోల్చినపుడు మొసలి
 యోగావలంబన మొనర్చుట విరుద్ధముకదా ?
 యను సంశయముఁ గలుగవచ్చును. గాని, పూర్వ
 వాసనయనగా “అనాది కామోయమ హంస్వ
 భావః” యీ యహంస్వభావ మనాదియగు కామ
 మగును. అహంకారము, ముఖ్యమనియు, గాణ

మనియుఁ, దుచ్ఛమనియుఁ ద్రివిధమందు ముఖ్య
మహాంబ్రహ్మస్మియనియు, గౌణమహాంజీవఃయనియుఁ
దుచ్ఛమహాందేహః య ని యు శ్శ్రుతియుక్తము
“ సవిక్షత బహుస్యాం ప్రజాయే యేతి ” అనేక
రూపములైపుట్టుదునని యాపరమాత్మ సంకల్పించె
నట్టి ప్రథమ సంకల్పాహంకార మనాదికామమగును
అహంబ్రహ్మస్మియను పూర్వవాసనయే కామము
నకు స్వస్థానము. బ్రహ్మమునుగూర్చి యోగావ
లంబనముఁ జేసెనని భావమెటులనగా “ పాదద్వం
దమునేల మోపి ” యిదియొక యాసనము. మఱి
యొక విధము. స్త్రీ, యువాసనా పరులు, బాల,
త్రిపురసుందరీ, రాజరాజేశ్వరీ, యను దేవతా
మంత్రసిద్ధి, యనంతరముఁ బాదుకాంతమని తురీ
యము. ప్రకృతి పురుషులొకే స్వరూపమని జపిం
చుట “పాదుకాంతము” దానినే పాదద్వందమనియు
దేవాలయములలో భక్తుల శిరస్సలపై నుంచు
పాదుకలు (శతగోపమని) వచింతురు. కావుననట్టి
పాదద్వందము, (శివశక్తి సమ్మేళన) బ్రహ్మను
సంధానార్థమైన యాసనముచే నిలువంబడి పవనుని
బంధించి.

శ్లో॥ పవనోబధ్యతేయేన * మనస్తే నైవబధ్యతే
మనశ్చ బధ్యతేయేన * పవనస్తేనైవ బధ్యతే

తా॥ వాయు, వెననిచే నిరోధింపఁబడునో, మ న స్స
 వానిచేతనే యవరోధమగును, ఎవనిచే మనోనిర్భం
 ధమగునో, వానిచేతనే వాయువు నిర్భంధించఁ
 బడును. అను శ్రుతి చొప్పున నట్లు మనో నిగ్రహ
 ముఁజేసి. “ పంచేంద్రియోన్మాదంబుంబరిమార్చి ”
 శ్రు॥ ఇంద్రియాణి హయాన్విద్ధి విషయాన్స్తేషుగో
 చరాః” విషయముల వెంబడి పరిధానన మొనర్చు
 యింద్రియ హయములను మఱలించి, బుద్ధిలతకు
 మాతాకు, హత్తించి “ విద్యాత్మ వృత్తిశ్చరమేతి
 భణ్యతే ” ఆత్మయొక్క యావరణ భంగముఁ
 జేయు చరమవృత్తి, జ్ఞాన మను ప్రాకుడురాల
 (కంచె) కు, బుద్ధి లతను, హత్తించి - అంటఁ
 గలిపి, (వృత్తి బ్రహ్మకారముఁజేసి) మఱియొక
 విధముగా నర్థము, “మా” యను వర్ణబీజమును
 “రా” యను వర్ణబీజమునకుఁజేర్చి, అనగా రామ
 మంత్రజపితయై ‘తారకంబుమనశ్శుద్ధికిఁ గారకంబు’
 మంత్రమహిమ యెట్లన శ్లో॥ ధర్మమార్గం చరి
 తేణ - జ్ఞానమార్గం చనామతః - తథాధ్యానేన
 వైరాగ్యం ఐశ్వర్యం తస్యపూజనాత్ ॥

రామ కథనము వలన ధర్మమార్గమును, నామము
 వలన జ్ఞానమును ధ్యానము వలన వైరాగ్యమును
 పూజనము వలన వైశ్వర్యమును గలుగును * (ఇం

కొక పక్షము) “ రామేతి వర్ణద్వయమాదరేణ
సదాస్మరన్ - ముక్తిముపైతిజంతుః కలాయుగే
కల్మషమానుషాణా మన్యత్రధర్మేఖలునాధికారః”
రామ మంత్రము నిరంతరము మన్ననతో జపించిన
యెడలఁ బురుషుఁడు ముక్తిఁబొందుచున్నాడు. కలు
షచిత్తులకుఁ గలియుగమందింతకుమించిన యధికా
రము లేదు.

శ్లో॥ నామ్నాం సహస్రం దివ్యానాం * స్మరణేయత్ఫలం
లభేత్

తత్ఫలం లభ తేనూనం * రామోచ్ఛారణమాత్రతః

తా॥ విష్ణు నామసహస్రముఁ బారాయణము జేసి న
మహాఫలము, రామ నామ స్మరణ మొకపరిఁ
జేయుట వలనఁ గలుఁగును.

శ్లో॥ ముముక్షూణాం విరక్తానాం * తథాచా

శ్రమవాసినాం

ప్రణవత్వా త్సవిజ్ఞేయో * యతీనాంచ విశేషతః

రామమంత్రార్థ విజ్ఞానీ * జీవన్ముక్తో నసంశయః॥

ముముక్షువులకును, వైరాగ్యవంతులకును,

గృహస్థులకును, యాశ్రమస్థులకును, యతీశ్వరుల

కును, రామమంత్రము ప్రణవము కంటె విశేష

మని తెలిసి జపించ వలెను. రామ మంత్రార్థ

మును దెలియువాఁడు. జీవన్ముక్తుఁడగును.

శ్లో॥ శినపంచాక్షరీశైవే * మంత్రజాతే ప్రశస్యతే
 నారాయణాష్టాక్షరీతు * వైష్ణవేషులి శిష్యతే॥
 రా'కారోవైష్ణవేగ్రాహ్యః*మకారోశైవసంగ్రహః
 రామేత్యక్షరయుగ్మంతు * శైవవైష్ణవ సారసత్॥

తా॥ శైవులకు “ నమఃశివాయ ” మరియు, వైష్ణవులకు “ ఓం నమోనారాయణాయ ” యను మంత్రములు ప్రశస్తతరములై యున్నవి. పంచాక్షరీలోని “ మ ” వర్ణమును, నారాయణాష్టాక్షరీలోని “ రేఫ ” రా యను బీజమునుగలసి, రామమంత్రమైనది. యనగా శైవ వైష్ణవ మంత్రములలోని సారమును గ్రహింపఁ బడినదని తాత్పర్యము ఇఁక రామమంత్రమహిమనుగూర్చి యట్లుండనిండు పద్యార్థమును గ్రహింతము, మాతాకుహత్తించి ” అను పదమునకు వేఱొక పక్షము “మరోర్భావః” మారు ” మన్మథ సంబంధమనగా సంకల్పమును” “ ఆకుహత్తించి ” “అ” యనగా బ్రహ్మము “ఆ” యనగా బ్రహ్మకారముఁ సంకల్పమును బ్రహ్మపరము జేసి (యింకొక పక్షము) “ రాచేతి లక్ష్మీవచనో మశ్చాపీశ్వరవాచకః లక్ష్మీ పతింగతిం రామం ప్రవదంతి మనీషిణః ” “రా” యను బీజము, శక్తి (లక్ష్మీ) బీజమనియు, “ మ ” యను బీజము, శివ బీజమనియు రామ మంత్రము శివ

శక్తి సమ్మేళన మనియు నట్లు సమ్మేళనము గాని
చో మంత్రమే కాదనియుఁ, గావున, రామ మంత్ర)
ము శివశక్తి సమ్మేళన మనియు నట్టి రాముఁడే
యీశ్వరుఁడనియు నతండు సర్వజీవులకు గతి యని
యుఁ బండితులు వక్కాణించు చున్నారు. (ఇంకొ
కపక్షము) రా (ః) శబ్దము అనగా బ్రణవ
మును, “ మ ” యనగా, “ మా స్మమాలంచవా
రణే ” నివారణార్థము. ఓం కార మనగాఁ బ్రణ
వమును, గోరక. బ్రణవార్థమునుఁ (బ్రహ్మము /
నే గోరుము, (మతియొక విధము) రాః, ధనమును
“ మా ” నివారించి యనగా ధనమును గోరక .

శ్లో॥ అర్థమనర్థం భావయనిత్యం * నాస్తితతస్సఖి లేశస్స
త్యమ్

ధనము, అనర్థ హేతువనియు నందువల్ల సుఖము
లేశమైనను లేదనియు మతియొక విధము - రా -
యనగా - రాగమును - మా - నివారణార్థము -
అనగా - రాగమును గోరక, విరాగియైయుండి

శ్లో॥ జ్ఞాతం తవప్రసాదేన సర్వమే తదశేషతః -
నవైరాగ్యత్ఫలంభాగ్యం నసంసారాత్పరోరిపుః॥

ఓ మునిచంద్రమా ! మీ యనుగ్రహము వలె
న వేదాంతశాస్త్రము సవిశేషముగా బోధపడినది
యెట్లన ? వైరాగ్యమువంటి భాగ్యము లేదనియు

సంసారమువంటి శత్రువు భేదనియు నిట్లు హత్తించి
 “ నిష్ఠేదబ్రహ్మ పదావలంబన గతిః ” “ తంవి
 ద్యా దుఃఖ సంయోగ వియోగం యోగసంజ్ఞితం ”

సంసార దుఃఖ సంయోగరహితమగు యోగమే
 బ్రహ్మ సుఖము, అట్టి బ్రహ్మ పదావలంబనచే
 నానందించు యోగీంద్రుని మాడ్కిఁ గామము,
 జీవపాదములగు ఆనంద పాదము, తురీయ పాదము
 (సుషుప్తి తురీయావస్థల) నిరాతంకముగా నాక్ర
 మించి నిర్భయముగా నుండెనని తాత్పర్యము.

ఆ॥ వె॥ వనగజంబు నెగచు * వనచారిఁ బొడఁగని

వనగజంబకాన * వజ్రగజము

వెల్ల నైసురేంద్రు * వేచి సుధాంధులు

పట్టఁ బట్టనీక * బయలు వ్రాఁకె

బాహ్య - గజమును బాధించు చున్న మొసలినిఁ జూచి
 యైరావతముగూడ నీటి (పా ల స ము ద్ర ము)
 లోనఁబుట్టిన దగుటచే నీటిలోనున్న యెడల బాధిం
 చునని భయమునొంది వెల వెలఁబోయి తెల్లనై
 దేవతులను దప్పించుకొని (యిందు) ని కొఱకు
 వేచి) నిరీక్షించి దిగంతమునకు నెగబ్రాకెను -
 (స్వభావాలంకారము)

హ॥ - జీవుని బాధించు చున్న కామమును జూచి ఇంద్రుని గజము -
 సూర్యాంతర్గతద్యౌతి -

అమూర్తస్వరూపము కూటస్థుఁడు తానుగూడ శుద్ధ సంకల్ప
వాసనా నందమయుఁ డగుటచే సంకల్ప జల జనిత కామము
తననుగూడ బాదించునేమోయని భయపడి శుద్ధసాత్వికవర్ణమై
ఫల ప్రయచ్ఛ దేవతుల కందక, నంతరిక్షమునకు “ఆకాశవ
త్సర్వ శరీర ఆత్మానదృశ్యతే వాయువదంతరాత్మా” సర్వశరీర
ములయందు నాకాశము వలె సంతరాత్మయదృశ్యమైయున్నది.
కావున, బయలనగాఁ బరమాత్మ కడకు నారోహితమయ్యె [ప్రాకె]
నని తాత్పర్యము [ఇంద్రుఁడు - సూర్యుఁడు]

ఉ॥ ఊహగలంగి జీవనపు * తోలమునంబడి పోరుచున్
మహా
మోహాలతా నిబద్ధపద * మున్ విడిపించు కొనంగ
లేకసం
దేహముఁ బొందు దేహిక్రియ * దీనదశన్ గజ
ముండె భీషణ
గ్రాహదురంత దంతపరి * ఘట్టిత పాదఖురాగ్ర
శల్యమై

బాహ్య॥ - గజముయొక్క స్థితిని సంస్మృతి [సంసారము]
చే బీడింపఁ బడిన, గృహస్థునివలెఁ బోల్చి చెప్ప
చున్నా డెట్లనగాఁ బెక్కు సంకల్పములచే, జిత్త
చాంచల్యముఁగలిగి కుటుంబ రక్షణార్థమయి పెక్కు
ప్రయత్నములు సేయుచు మోహములనుండి విడి
వడ సమర్థుండుగాక, సంశయాత్ముఁడగు గృహస్థుని
వడువున, మొసలి యొక్క విశాల కరాళదంత
ములచే దృఢముగాఁ బట్టువడి శల్యావశిష్టవమగు

డెక్కలతోఁ గూడిన పాదములు కలదియై ఖన్నత
చే గజముండెనని తాత్పర్యము. (కరాళ - భయం
కరమగు)

రహ॥ - జీవుఁడవిద్యా కార్యమగు కామ పరవశుఁడై
యూహలు (గొంతెమ్మ కోర్కెలు) చేఁ గలత
నొంది జీవనపుటోలము * జనన మరణ ప్రవాహ
మునంబడి, యనగా, “ కృతంమయాధికం పుణ్యం
యజ్ఞదానాది నిశ్చితం- స్వర్గంగత్వాసుఖం భోజ్యే
ఇతिसంకల్పవాక్ భవేత్ ” యజ్ఞదానాదికములచే
గల్గు పుణ్యము నాచరించితిని, స్వర్గసుఖము ననుభ
వించెదనని సంకల్పించుచున్నాడు. ఇటు, లు పాధి
గతుఁడైన జీవుఁడసంఖ్యాకములైన జన్మము
లొందుచున్నాడు శ్రు॥ నానాయోని సహస్రాణి
దృష్ట్వాచై న తతోమయా - ఆహారావివిధాభుక్తాః
పీతాశ్చవివిధాస్తనాః॥” వేలకొలది జన్మములెత్తి
తిని, వివిధములగు స్తన్యపానములనుజేసి, యాహార
ములను గ్రహించితిని, యిట్టి జనన మరణ ప్రవా
హమునంబడి, పోరుచుండియు, (దుఃఖించుచుం
డియు) “ మహామోహాలతానిబద్ధ పథము నివ్విడి
పించుకొనంగ లేక ” “మోహాంధకార భయకూప
నిపాతి తస్య” మోహము - స్వపరజ్ఞాన విహీనాంధ
కార కూపము. “ శో॥ అగాధేత్ర సంసార పంకేని

మగ్నం - కళత్రాదిభారేణ, ఖన్నంతాంతం -
మహామోహపాశౌఘబద్ధం చిరాన్మాం సముద్ధర్తు
మంబత్వ మేకైవశక్తా॥ ” అగాధమైన సంసార
పంకమునందుఁగూరుకుపోయి కళత్రాది సంరక్షణ
భారముచే, ఖన్నుఁడనై మోహపాశములచే బద్ధుఁ
డనగు నన్ను రక్షించుటకు నీవే తగుదువు తల్లీ!

శు॥ అహంకారసుతంవిత్త * భ్రాతరం మోహమందిరం
ఆశాంపత్నీంత్యజేద్యా వ* త్తావన్నుక్తోనసంశయః॥

తా॥ అహంకారమే పుత్రుఁడు, ధనమే సోదరుఁడు.
మోహమే మందిరము, ఆశయే పత్నిగా గల యీ
యంతస్సంసారము నెంతవఱకు విడువఁడో, యంత
దనుక ముక్తి నొందఁడు. అనగా నెప్పుడు విడుచునో
యపుడే ముక్తి కలుగును, సంశయము లేదు.

శ్లో॥ యదాతే మోహకవిలం * బుద్ధివ్యతి తరిష్యతి
తదాగంతాసి నిర్వేదం * శ్రోతవ్యస్యశ్రుతవ్యచ

తా॥ ఎపుడు నీ (అర్జునుని) బుద్ధి మోహకాలుష్యముఁ
బొందక యుండునో, యపుడే వైరాగ్యమునొంది
యిదివఱకు విన్నదానికి నిట్లుపైన వినవలసినదా
నికిని ఫలమును బొందుదువిట్లు పెక్కులు శ్రుతి
స్మృతీతి హాసములు మోహమే సంస్మృతి హేతువ
గునని. నిర్దిష్టితమైయున్నవి. కావున నట్టి మోహ
లతాబద్ధుఁడై సంశయ హాస్పదుఁడైన గృహస్థు

వలె, భయంకరమగు కామము యొక్క దుస్సం
కల్ప వికల్పములగు దంతములచే జీవునియొక్క
వైరాగ్యాది పాదముల, శల్యావశిష్టమగునట్లు,
కామముచే జీవుఁడు గ్రహింపఁబడి యుండెనని
తాత్పర్యము.

వ॥ ఇవ్విధంబున

కం॥ అలయక సాలయక వేసట

నాలయక కరి మకరితోడ ♦ నుద్దండతరా

త్రులు సంధ్యలు దివసంబులు

సలిపెంబోరొక్క వేయి ♦ సంవత్సరముల్

బాహ్య॥ అలసట - విముఖతఁ జెందక, శ్రమనొందక
నీరీతి గంజేదుఁడు, మొసలితోడ రాత్రిం బవల్లు,
వేయి సంవత్సరములు పోరాటము సలిపెను.

రహ॥ జీవుఁడు కామముతోడ వేయి సంవత్సరము లనగా అనేక జన్మల
యందు విముఖతఁ జెందక పోరాడెనని భావము.

" పృథుశక్తిగజమా జలగ్రహముతోఁ * బెక్కేం

డ్లు పోరాడి, సం

శిథిలంబై తనలావు వై రిబలముం * జింతించి

మిథ్యామనో

రథమింకేటికి దీని గెల్వసరిపో * రంజాల

రాదంచు, న

వ్యథమైయిట్లమఁ బూర్వపుణ్యాఫలది * వ్యజ్ఞాన

సంపత్తితోక

బాహ్య॥ ద్విరదము నీరాటముతోఁ బెక్కు హాయనం
బులు, సమర మొనరించి, క్షీణించిన బలముఁ
గలదియై స్వపరబలాబలములఁ దలపోసి, గెల్పుట
వ్యర్థమనోరాజ్యమని పూర్వపుణ్య భాగ్యముచే
బాధను సరకుఁ జేయక తనలో నిట్లు చింతించెను,

రహ॥ జీవుఁడు, కామముతో నధిక కాలము [అనేక జన్మలు] పోరి
జితుఁడై, సాధించుట యసాధ్యమని యెంచి. కామము మోహ
బీజ సంజనితంబని, నిస్సృహుండై, పూర్వనద్వాననా జనిత
పుణ్యవశమున నిట్లు చింతించెను.

విను మోహబీజ సంజనితంబు కామంబు

శా॥ ఏరూపంబునదీని గెల్తునిటమీ* దేవేల్పుఁజింతింతు, నె
వ్వారింజీరుదు నెవ్వరడ్డమిఁక, ని* వ్వారిప్రచారో
త్తమున్
వారింపందగు వారలెవ్వరళిల * వ్యాపార పారా
యణుల్
లేరేమొక్కెద దిక్కుమాలిన మొఱా * లింపం
బ్రపుణ్యాత్మకుల్

బాహ్య॥ - ఇమ్మకరము నెట్లు నిగ్రహించుట - యింకనే
దైవమునుఁ బ్రార్థింతు, నెవరింగూర్చి ఘోషిం
తును, సమస్తవ్యవహారన్యాయాన్యాయాంతములను
వీక్షించువాడు లేరా ? మొక్కెదనని పూర్వజ్ఞాన
వాసనాబలముచే నిట్లు తలపోసెను,

రహ॥ ఇక్ష్వామము నే రూపము (మార్గము) చే ననగాఁ గర్మ
భక్తి, జ్ఞాన, మార్గములలో దేనిచే గలిచెద ననగా

గీ॥ రాజులైననుఁ బుడమి రా ♦ రాజులైన
యోగులైనను, దివి మహా ♦ భోగులైన
నిష్టులైనను, న్యాయ ప్రి ♦ విష్టులైన
స్త్రీల పాదంబులకును, దా ♦ సీలుగారె॥

తా॥ కావునఁ గామోద్రేకమువలన యోగములు: బల
వియోగమగుటచేఁ గామమును గెలువఁ జాలరని
భావము - ఇటమీద నేవేలుపును జిం తింతు
“ ఆరోగ్యం భాస్కరాదిచ్ఛేద్ధనమిచ్ఛేద్ధుతాశ
నాత్ - ఐశ్వర్యమిశ్వరాదిచ్ఛేత్ - మోక్షమిచ్ఛే
జనార్దనాత్ ” ఆరోగ్యము - ధనము - ఐశ్వర్యము
మోక్షమును గోరువారలు, నూర్య, అగ్ని - యీ
శ్వర - జనార్దనులను, యథాక్రమంబున, గోరవ
లయును.

శ్లో॥ క్షీప్రంహిమానుషేలోకే * సిద్ధిర్భవతి కర్మజా
అంతవత్తుఫలంతేషాం * తద్భవత్యల్పమేధసాం
దేవాం దేవయజ్ఞోయాంతి * మద్భక్తాయాంతి

మామపి

తా॥ మనుష్య లోకమందలి ఫలసిద్ధులు తూర్ణముగా
సిద్ధించునుగాని, ఫలముగూడ కొలదికాలమే
యుండును. కావున, నేవేల్పును జింతింతుననగా

ఫలాపేక్షరహితుఁడనై, మోక్షము [కామవిముక్తి]
కొఱకు నీశ్వరుని భక్తితో నారాధింతునని యాశ
యము, సర్వవ్యాపక శీలుఁడగు శ్రీమహావిష్ణువు
లేడాయని జీవుఁడు పొర్దించు చున్నాడు.

శా॥ నానానేక పయూథముల వనములో * నం బెద్ద
కాలంబు, స

న్నానింపక దశలక్ష కోటి కరణీ * నాధుండనై
యుండి,

ద్ధానాంభః పరిపూర్ణ చందన లతాం * తచ
లందు

కీనీరాశని పేలవచ్చితిభయం*బెట్లొక దేయీశ్వ

బాహ్య॥ మఱియుఁ బశ్చాత్తాప హృదయమై
నిట్లు చింతించెను. అసంఖ్యాకములగు దంత
ప్రభువునై యూధపములచే బహూకరింపఁ
మదీయ మదజల సింహనముచే. బూర్ణముగా
మైన చందనద్రుమ సంయుక్త లతాచాయలఁ
డక, పిపాసచే, నీ జలాశయంబున కేల యరు
చితిని, భయంబయ్యె నేమి కానున్నదో, కదా
దైవమా ! యని చింతాకాగ్రంతయై యుండెను.
(బహూకరించు - గౌరవము సేయు)

రహ॥ “ ప్రత్యగ్వస్తుని నిస్తరంగ సహజానందావబోధా
బుధౌ ” తరంగరహిత స్వరూపానంద జలధియ

దనగాఁ బ్రత్యేగాత్మ స్వరూపులగు, జీవన్ముక్త -
విదేహముక్తబ్రహ్మవిద్వరః, వరిష్ఠాదినమూహముల
చే, సేవింపఁబడి, జీవకోటుల కధిష్ఠాన చైతన్యఁడనై
యుండి, చందన సదృశసద్వాసనాయుక్తబ్రహ్మకార
వృత్తులతోఁ గూడిన సమాధియందుండక ననగా.

శ్లో॥

ఏకోదేవః సర్వభూతేషు గూఢః

సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాంతరాత్మా

కర్మాద్యక్షః సర్వభూతై కవాసో

సాక్షీచేతా కేవల నిర్గుణశ్చ ॥

దేవులెందరు ?

- ఏకః - ఒక్కడే

కనఁబడఁడేమి ?

- సర్వభూతేషుగూఢః -

భూతములందుగూఢముగా
నున్నాఁడు.

రహస్యముగా నున్న - సర్వవ్యాపీ - సర్వవ్యాప
యెడల దేవుడెట్లగును? కుడు.

వ్యాపకుడైతె, దృగ్గో - సర్వభూతాంతరాత్మా *
చరుఁడు కాడేమి ? అంతరాత్ముడై

యున్నాడు (యెవని ము
ఖము వానికి గోచరించన
టు అంతరాత్మయగు తన
స్వరూపమెట్లుగోచరించును

కర్మ ప్రేరకుడా ? - కాదు. కర్మాద్యతా -
అద్యక్షుడనగా - ఫలదాత
ఏయే భూతములందు - సర్వభూతైకవాసః - సర్వ
న్నవాడు ? భూతముల యందాత్మరూప
మున, నహంవృత్తిచే ను
న్నాడు, వాసుదేవుడు.

అయితే సుఖ దుఃఖః - కాదు - సాక్షీ - చేతా -
వంతుడా ? తటస్థుడు; చేతనుడు

సాధారణుడా ? కాదు; కేవలుడు - ముఖ్యమైనవాడు.

గుణవంతుడా ? - కాదు, నిర్గుణశ్చ - నిర్గుణుడు.

కావున నిట్టి సహజానందస్వరూప మందుండక,
మృగ తృష్ణను జలంబని భ్రమయు హరిణము
చాడ్చున, దుస్సంకల్ప వశోపాధిచే, నిమ్మనోసగో
వరమున కేల యేతెంచితిని ? యెన్నిజన్మముల
నెత్తవలసి యున్ననో కదా ! దైవమా ! యని
చింతించెను. (వినరణ) మనో సరస్సనగా - సంసా
రము, తత్సృఖము లాభాసములు “ నిత్యంకింథా
వసించల విషయా ననుభవితం - సుఖలేశా భాసా
నురుతరదుఃఖాన్ ఓ చిత్తమా ! సుఖ లేశముల
యొక్క ప్రతిబింబములును, దుఃఖ ప్రదములును
చలన శీలములునగు, విషయముల ననుభవించుట
కేలపఱుగు లిడుచున్నావు !

శ్లో॥ భోగామేఘ వితానస్థో * విద్యుల్లేఖేవ చంచలా
ఆయురప్యగ్ని సంతప్త * లోహస్త జలబిందునత్

తా॥ భోగములు, మేఘముల నెడుం చాందినీయందలం
కరింపఁబడిన, విద్యుల్లిత మెరుపుతీవ నలె నతి
చంచలములు, ఆయు వన్ననో, దగ్ధాయః పిండస్థ
జల బిందువు వంటిది. చిరస్థాయి కాదని భావము.
కావున నిట్టి దుఃఖ భాజనమగు సరస్సన కేలయరు
గుదెంచితి నని జీవుఁడు, నిశ్చేష్టుఁడై యేమియుఁ
దోచక మొఱ లిడుచుండెనని తాత్పర్యము

ఉ॥ ఎవ్వనిచే జనించు జగ * మెవ్వనిలోపలనుండు
లీనమై
యెవ్వనియందు డిందుఁ బర * మేశ్వరుఁడెవ్వఁడు,
సర్వము దానయైనవాఁ
డెవ్వఁడు, వానినాత్మభవు * నీశ్వరునే శరణుంబు
వేడెదన్

తా॥ నకల భువనసృష్టిలయ నియామకత్వంబులును,
ఉపాదాన కారణత్వమును. అది మధ్యాంత రహిత
త్వమును, సర్వనామ రూపత్వ మెవ్వనిచే ధరింపఁ
బడుచున్నదో. యట్టి యీశ్వరుని శరణుఁజొచ్చు
చున్నాను.

రహ॥ “ ఎవ్వనిచే జనించు, జగమెవ్వని లోపలనుండు లీనమయి ”
శ్రు॥ యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే, యేనజాతాని జీవంతి

యత్రయంత్యభి సంవిశంతీతి - ఈ భూతము లెవని వలన నుత్పత్తియై వృద్ధిబొంది, తరంగములవలె నెవనియందు లీన మగుచున్నవో.

శ్లో॥ జన్మాద్యస్య యతోన్వయాది తరతశ్చర్ధేష్వభిజ్ఞ స్వరాట్ ॥

తా॥ ఆభాసితములగు సర్వపదార్థములయం దన్వయవ్యతిరేకములచే నే స్వయంప్రకాశమానుఁడు. ప్రత్యభిజ్ఞఁ (తెలియఁబడ్డ వాఁ) డగు చున్నాడో, యన్వయమనగా నన్నమయాది కోశములయందును.

“సూత్రేమణిగణా ఇవ” అనునటు లంతర్యామియై యుండుట, వ్యతిరేకమనగాఁ బృథగ్విధములై యుండు కోశాదులం దవచ్ఛేదముగా నుండుట - యాభాస వాదమనగాఁ బ్రతిబింబవాదము. అవచ్ఛేదవాదమనగా న్యవహారోపయోగము లేనిస్థితి-స్థంభము - తాయి మున్నగునవి. మూలకారణుఁడనగా “మూలప్రకృత్యామే వాసానిర్గుణః ప్రతిబింబితః” మూలప్రకృతియందే నిర్గుణుఁడగు పరమాత్మ ప్రతిబింబించెనో యట్టి యీశ్వరుని శరణుజొచ్చెదనని తాత్పర్యము.

కం॥ ఒక పరిజగములు వెలినిడి

యొకపరి లోపలికిఁ, గొనుచు ♦ నుభయముఁదానె

సకలార్థ సాక్షియగు, న

య్యకలంకుని నాత్మమూలు ♦ నర్థిఁ దలంతు ॥

తా॥ సృష్టి కాలముం దింద్రజాలికునినలె భువనములు-
దర్పణ ప్రతిబింబితములైనటులు వెలికిఁజూపి ప్రళ-
యకాలమందుఁ దనయందు లయపర్చుకొనుచుఁ
దరంగ విజృంభణోప సంహారములుఁ (పెరుఁగుట
విరుఁగుట) లు, సముద్రమే యైనటు, లుభయము
దానై, సకలవిషయములకు సాక్షియై, శుద్ధసత్వస్వ
రూపుఁడు, నాత్మకు నధిష్ఠానమునగు పరమాత్ముని
ధ్యానించెదను.

రహ॥ ఒక పరిజగముల వెలినిడి; “ ముఖాభాసకోదర్పణే
దృశ్యమానో ఖత్వాత్పుద్గక్తేన నైవాస్తివస్తు
ణతా దర్పణ ప్రతిబింబము. తన ముఖముకంటె
వేరు వస్తువు కానటుల యథాదర్పణాభావ, “ఆభాస
హనౌముఖం విద్యతే కల్పనా హీనమేకం ” దర్ప
ణము లేకపోవుచుండఁగా నాభాసము - ముఖ ప్రతి
బింబితమెటుల నభావమో, భావా భావము, లు
భయముఁదానే. యగునో, లేక, “ ఊర్ణనాభిర్య
ధాతం తూన్ సృజతే సంహరత్యపి - జాగ్రత్స్వ
ప్నీతథా జీవోగచ్ఛత్యా గచ్ఛతేపునః॥ ” సాలి
పురుషుల తంతువులను సృజించి మఱలఁ దనలోనికి
నుపసంహరించు చున్ననో, యట్లే పారమార్థిక
జీవుఁడు జాగ్రత్స్వప్నములను సృష్టించి, యుప
సంహరించు చున్నాడయిననుఁ దానొక్కరుఁడే

యః గు నో, సర్వసాక్షి “ మనసః సాక్షీబుద్ధేః
సాక్షీ - ప్రాణస్యద్రష్టాతమసోద్రష్టా” అను శ్రుతి
చొప్పున నూర్వనివలెసర్వసాక్షి యగుచున్నాడో
మరియు “ విశ్వం దర్పణదృశ్యనూననగరీతుల్యం
నిజాంతర్గతం - పశ్యత్ ఆత్మ నిమాయయా బహి
రివోద్భూతం యథానిద్రయా - యస్సాక్షీకురుతే
ప్రబోధ సమయే - అత్మాన మే వా ద్వయం -
తస్మై శ్రీ గురుమూర్తయే నమఃకదం శ్రీ దక్షిణా
మూర్తయే” దర్పణ ప్రతిబింబ తుల్యము (ఆభాస)
గాఁ దనలోనుండు విశ్వమును స్వప్నమునందు,
మాయాస్వరూపమగు నిద్రాశక్తి చే సత్యమైన నగ
రమువలెఁ బ్రత్యక్షముగా దృశ్యమై, ప్రబోధ
(మెలకువ) గలిగిన తోడనే స్వప్నమునకు సా
క్షియై, యద్వయాత్మగాఁ దానొక్కడే శేషింపఁ
బడుచున్న గురుమూర్తి (శ్రీ శంకర స్వరూపదక్షి
ణామూర్తికొఱకు నమస్కారము) కావున నట్ట
సాక్షినిఁ గొల్తునని యభిప్రాయము.

కం॥ లోకంబులు లోకేశులు

లోకస్థులుఁ దెగినఁదుది, న * లోకంబగు, పెం

జీఁకటి కన్వల నెవ్వం

డేకాకృతి వెలుఁగునతని * నే నేవింతున్

తా॥ ప్రళయాంతమందు స్థితమగువాని వర్ణించు చున్నా

డెటులన భువనములుఁ దత్పరిపాలనంబును, దద్దత
జంతువులును నశించిన పిదపఁ బెంజీఁకటి కావలనే
కాకియై ప్రకాశించు, నిషేధావశిష్టుఁడగు వికారర
హితుని సేవించెదను.

రహ॥ లోకములనగా సూక్ష్మభూత పంచీకరణములోని
గోళకములు బ్రహ్మాండ (స్థూల) పంచీకరణము
“బ్రహ్మణోరవ్యక్తం. అవ్యక్తాత్ మహాః మహతః
పంచతన్మాత్రాణి - పంచతన్మాత్రేభ్యో - పంచ
భూతాని పంచభూతేభ్యో మహాభువనాని ” బ్రహ్మ
మువలన నవ్యక్తము [ప్రకృతి లేక మాయ] అవ్యక్త
ము వలన మహత్తత్వము దానివలనఁ జంచ
తన్మాత్ర [శబ్దాది విషయములు] లు, వాటివలన
బ్రహ్మాండములును సృజింపఁ బడినవి, దీనిని యను
లోమమందురు. [క్రిందికి దిగుట] సూక్ష్మ పంచీకర
ణము, సత్త్వరజస్తమోగుణములచేఁ బంచ భూత
ములను విభజించి పంచీకరించఁగా.

సత్త్వ - సమష్టివలన నంతఃకరణ చతుష్టయము -
[మనోబుద్ధి చిత్తాహంకారములు]

సత్త్వవ్యష్టివలన - జ్ఞానేంద్రియ పంచకము -
(త్వచ్ఛ్రోత్ర జిహ్వాఘ్రాణములు) రజోసమ
ష్టివలన - ప్రాణపంచకము (పాణోపాన - సనూన
ఉదాన - వ్యానవాయువులు) రజోవ్యష్టివలన -

కర్తేంద్రియములు-(వాక్పాణి పాదపాయూపస్థలు)
తమోగుణయుక్త పంచభూతములును. అర్థభాగ
ములు చేసి యొక యర్థభాగముఁ జతుర్భాగములు
జేసి - మిగతా యర్థభాగములలో $\frac{1}{2} + \frac{1}{2}$ చొప్పున
గలిపిన యెడలగోళకము లేర్పడునుగోళకములనగా
నింద్రియ స్థానములు - కావున లోకంబులనగా -
గోళకములు - లోకేశులనగా నింద్రియములు -
లోకస్థులనగా - నింద్రియాధి దేవతలు - తెగిన
తుది నశించినపిమ్మటఁ గ్రమలయము (విలోమము)
గా “శు॥ యచ్చేద్వా జ్ఞాన సీ ప్రా జ్ఞ - స్త ద్య
చ్చేద్జ్ఞాన ఆత్మనిఁ జ్ఞానమాత్మని మహతినియచ్చే
త్తద్యచ్చేచ్ఛాస్త ఆత్మని ” వాగ్నింద్రియమునుమన
స్సునందును - మనస్సును - బుద్ధియందును - బుద్ధిని
మహత్తత్వము (మహాబిందువు లేక సూర్యునందు)
మహా త్తత్వము - అవ్యక్తమునందును - అనగా
బెంజీఁకటియందును - బెంజీఁకటి కావలనేకాకార
ముగా నుండువానినిఁ గొలిచెదనని తాత్పర్యము -
విలోమ మనగా నధోభాగమునుండి యూర్ధ్వ
భాగము.

కం॥ నర్తకుని భంగిఁ బెక్కగు

మూర్తులతో నెవ్వఁడాడు ♦ మునులు, దివిజులున్

గీర్తింప నేర రెవ్వని

వర్తన మొరు లేఱుఁగ రట్టి ♦ వానినుతింతున్

బాహ్య॥ నాట్యశీలునిగతిఁ బెక్కు వేషము [రూపము]
 లతో నెవ్వఁడు విహరించునో, మునులు దేవత
 లెవనిని. గొనియాడుట కసమర్థులొ యెవనియొక్క
 రహస్య మితరు లెఱుఁగఁ జాలరో, అట్టి వాని నుతి
 యించెదనని తాత్పర్యము.

రహ॥ అనేకములగు నుపాధులయం దంతర్యామియై నటు
 నిభంగి,ఁజఱించునో,యనగా“యఃపృథివ్యాంతిష్ఠ్వా
 పృథివ్యామంతరో యం పృథివీన వేదయస్యపృథివీ
 శరీరంయః పృథివీమంతరోయ మయత్యేష - తఆ
 త్మాంతర్యామ్యమృతః” యేది భూమియందున్నదై
 భూమికంటె నభ్యంతరమో - భూమి దేనినిఁ దెలి
 సికొనలేనో, భూమి యెవనికి (ఉపాధి) శరీరమో,
 యేది భూమి లో ప ల నున్నదై ని య మి ం చు
 చున్ననో, యది నాశనములేని నీయొక్క యంత
 ర్యామి స్వరూపమై యున్నది. దివిజులు, మునులు
 గీర్తింప నేరరెవ్వని “ అతీతః పంథానం తవచమ
 హిమాజ్గనసయో - రతద్వ్యావృత్యాయం చకిత
 మభిధత్తే శ్రుతిరపి॥ ” హే శంకరా ! నీ యొక్క
 మహిమము మార్గము నతిక్రమించి యున్నది
 యనగా వాఙ్మనస్సుల కగోచరమైనది - శ్రుతికూ
 డ భయపడి వణకుచు నతద్వ్యావృత్తి - యత
 త్వమసియనగాఁ దత్, త్వం, అసి, యనుభేదము

లేనిదై, యంతా బ్రహ్మమేయని చెప్పినది కావున
నగమ్య గోచరుడగు వాని నుతింతునని భావము

ఆ॥ వె॥ ముక్తసంగులైన * మునులు, దిదృక్షులు
సర్వభూత హితులు * సాధుచిత్తు
లసదృశవ్రతాధ్యు * లై కొల్తు రెవ్వని
దివ్యపదమువాఁడు * దిక్కునాకు ॥

బాహ్య॥ సర్వసంగ పరిత్యాగులును, బ్రిత్యగ్దర్శనేక్షణ
వాంచిత్తులైనవాడును. సర్వభూత దయాపరులును,
సాధు హృదయులును, గృచ్ఛచ్ఛాంద్రదాయణాది
వ్రతశీలురును. నెవని పదకంజములను భజింతురో
యట్టివాఁడు నాకు దిక్కుని తాత్పర్యము,

రహ॥ సంగ మనగా “ భావాభావ పదార్థానాం - హర్షా
మర్ష వికారదా మలినా వాసనాఽయేషాసాసంగఇతి
కథ్యతే॥ ” ప్రాప్తప్రాప్తముల యందుఁ గలుగు
హర్షా మర్ష (సుఖదుఃఖ) ములయందు మగ్నమయి
వికారమును బొందు చిత్తముయొక్క మలిన వాస
నయే సంగమట్టి సంగమును విడిచిన వాడును, దిదృ
క్షులు, తీవ్రమైన, యాత్మగర్వనేచ్ఛాసక్తులు -
భూతహితులు - “సేవనం సర్వభూతానాం” యన
విధివాక్యము చొప్పున, భూతదయాపరులును, నస
దృశ వ్రతాధ్యులును, గృచ్ఛచ్ఛాంద్రదాయణాది
వ్రతములు (కష్టసాధ్యములగు వ్రతముల నాచ

రించువారు నెవనినిఁ గొలుతురో యాతఁడే నాకా
ధారమని తాత్పర్యము.

సీ॥ భవము దోషంబు, మా ♦ పంబు, గర్మంబునా
హ్వాయములు, గుణములె ♦ వ్వనికి లేక
జగములఁ గలిగించు ♦ సమయించు కొఱకునై
నిజమాయనెవ్వఁడి ♦ న్నియును దాల్చు
నాపరేశునకు, న ♦ నంతశక్తికి బహ్మ
క్తిగూఢాపికి రూప ♦ హీనునకును
జిత్రీచారునికి, సా ♦ క్షికి నాత్మరుచికినిఁ
బరమాత్మునకుఁ బర ♦ బ్రహ్మమునకు

ఆ॥ మాటలను నెఱుకల * మనములఁ జేరంగ
గాని శుచికిసత్య * గమ్యుఁడగుచు
నిపుఁడుఁడైనవాని * నిష్కర్మతకు మెచ్చు
వానికే నొనర్తు * వందనములు

బాహ్య॥ పరమేశ్వరుఁడు, తనకు జన్మ కర్మనామరూపగు
ణాదులు లేకున్నను, జగములయొక్క స్పృష్టిస్థితి
లయాదుల కొఱకు స్వకీయ, మాయాసంబంధముచే
నన్నియుఁగల వానివలె ననంత శక్తి గలిగియుం
డెనో, యట్టి (వ్యాపక) స్వరూపునకు సిద్ధ - ప్రసి
ద్ధునకు నాశ్చర్య ప్రవర్తకునకు - వాక్కులకును
మనస్సునకును, - దెలియుట కసాధ్యమగు వానికి
సత్యముచేతఁ బొందఁ దగినవానికిని, నేర్పరియైన

వానికి, నైష్కర్మ్యతకు మెచ్చువానికి వందనము
లొనర్చుచున్నానని తాత్పర్యము నైష్కర్మ్యత -
కర్మత్వరాహిత్యత)

రహ॥ భవము - జన్మ, మనగా పడ్వికారములు. ఆస్తి -
జాయతే - వర్ధతే - పరిణమయతే - నశ్యతే -
వినశ్యతే అను వికారములు - దోషము - పాపము
“నపుణ్యంన పాపంన సౌఖ్యంన దుఃఖంన మంత్రో
నతీర్థోన వేదానయజ్ఞాః-అహంభోజనంనైవ భోజ్యం
న భోక్తా చిదానందరూపశ్శివోహంశివోహం ॥”
పాప పుణ్య, సుఖ, దుఃఖ, మంత్ర, తీర్థ, వేద
యజ్ఞ, భోజన, భోజ్య, భోక్త (త్రిపుటి) నేను,
గాను చిదానంద రూపుడను శివుడను రూపాదులు
“ నాహం రూపం నామనాహంనకర్మ ” నామ
రూప కర్మములు నాకులేవు. అయినను జగత్సృష్టి
సంహారముల కొఱకు సన్నియును మాయచేదాల్చి
నటు లగుపడునో “ మాయాకల్పిత దేశకాల కల
నా - నైచిత్ర్య చిత్రీకృతం - మాయావీన విజృం
భయత్య పిమహాయోగీనయస్వేచ్ఛయా ” తా॥
మాయా కల్పిత దేశ కాలాది భేదముచే నెఱుంగఁ
బడి విచిత్రముగాఁ జిత్రీకరింప (ఆకారముగా
జేయ) బడిన జగత్తును, మాయావి - ఇంద్రజాలి
కునివలె యోగమాయచేఁ ద్రిప్పుచున్న వానికి

ననగా నాత్మయొక్క సాన్నిధ్యముచే బ్రకృతికి
సత్తా కలిగినదని భావము “ జగంతి నిత్యం పరితా
భ్రమంతియత్సన్ని ధౌచుగబక లోహవద్ధి ” యే
పరమాత్మ యొక్క సాన్నిధ్యముచే - సూదంటు
తాతి సమీపముననున్న యినుమునకుఁ జలనముఁ
గలిగినట్లు కలిగెనని భావము - అట్టి మాయావికి
సిద్ధరూపికి - బంగారపు - కణికకంటె - భూషణ
మునకు నెక్కువ ప్రకాశత కలిగినట్లు ప్రపంచ
గూఢ ప్రసిద్ధునకుఁ జిత్రచారునకు, నంతర్యామికి
సాక్షికి, నాత్మరుచికి, మనోహర ప్రకాశకునకును
వాగాదులక గోచరుఁడును - నిష్కర్మతకు మెచ్చు
వానికిని “ బహిఃకృత్త్రిమ సంరంభోహృది సంభ
వద్భితః - అకర్తాంతర్భూహిః కర్తాలోకే విహర
రాఘవ ” పైకిఁ గపటాడంబరమును - ఆంతర
మున సంరంభ వద్భితుఁడై లోకమందు వర్తించవ
లెను. అట్టివాఁడు. నిపుణుఁడు అట్టి నిపుణునిచేఁ
జేయఁబడు కర్మ - నిష్కర్మయట్టి నిష్కర్మతకు
మెచ్చునట్టి వానికి నమస్కరించెదనని భావము -

సీ॥

శాంతున కపవర్గ ♦ సౌఖ్యసంవేదికి,

నిర్వాణ భర్తకు ♦ నిర్వశేషు

నకు, ఘోరు నకు గూఢు ♦ నకు, గూఢవర్తికి

సౌమ్యున కధికవి ♦ జ్ఞానమయున

కఖలేంద్రియ ద్రష్ట † కధ్యక్షునకు బహు
క్షేత్రజ్ఞునకు దయా † సింధుమతికి
మూల ప్రకృతి కాత్మ “ మూలున కఖలేంద్రి
య, జ్ఞాపకునకు, దుః † ఖాంత కృతికి

ఆ॥ నెటిన సత్యమనెడి † నీడతో వెలుగుచు
నుండు నెక్కటికి, మ † హొత్తరునకు
నిఖిల కారణునకు † నిష్కారణునకు, న
మస్కరింతు నన్ను † మనుచు కొరకు॥

బాహ్య॥ శాంతమూర్తియు, సహజానంద సంవేదియు,
నిర్వాణ (మోక్ష) ప్రదాతయు, విశేష రహితుఁ
డును - ఘోరుఁడనగా - శివస్వరూపుఁడును, గూ
ఢుఁడనగాఁ దహరాకాశమునందుండు వాడును -
గుణశీలుఁడును, - సర్వజ్ఞుఁడును, నింద్రియా తీతుఁ
డును - సమస్త క్షేత్రములను దెలియువాఁడును -
దయాసింధువును - మూల ప్రకృతి యనగా సృష్టి
ప్రారంభోపాదాన కారణుఁడును - దనకుఁదానే
మూలమైన వాఁడును - నింద్రియ కృతక్రియలకు
ద్రష్టయును నూయా (ప్రతిబింబ) యుతుఁడైనను
దానొక్కఁడేయై యుండు వాఁడును - సంసారోత్తా
రకుఁడును - బ్రపంచాధి ప్తాన కారణుఁడును - బరి
శీలించినచో నిష్కారణుఁడును నగువానికొఱకు
నన్ను బ్రతికించుటకునై నమస్కరించు చున్నాను

రహ॥ శాంతున కనగా ఓం శాంతి శాంతి శాంతిః
 అను అధ్యాత్మికాది శాంతి త్రయముచే నుపసంహ
 రింపఁబడువాఁడు, - అధ్యాత్మిక దుఃఖము - తల
 పోటు, కడుపునొప్పి మున్నగునవి * యాధి భౌతిక
 దుఃఖము-వృత్తిక, సర్ప దప్టాదులు, - ఆధి దైవిక
 దుఃఖము - పిడుగు, భూకంపము మున్నగు దుఃఖ
 త్రయరహితుఁడును - అపవర్గ సౌఖ్యసంవేది బంధ
 మోక్ష రహిత సహజానందాను భవవేదియును -
 మోక్ష ప్రదాతయు, నిర్విశేషుఁ డనగా నేతి నేతి
 వాక్యములచే నిందియ సహిత శరీరత్ర యనిషే
 ధావశిష్టుఁడు, ఘోరుఁడు మంగళ (శివ,) స్వరూ
 పుఁడును గూఢుఁడు “ ఏకోదేవః సర్వభూతేషు
 గూఢః సర్వభూత హృదయ బిలములయందుగూఢ
 ముగా నుండువాఁడు, గుణధర్మి, - సత్త్వ రజస్త
 మోగుణములే ధర్మముగాఁ గలవాఁడు (శబల
 బ్రహ్మము) ఇందియ ద్రష్ట - జ్ఞానేంద్రియాదు
 లకుఁ దమ తమ విషయాది క్రియలందుఁ బ్రేరేపిం
 చి - భూయగ స్థానమందుండు ఆజ్ఞా చక్రమందు
 ద్రష్టృత్వము నహించువాఁడు - బహుక్షేత్రజ్ఞుఁడు
 “ క్షేత్రజ్ఞంచా పిమాంవిద్ధి సర్వక్షేత్రేషుభారత”
 భాః - సూర్యుని యొక్క - రహస్యమైన యంతర
 జ్యోతియందు - త - తపించు వాఁడా - సర్వోపా

ధులయందున్న - నన్ను క్షేత్రజ్ఞునిగాఁ దెలిసికొ
నుము. కావున నట్టి క్షేత్రజ్ఞుఁడును - దయాసిం
ధువు - “ ఈశ్వరానుగ్రహః దేవపుంసామద్వైత
వాసనా ” ఈశ్వరానుగ్రహము వలననే పురుషులకుఁ
నద్వైత విచారణయందిచ్చు గలుగునట్టి దయాసింధు
నకు, శఙ్ఖలేంద్రియ జ్ఞాపకునకు, నిదిఘటము, నిది
పటమునను, నింద్రియార్థఁ విషయములను దెలియ
జేయు తెలివియే రూపము గలవాఁడు నెఱినస
త్యమనెడి నీడతో వెలిఁగెడు నెక్కటి ” “ శ్లో॥ శివం
శైవం భావం శినమపిశివాకారమ శివం - నసత్యం
శైవం తత్త్వివమ పిశివం శైవమనిశం - శివం శాం
తం మత్వా శివపరమ తత్త్వం శినమితి - నజానే
తత్త్వం శినమితి నమోవేద్య శివతే తా॥ ” శివుని
భావము శైవం (పరమాత్మ భావము ప్రకృతి
యని యర్థము) అయినను శివా కారము - అశివ
మనగా నమంగళము. అనగా బ్రకృతి బ్రహ్మసం
బంధమైనను - సుఖరూపము కాదని యర్థమెపుడును
శైవము శివమే యయినను సత్యము కానేరదు.
“ బ్రహ్మ సత్యం జగన్మిథ్యయనియాశయ మట్టి
శివ స్వరూపమును - పరమ తత్త్వ స్వరూపమని
తెలిసికొనఁ జాలనో యట్టి తెలియఁ దగిన శివుని
కొఱకు నమస్కరించు చున్నాను. (వివరణ) ప్ర

కృతియే నీడ - అదియే శైవం - పరమాత్మయే
 శివుఁడు - అదియే సత్య మట్టి ప్రకృతితోఁ బ్రకా
 శించు పరమాత్మ యనగా నసత్యమనెడు నీడతోఁ
 బ్రకాశించు, నెక్కటి - ఏకమనగా నొక్కరుఁడై
 యుండువాని కొఱకు నమస్కరించు చున్నాను -
 మఱియుఁ గారణుఁడు “ మమయో నిర్మహద్భ్ర
 మ్మా తస్మింగర్భంద ధామ్యహం - సంభవస్సర్వభూ
 తానాంతతో భవతి భారత ” పే. అర్జునా ? నాకు
 యోనిః - గర్భాధాన స్థానము, మహద్భ్రహ్మ -
 గుణసామ్యావస్థయగు ప్రకృతి, దానియందు -
 గర్భం - యీ క్షణరూప సంకల్పమును ధరించు
 చున్నాను, దానివలన సర్వభూతములుఁ బుట్టుచు
 న్నవి. కావునఁ గారణుఁడు, మరియు నిష్కార
 ణుఁడు “ శ్రు॥ నకారణంకార్యమతీత్యనిర్మల-స్సదై
 వత్యప్తోహమితీ హభావయ ” నేను కార్య కారణ
 ముల నతిక్రమించి నిర్మలుఁడనై, సదా తృప్తిఁగ
 లవాఁడనైయున్న వాఁడనని భావించుము - అట్టి
 నిష్కారణునకు నమస్కరింతునని జీవ ప్రార్థన.

కం॥ యోగాగ్ని దగ్ధ కర్ములు
 యోగీశ్వరులే మహాత్ము ♦ నొండెఱుఁగక, స
 న్యోగ విభావితమ నముల
 బాగుగ వీక్షింతురట్టి ♦ పరము భజింతు

బాహ్య॥ ధ్యానయోగాగ్నిచే దగ్ధకర్ములగు యోగీశ్వరులే
మహాత్ముని నితరము నెఱుంగక సచ్చిదానందా
త్మాను సంధానులై వీక్షించు చున్నారో, యట్టి
పరమాత్ముని భజింతును.

రహ॥ - యోగాగ్ని దగ్ధకర్ములు “ శ్లో॥ యన్యనర్వే సమారంభాః - కామ
సంకల్ప వర్జితాః - జ్ఞానాగ్ని దగ్ధకర్మాణం తమాహుః పండితం
బుధాః॥ ” యెవనియొక్క కర్ములు కామ సంకల్ప వర్జితములై
ప్రారంభింపఁ బడునో, వానిని జ్ఞానాగ్నిచే దహింపఁబడిన కర్మ
లుఁగల వానిగాఁ, బండితులు వక్కాణింతురు - యోగీశ్వరులు
శ్లో॥ ధ్యాతృధ్యానే పరిత్యజ్య క్రమాధ్యేయైక గోచరం నివాతదీప
వచ్చిత్తం సమాధి రభిధీయతే ” నేను ధ్యానించు చున్నానను
తెలివియును, ధ్యానమును జిత్తమెప్పుడుఁ గ్రమంబునఁ బరి
త్యజించి, నివాత దీపమువలె, ధ్యేయైక గోచర మగునో, యాస్తి
తిని సమాధియని చెప్పుదురు -

శ్లో॥ నృత్తయస్తుతదా నీమజ్ఞాతా ప్యాత్మగోచరాః
స్మరణాదను మీయంతేవృద్ధి తస్య సముద్ధితాత్ ॥

తా॥ అట్టి స్థితియందు వృత్తులు గోచరింపకున్నను - స
మాధినుండి లేచిన వానికి వృత్తులు స్మరింపఁబడు
చున్నందున, యాత్మాకార వృత్తుల నుమాన ప్ర
మాణముచే గోచరించు చున్నవని యభిప్రాయము

శ్లో॥ అనాదా విహసంసారే సంచితాః కర్మ కోటయః
అనేన విలయంయాంతి * శుద్ధోధర్మో వివర్ధతే ॥

తా॥ అట్టి సమూహ్యభ్యాస యోగముచే ననాద్య విద్యా
సంస్కార సంచిత కర్మకోటులు నశించి శుద్ధ

బ్రహ్మ ప్రవృత్తి వృద్ధిఁ బొందుచున్నది.

శ్లో॥

అమునా వాసనా జాతే నిశ్శేషం ప్రవిలాపితే

సమూహోన్మాదితే పుణ్య * పాపాభ్యేకర్మసంచయే
అట్టి యభ్యాస యుక్తునిచే వాసనా జాలము నిశ్శే
షముగా విలయమును బొందుచుండగాఁ, పుణ్య
పాప కర్మ సంచయము సమూహముగా నున్మాదిం
పఁబడుచున్నది.

శ్లో॥

పరోక్షంబ్రహ్మవిజ్ఞానం * శాబ్దందేశిక పూర్వకం
బుద్ధిపూర్వకృతంపాపం*కృత్స్నందహతినహ్నివత్॥

తా॥

ఇట్టి దేశిక ప్రబోధ పూర్వకమగు, పరోక్షజ్ఞానము
బుద్ధి పూర్వకముగాఁ జేసిన సమస్త పాపము నగ్ని
హోత్రమునలె దహించును కావున, నపరోక్షాను
భవముఁ గలిగిన యోగికిఁ గర్మలు నశించునని
వేతే చెప్పనేల? నట్టి యోగీశ్వరు లితరము నెఱుఁ
గక నాత్మ యోగ విభావిత మనస్సుచే నెవనిని
వీక్షింతురో, యట్టి పరముని భజింతునని తాత్ప
ర్యము.

స్తో॥

సర్వాగమా మ్నాయ ♦ జలధికి నపవర్గ

మయునికి నుత్తమ ♦ మందిరునకు

సకల గుణారణి చ్ఛన్నబోధాగ్నికిఁ

దనయంత రాజిల్లు ♦ ధన్యమతికి

గుణలయోద్దీపిత ♦ గురుమాన సునకు, సం

వర్తిత కర్మని • ర్వర్తితునకు
దిశ లేని నాబోటి • పశువుల పాపంబు
లడఁచువానికి సమ • స్తాంతరాత్ముఁ

ఆ॥ డై, వెలుంగువాని • కచ్చిన్నునకు భగ
వంతునకు దనూజ • పశునివేశ
దారసక్తులయిన • వారి కండఁగరాని
వాని కాచరింతు • వందనములు

బాహ్య॥ సమ స్త మంత్రీశాస్త్ర జలధియును - మోక్ష
మను ప్రసిద్ధ నామకుఁడును, వైకుంఠమే యుత్తమ
మగు మందిరము గలిగినట్టియు - సత్వర జస్తమ
గుణములను, యరణి (దాదపు) చేఁ గప్పఁబడిన
బోధాగ్ని కలవాడును - స్వప్రకాశమానుఁడును,
గుణలయముచే స్వచ్ఛమై ప్రకాశించు పరాస్వరూ
పుఁడును - బ్రళయమందు నశింపఁజేసి సృష్టికాల
మందూఁ గర్మనిర్వర్తించు వాఁడును - దిక్కులేని
నానంటి పశు ప్రాయుల పాపంబు లడఁచు వాఁ
డును - భూతాంత రాత్ముఁడై ప్రకాశించు వాఁ
డును - నిరావరణుఁడును - దారా పుత్రాదుల
యగు దాసక్తులైనవారలకు విదూరుఁడు నగువా
నికి వందనము లాచరింతునని తాత్పర్యము.

రహ॥ సర్వాగమా మ్నాయ జలధికి “ విధాత్రీ ధర్మా
ణాంత్వమసి - సకలా మ్నాయ జననీ” హే తల్లీ!

సకల మంత్ర శాస్త్రములకు జననివై యున్నా
 వనగా వేదములలో మధ్య భాగమైన మంత్రో
 పాసనా భాగము పరాప్రకృతియే యగుటచేఁ బర
 యనగాఁ బరమాత్మయే యగునుఁ ప్రకృతి పురు
 షుల కభేద మగుటచే నట్టి సహస్ర కోటి మంత్ర
 రూప జలధియగు వాఁడును - నపవర్గమనగా సృష్టి
 రహిత స్వరూపము - “శ్రు॥ ప్రపంచోయది విద్యేత
 నివర్తేత నసంశయః - మాయానూత్ర మిదం ద్వై
 త మద్వైతం పరమార్థతః ” - (నర్గమనగా)
 సృష్టి - ప్రపంచము, నిజముగా సృష్టింపఁ బడిన
 యెడల నివర్తింపక తప్పదీ ప్రపంచ మనగా ద్వై
 తము మాయా మాత్రమేకాని ప ర మార్థ ము న
 న ద్వైతమే యగును - కావున నట్టి యపవర్గమ
 యుండును - నుత్తమ మందిరునకు - పృథివ్యాది
 యవ్యక్త పర్యంతము ననాత్మయగుటచే నశ్వర
 మనియుఁ దత్పర మనశ్వరమనియుఁ జెప్పఁ బడు
 టచే నుపాధిర హిత స్థితియగు నుత్తమ (అవ్యక్తా
 తీత) మందిరము గలవాఁడును - సకల గుణారణి
 చ్ఛన్నబోధాన్నికి - సత్వాది గుణారణిచేఁ గప్పఁ
 బడిన జ్ఞానాన్నికలవాఁడును-అనగా “శ్రు॥ ఆత్మా
 నమరణింకృత్వా ప్రణవంచోత్తరారణిః - ధ్యాన
 నిర్మథ నాభ్యా సాత్పాశం దహతి పండితః ” పండి

తుఁడు తన మనస్సును క్రింది యరణి - (అగ్ని జనక దారువును,) ప్రిణవమును, బైయరణి (దారుశ కలము) చే మర్దించిన, జ్ఞానమను, వహ్ని జని తమై మోహ పాశమును దహింపఁజేయు చున్నాడు - కావున నట్టి బోధాగ్ని స్వరూపుఁడును - తనయం తరాజిల్లు ధన్యమతికి - స్వయం ప్రకాశ మానుఁ డును - “ సోఽక్షరః పరమ స్వరాట్ ” గుణము లు లయించినఁ బరిధూయిత (ఎ గ రఁ గొ ట్టఁ బడిన) ధూమాగ్నివలె నుద్దీపితుఁడును - బ్రళయ మునందు గర్మ నశింపఁ జేయువాఁడుమ - పశువుల వంటి జీవుల పాపంబు లడఁచు వాఁడుమ- యనవ చ్చిన్నుఁ డనగా - బుద్ధ్యాదులచే గప్పఁబడని వాఁ డును - దారా పుత్రాదులయందుఁ బ్రేమ గలుగు వారికందరాని వాడనఁగా “శ్లో॥ సంసార పాశదృఢ బంధ నిపీడి తస్య - మోహాంధ కారభయకూపని పాతితస్య - కామాభి లాషవివి ధోరగ దంశితస్య- దీనస్య మేదయాంకుర కరుణైకపాత్ర ” హే కరు ణైక పాత్రా ! దృఢ బంధకమగు దారాపుత్రాది కమను సంసారముచే బద్ధుఁడ నైవట్టియు, మోహ మను నంధకార కూపంబునఁ గూలినట్టియు గామా భిలాషములను వివిధ సర్పములచేఁ గరువఁ బడి నట్టియు, దీనుఁడనగు ననుఁ గరుణించుము (అనగా

సంసారా సక్తుల కందరాని వాఁడని (నవ్యంగ్యము)
అట్టి వానికి వందనము లొనర్తును. మరియు

సీ॥ వరధర్మ కామార్థ • వర్జిత కాములై
విబుధు లెవ్వని సే • వించియిష్ట
గతి బొందుదురు చేరి • కాక్షించువారి క
వ్యయ దేహమిచ్చు నె • వ్వాఁడు కరుణ
ముక్తాత్ము లెవ్వని • మునుకొని చింతింతు
రానంద వార్ధిమ • గ్నాంత రంగు
లేకాంతు లెవ్వని • నేమియుఁ గోరక
భద్ర చరిత్రింబుఁ - బాడుచుందు

ఆ॥ రా, మ హేశునాద్యు • నవ్యక్తు నభ్యాత్ము
యోగ గమ్యుః బూర్ణు • నున్నతాత్ము
బ్రహ్మ మయిన వానిఁ బరము నతీంద్రియు
నీశుస్థూలు సూక్ష్ము • నే భజింతు

బాహ్య॥ విబుధు లెవ్వనిసేవించి, ధర్మార్థ కామనర్జితలై
పురుషార్థమగు మోక్షమును బొందుదురో, యాశ్రి
తులై యవ్యయ దేహముఁ గాంక్షించు వా రి కి
జన్మ రాహిత్యము నెవఁడొసంగు చుండునో, సంసా
రవిముక్తాత్ము లెవని చింతింతురో, బ్రహ్మనంద
జలధిని మగ్నులగు నేకాంత రంగసాధకు లితర
మేమియును గోరక నెవని శుభప్రద చరిత్రముఁ
బాడుచుందురో, యాద్యుఁడును నవ్యక్తుఁడును.

నధ్యాత్మ యోగమనగాఁ బ్రత్యగాత్మను దెలియుట
యనుయోగముచేఁ బొందఁదగిన వాఁడును, బూర్ణ
డును, శుద్ధ బ్రహ్మస్వరూపుఁడును, నతీంద్రియుఁడు
స్థూల సూక్ష్మ రూపుఁడునగు వానిని భజింతును.

రహ॥ (త్రివర్గము) ధర్మార్థ కామములను గో ర క
(అనగా “ అంత్యేషు రేమిరేధీరా - నతేమధ్యే
షు రే మిరే - అంత ప్రిప్తిం సుఖం ప్రిహుః
దుఃఖ మంతర మేతయోః ॥ ” ధీరులు - ధర్మార్థ
కామ మోక్షములలో - మధ్యగానుండు, దుఃఖ
వంతములగు సర్థకామముల కంటె సంత్యముల
యందుండు, ధర్మ - మోక్షములు సుఖరూపముల
గుటచే వాటియందే రమించిరి (కోరిరి) కావున
నెననిని సేవించి యిష్టగతి (మోక్షమును) బొందు
దురో, యా శ్రితులైన ముముక్షువులకు నెనఁడ
న్యయ (జన్మరాహిత్య) - విదేహముక్తి నొసం
గునో, సంసార బంధ విముక్తు లెవనిని ధ్యానిం
తురో, యానందవాద్ధిమగ్నై కాంతరంగ సాధకులు
“శ్రు॥ ఏ కాకినాసము పగమ్య వివిక్త దేశం-ప్రాణాది
రూప మమృతం పరమార్థతత్వం - లఘ్వాశినాథృ
తిమతా పరి “భావితవ్యం-సంసార రోగహరమాష
ధమద్వితీయం”తా॥ ఏ కాంతమున లఘ్వాశనుడై,
ప్రాణాదుల నమృత స్వరూపములుగా గ్రహించి

యనగా, సమష్టిగానుండు మహాభూతములయందలి
 యమృత స్వరూప బ్రహ్మమే - వ్యష్టిగానుండు
 ప్రాణాదులయం దమృత స్వరూపముగా నున్నదను
 భావనమే సంసార రోగహరమైన, యద్వితీయమగు
 నౌషధ మని గ్రహించవలెను - కావున నేకాంత
 వాస్తులై యానందవాద్ధి మగ్నాంత రంగసాధకులై
 “శ్రు॥యత్రనాన్యత్పశ్యతినాన్యచ్ఛ్రోతి,నాన్యద్వి
 జానాతి సభూమా” యే స్థితీయం దితరము వినఁడో
 యితరమునుజూడఁడో, యితరము నెఱుంగఁడో,
 యదియే భూమా (బ్రహ్మ) నంద మట్టి యానం
 దాంతరంగ సాధకులై, బ్రహ్మమును గీర్తింతురో,
 యట్టి మహేశు, నాద్యుఁడు - సృష్టికిఁ బూర్వమం
 దున్నవా,డు, అన్యకుఁడు - “శ్రు॥నామరూప భిర్న
 వ్యజ్యతే త్యన్యక్తం - నామ రూపములచే న్యక్తి
 కరింప దగినవాఁడు కాదు - కావున నన్యక్తుని -
 నధ్యాత్మ యోగ గమ్యు - దహారా కాశమునందుం
 డు ప్రత్యగాత్మ నెఱుంగుటయే, యధ్యాత్మ యోగ
 మట్టి యోగ గమ్యుఁడును, బూర్ణుఁడు “ పూర్ణమ
 దః పూర్ణమిదం - పూర్ణాత్పూర్ణము ద చ్యతే -
 పూర్ణస్య పూర్ణమాదాయ పూర్ణమే వావశిష్యతే”
 అదః-నిర్గుణ బ్రహ్మము - ఇదంసగుణ బ్రహ్మము
 (జగత్తు) రెండును పూర్ణమే - గాని, సగుణ

బ్రహ్మము కంటె - నిర్గుణ బ్రహ్మ మతిశయించు
చున్నది - సగుణ బ్రహ్మము (ప్రపంచము) నకు
నిర్గుణ బ్రహ్మమును గారణముగా గ్రహించిన
వాఁడు, పూర్ణుడై, శేషింపఁ బడుచున్నాడు.
అట్టి పూర్ణుఁడు నిందియా తీతుఁడును స్థూల.
సూక్ష్మ రూపుఁడగు వానిని భజింతునని తాత్ప
ర్యముఁ

సీ॥

పావకుం డర్చుల † భానుండు దీప్తుల
నెబ్బంగి నిగిడింతు † రెట్లడంతు
రాశ్రియ నాత్మక † రావళిచేత బ్ర
హ్మదుల వేల్పుల † నఖిల జంతు
గణముల జగముల † ఘననామ రూప భే
దములతో మెఱయించి † తగనడంచు
నెన్వఁడు మనము, బు † ద్ధీంద్రి యంబులు దాన
యై గుణ సంప్ర వా † హంబు నెఱపు

తే॥

స్త్రీ నపుంసక పురుషమూర్తి యును గాక
తిర్యగ మరనరాది మూర్తియును గాక
కర్మగుణ భేద సద సత్ప్ర † కాశిగాక
వెనుక నన్నియుఁ దానగు † విభుఁ దలంతు ॥

బాహ్య॥ అగ్ని హోత్రుఁడు, జ్వాలలను - సూర్యుఁడు
కిరణములను నెటు లుద్గత మగునట్లు విస్తరింపఁజేసి
పిమ్మట నస్తమింపఁజేసినటు లెవఁడు, వ్యాపక

కళలచే బ్రహ్మాదులను, జంతు గణములను, మాయా కార్యములగు నామరూప భేదములతోఁ బ్రకాశింపఁజేసి యస్తమింపఁ జేయునో, మఱియు బుద్ధీంద్రియాది రూపధారియై, గుణవాహినీ పరం పరల నెవఁడు నెఱవేర్చు చుండునో, లింగభేద రహితుఁడై, దేవ, తిర్యగ్జ్న రస్వరూప-కర్మగుణ భేద సదసత్తులుఁకాక పిదప నన్నిరూపములు నెవఁడు ధరించునో, వానినిఁ దలంతును -

రహ॥ పానకుండర్చుల తగనడంచు శ్రు॥ “యథానిరీధనోన హ్నిస్వయోనావు పశామ్యతే-తథాన్యత్త్రిక్షయాచ్చి త్తం - స్వయోనావు పశామ్యతే ” ఎటులు నిరింధనాగ్ని స్వకారణమందు లయించునో, యట్లు వృత్తి క్షయమగు చిత్తము స్వకారణమగు నాత్మ యందు లయించును - అట్లు నామరూప విషయము లతో సృష్టించియు పసంహరించు నట్టిన్ని - యెవఁడు బుద్ధీంద్రియాది విషయాది కముగాఁ దా నే వివర్తపాదానన్తః (భ్రమః పరిణామముగా) పరిణ మించెనో, శ్రు॥ “సపష ఇహప్రవిష్టః ఆనఖాగ్రేభ్యో యథాక్షురఃక్షురధానేవహితః స్యాద్విశ్వంభరోవా, విశ్వంభరకులామే తన్నపశ్యన్త్య కృత్సాహి సప్రాణన్నేవ ప్రాణోనామ భవతి వదన్వాకృశ్వం శ్చక్షుః శ్రుణ్వన్మోత్రం మన్వానో మనః ” ఆ పర

మాత్మ, యౌరయందుఁ గత్తివలెఁ దాడువునందగ్ని
వలె శరీరమందుఁ గోటికొన వఱకుఁబ్రవేశించి
యంతఃకితోఁదృష్టిఁ జెందక-నుచ్చాస్వసముచేఁబ్రా
ణుఁడును మాటలాడుచు వాగూపకుఁడును - జూ
చుటచేఁ జక్షుస్వరూపుఁడును - సంకల్పముచే
మనో నామకుఁడు నయ్యెను. గాని యిట్లు తెలిసి
కొనఁ జాలరు - బుద్ధీంద్రియంబులు దానయై

శ్లో॥ మనశ్చక్షు రాదేర్వి * ముక్తస్వయంయో

మనశ్చక్షురా

దేర్మనశ్చక్షురాదిః * మనశ్చక్షురాదేరగమ్య, స్వ
రూపస్సనిత్యో పలబ్ధి స్వరూపోహ మాత్మా ॥

తా॥ ఆత్మ - మనశ్చక్షురాదులతో విముక్తి గలిగియు
న్నది. నాయాక్రియలచే నాయా నామ రూపములు
పొంది యున్నది. దైవము మనశ్చక్షు రాదులచేఁ
దెలియుఁ బడఁదగినది కాదో, యట్టి సత్యానందో
హమగు వానినిఁ దలంతును. మఱియుఁ - స్త్రీ,
పుం, న పుంసకాది, లింగభేదము లేక, వెనుకనన్ని
యుఁదానగు “శ్రు॥సచ్చత్యచ్ఛాభవతు నిరుక్తం-
చానిరుక్తం చనిలయనంచానిలయనంచ సత్యంచా
న్వతంచ సత్యమభవతు - ౮ పరమాత్మ సదసత్స్వ
రూపుఁడును - వేదాంగమగు నిరుక్తమును - నిల
యా నిలయములు - సత్యా సత్యములును - సమ

స్తము నయ్యోనో, యాతనిఁ దలంతునని భావము

కం॥ కలఁడందురు ♦ దీనులయెడఁ
గలఁడందురు పరమయోగి ♦ గణముల పాలక
కలఁడందు ♦ రన్ని దిశలను,
గలఁడు కలండ నెడువాఁడు ♦ కలఁడో, లేడో ॥

భాష్య॥ దీనుల పాలిటను - యోగయుక్త గణముల
పాలిటను - అన్ని దిశలును ♦ గలఁడని చెప్పబడు
వాఁడు కలఁడో, లేడో (అర్థుని యొక్క యాలా
పము)

రహ॥ భక్తి పరిపక్వమయి - జ్ఞానోత్పత్తికిఁ బూర్వపుస్థితి
యనగా జ్ఞానుల కంతటను ♦ భక్తుల కభ్యాసాను
సారముగాఁ బ్రత్యక్షమగు చుండును.

శ్లో॥ అగ్నిర్దే వోద్విజాతీనాం * మునీనాంహృద్విదైవతం
ప్రతిమా స్వల్పబుద్ధీనాం * సర్వత్రవిజితాత్మనాం॥

తా॥ బ్రాహ్మణులకు నగ్నియును - మునులకు హృద
యమందును - అజ్ఞులకుఁ (ప్రతీకోపాసన) బ్రతి
మార్చనందును - జ్ఞానులకు నెల్లెడలను దైవము
కలఁడని స్మృతి చెప్పుచున్నది. యభ్యాసాను సార
మనగా.

శ్లో॥ తంసర్వ భూతహృదయేషు * కృతాలయోపి
త్వన్మంత్ర జాప్యవిముఖేషు * తనోషిమాయామ్

త్వన్మంత్ర సాధన పరేష్వపి యాతి మాయా
సేవానుగూప ఫలగోసి యథామహీపః ॥

తా॥ హే రామా ! నీవు సర్వభూత హృదయ నివాస
ముగలిగిన వాడవయ్యును - నీ నామ మంత్ర
జపవి ముఖులయందు మాయను విస్తరింపఁ జేయు
చున్నావు. మంత్ర జపితలయందుఁగూడ మాయ
ప్రసరించు చున్నది. దృష్టాంత మెట్లనఁగా, భూపా
లుఁ డెట్లాశ్రయము ననుసరించి ఫలదాతయగుచున్న
ట్లున్నది. కావున నట్లేంచి న్యూన ఫలదాతఁ
గాకుము.

శ్లో॥ సంసార సాగర విశాల కరాళ కామ
నక్రగ్రహ గ్రసన నిగ్రహ విగ్రహస్య
మగ్నస్యరాగల సదూర్ధ్విని పీడితస్య
లక్ష్మీ నృసింహ మమదేహి కరావలంబం ॥

తా॥ హే లక్ష్మీనృసింహా ! విశాలమగు సంసార సా
రమునందుఁ గామ మను మొసలిచే గ్రహింపఁ
డిన, విగ్రహముఁ (శరీరము) గలవాడను
మఱియు రాగమను నూర్మల - (తరంగముల)
లో మునిగి పీడింపఁ బడుచున్న నాకుఁ జేయూత
నొసంగుముఁ ఇట్లుజీవుఁడు, కామవిముక్తి కొఱకుఁ
బ్రార్థించు చుండెనని భావము. .

సీ॥ కలుఁగఁడే నాపాలి ♦ కలిమి సం దేహింపఁ
 గలిమి లేములు లేక ♦ కలుగు వాఁడు
 నా కడ్డపడరాఁడె ♦ నలి, న సాధువులచే
 బడిన సాధుల కడ్డ ♦ పడెడి వాడు
 చూడఁడే నాపాటుఁ ♦ జూపులఁ జూడక
 చూచెడు వారలఁ ♦ జూచువాఁడు
 లీలతో నామొఱా ♦ లింపఁడే మొఱఁగుల
 మొఱ లెఱుంగుచుఁదను ♦ మొఱఁగువాఁడు

గీ॥ అఖిల రూపముల్ దనరూప ♦ మైనవాఁడు
 ఆది మధ్యాంతములు లేక ♦ యడరువాఁడు
 భక్తజనముల దీనుల ♦ పాలివాఁడు
 వినఁడె చూడఁడె తలఁపఁడె ♦ వేగరాడె ॥

బాహ్య॥ కలిమిలేము లెంచక సమముగా దర్శన మొసం
 గునట్టి వాఁడున్నాడో, లేడో, యని సం దేహించు
 చున్న నా పాలి కలుఁగఁడా, ? ఉండడా ? దుర్మార్గు
 లులచే బాధింపఁ బడుచున్న సాధు సంరక్షకుఁడగు
 వాఁడు నాకడ్డపడఁడా ? పరాగ్దృష్టి (బహిర్దృష్టి)
 వీడి ప్రత్యగ్దృష్టుల (అంతరము) ను జూచువారిని
 గృహ జూచునట్టి దైవము నా పాటు (కష్టము)
 జూడఁడా ? మొఱలు వినుచున్నను (దిగోహితుఁడై)
 కనుపడక యుండువాఁడు నామొఱ వినలేదా ?
 తానే యన్ని రూపములు ధరించిన వాఁడును ఆది

మధ్యాంతములు లేని వాఁడునుఁ భక్త, దీనాది
జనముల పాలిటి రక్షకుఁడైన వాఁడుఁ వినలేదా ?
చూడలేదా !

రహ॥ కలిమి, లేములు “ శ్రు॥ నాసదాసీత్ నోసదా
సీత్ ” తా॥ యేది సదసత్స్వ రూపము కానో,
అనగా, స + అసత్ + ఆసీత్ - స + సత్ + ఆసీత్ -
నా సదా శీత్

సీ॥ సత్తుగా దాత్మవి ♦ జ్ఞానంబుచే నెంద
భావమై బాధింపఁ బడుట వలన
నెలమిన సత్తుగా ♦ దేనజ్ఞుడన టంచు
సజ్ఞాన భూతమై ♦ యలరుచు నికి
సదసత్తు గాదు, వి ♦ చారింపలే దట్టి
ద్రవ్యంబు గడువిరు ♦ ధ్ధంబు గాన
నిరవయవము గాదు ♦ నిఖిల జగత్స్వరూ
పము చేత మిగులనే ♦ ర్పడుట వలన

గీ॥ సావయవమునుగాదు ♦ దృశ్యము నుషుప్తి
యందడంగినఁదాను, శూ ♦ న్యంబు గామి
నొరయ యుభయాత్మకముగా, ద ♦ యుక్తమగుట
నాంజనేయ మదీయ మా ♦ యాతమంబు॥

తా॥ ఇట్టి మాయాకార్య రూపమగు, కలిమి లేములు
లేక, నే తినేతి వాక్యములచే నిషేధింపఁగా నవ
శేషుడగు, మిగిలిన వాఁడు లేడా ?

అయితే యిన్ని స్వరూపములుగా నేల పరిణమించె
ననగా ?

శ్లో॥ అన్యక్తా హి గతిర్దుఖం • దేహా వద్భిరవాప్యతే॥

తా॥ దేహాత్మ బుద్ధులచే, నవ్యక్తోపాసన దుర్లభ్యము
గదా ! కావున సవికల్ప సమాధివల్లనే నిర్వికల్ప
సమాధినిఁ బొందవలెను,

శ్లో॥ జేతుంశక్యం మనోరాజ్యం * నిర్వికల్ప సమాధినా
సుసం పాద్యః క్రమాత్కోపి * సవికల్ప సమాధినా

తా॥ మనోరాజ్యము (గొంతెమ్మ కోర్కెల) Vain
thoughts ను నిర్వికల్ప సమాధిచే జయింప
వచ్చును. నా నిర్వికల్ప సమాధిని సవికల్పము
చేతనే సంపాదింప వలయుననగా, సగుణ స్వరూప
మగు నామ రూపాదియుక్త దేవతామూర్తి ప్రతీ
కోపాసనచే నిర్గుణ బ్రహ్మము నెఱుంగ వచ్చును.
(ప్రతీకము - అవయవము సాలిగ్రామమును, విష్ణు
వని పూజించుట)

శ్లో॥ ఉపాస కానాం కార్యార్థం * బ్రహ్మోపాప
కల్పనా ”

ఉపాసకుల సౌకర్యమునకై నిరాకార బ్రహ్మము
నకు, సాకార మేర్పరుపఁబడినది. కావున నిట్టి సద
స్వరూపములు (కలిమి లేములు) లేక ననగా,
గారణ కార్యములగు బీజ వృక్షములతోఁ బృథ్వికి

సంబంధము లేనట్లు, మాయా తత్కార్యములతో
సంబంధము లేక, ప్రకాశించువాఁడు, కలిమి సం
దేహించు నా పాలి అంతఃకరణ తత్ప్రతి బింబము
నుగూర్చి సందేహించు (సత్యము కాదని నిశ్చ
యించు) మహావాక్య బోధకుఁడు. నా పాలిటలేడా?
ఆహం బ్రహ్మస్మి యను జ్ఞానము నొసంగఁడా ?
“శ్లోపరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయచదుష్కృ
తాం - ధర్మసంస్థాప నార్థాయ -సంభవామి యుగే
యుగే ” దుష్ట శిక్షణ శిష్టరక్షణార్థమై యాయా
దేశ కాలానుగుణ్యముగా వేషంబులన్ దాల్చి
ధర్మ సంస్థాపనం బొనర్చు దేవ దేవుఁడు ననుఁ
గాపాడఁడా ?

కం॥ విశ్వకరు, విశ్వదూరుని

విశ్వాత్మని, విశ్వవేద్యుఁ • విశ్వస విశ్వ

శాశ్వతు, నజా, బ్రహ్మప్రభు

నీశ్వరునిం బరమ పురుషు • నే భజియింతున్

బాహ్య॥ ప్రపంచ నిర్మాతయుఁ, బ్రపంచమునకు దూరుఁ

డును, ప్రపంచమే శరీరముగాఁ గలవాఁడును,

ప్రపంచముచేఁ దెనియుఁ బడువాఁడును, ప్రపంచ

మునకు విలక్షణుడగు, శాశ్వతుఁడును, నజా

డును, వ్యాపకుడును, ప్రభువును, నియమించు

వాఁడు నగు పరమ పురుషుని భజియించెదనని
తాత్పర్యము.

రహ॥ శ్లో॥ యస్యైకాంశాద్విత్థమ శేషం జగదేతత్ప్రాదు
రూఢతం. యేనపినద్ధంపునరిద్ధంయే నవ్యాప్తం, యేన
విబుద్ధం సుఖ దుఃఖైఃతం సంసారధ్వాంత విनाశం
హరి మీడే॥

తా॥ యే పరమాత్మయొక్క యేకాంశముచే నీ జగత్తు
ప్రాదుర్భవించిననో, యెననిచే గట్టఁబడిననో,
యెననిచే వ్యాపింపఁ బడిననో, సుఖ దుఃఖాదులు
చే నెవఁడు తెలుసుకొను చున్నాడో, యట్టి (సంసా
రచీకటిని నశింపఁజేయు) హరిని స్తుతించెదనని
భావము.

విశ్వదూరుని - “ తస్యకర్తారమపిమాం విద్ధ్య కర్తా
రమవ్యయం ” నేను కర్తగాఁ గనుపడు చున్నను
నకర్తను (దూరుని) గాఁ దెలిసికొనుము - అజు -
పుట్టు క లేనివాని “ అజోనిత్యశ్శాశ్వతోఽయం
పురాణః ” అజుఁడు, నిత్యుఁడు, శాశ్వతుఁడు,
అట్టి యవ్యక్తా తీతుని భజియింతునని జీవప్రార్థన

వ॥ అని పలికి తనమనంబున సగ్గజేంద్రుం డీశ్వర నన్ని
ధానంబుఁ గల్పించుకొని యిట్లనియె.

బాహ్య॥ ఇట్లుప్రార్థించి యగ్గజేంద్రుఁడు మానసికంబుగా
నీశ్వరునిఁ గల్పించుకొని.

రహ॥ ఇట్లు జీవుడు మానసికముగా బహ్మకార తేజస్సు
ను గల్పించుకొని

శా॥ లావొక్కింతయు లేదు ధైర్యము విలో ♦ లంబయ్యెఁ
బ్రాణంబులున్
తావుల్ దప్పెను మూర్ఛవచ్చెఁ దనువున్ ♦ డస్సెన్
శ్రమంబయ్యెడిన్
నీవే తప్పనితః పరంబెఱుఁగ, మ ♦ న్నింపందగున్
దీనునిన్
రావే యీశ్వర కావవే నరద, సం ♦ రక్షింపు
భద్రాత్మకా !

బాహ్య॥ అట్లు గజమంతరంగమున నీశ్వర సన్నిధానంబుం
గల్పించుకొని యిట్లు ప్రార్థించెను, నాకు బల
మొక్కింతయును లేదు. ధైర్యము నశించినది. ప్రా
ణంబులు స్వస్థానంబులు దప్పినవి, స్మారకముఁ
దప్పినది. శరీరము బడలినది, ఆయాసమయ్యె నీవు
తప్ప నా కేమియు నాధారంబు లేదు. కావున నో
వరదా ! సంరక్షింపుము, మంగళ స్వరూపా ?

రహ॥ జీవుఁడట్లు మానసంబున నీశ్వర సన్నిధానంబుఁ గ
ల్పించుకొని యనగా “ మనఃకృతం కృతంకార్యం
న శరీరకృతం కృతం ”

తా॥ “ ఉత్తమం మానసం ప్రోక్త ” మనునట్లు మనః
కృతమగు కార్యమే నిజమైన కార్యముకాని శరీర

కృతము నిజమైన కార్యము కానేరదు, కావున నీశ్వర సన్నిధానంబు (బ్రహ్మను సంధానము) గల్పించుకొని యిట్లు ప్రార్థించెను “ లావోక్కింతయు లేదు ” సత్వగుణ మొక్కింతయు లేదనగా “ రజస్సత్వంత మున్నైవ ” రజస్సత్వ గుణములనడఁగఁ ద్రొక్కి తమస్సు వృద్ధియగు చున్నది. కావున సత్వగుణము లేకమైనను లేదు “ ధైర్యము విలంబయ్యె ”

శు) శ్లో॥ భావామర్త్య స్యయదంత కైతత్సర్వేంద్రియాణాం జరయంతి తేజః ” హే, అంతకా! విషయము లింద్రియములలో నుండు నధి దేవతా సంబంధమైన యాత్మ తేజస్సును నశింపఁజేయుచున్నవియనగా నాత్మ ధైర్యమను వృక్షము మోహ కల్లోలములచే నొడ్డుకరి.గి కూలి పోయినది “ ప్రాణంబు లాతావుల్దప్పెను ” పంచ ప్రాణములు స్వస్థానములు తప్పిననగాఁ బశువులు బంధములను త్రెంచి సంభ్రమణ మొనర్చినట్లు విషయాభి ము ఖ ము లై యష్టమైధునముల వెంబడి పఱుఁగు లిడినవి.

అష్ట మైధు న ము లు.

శు)॥ దర్శనం స్పర్శనం కేళిః కీర్తనంగుహ్యభాషణం సంకల్పోద్భవసాయశ్చక్రియా నిర్వృతి రేవతు ఏతన్నైధున మష్టాంగం ప్రవదంతి మనీషిణః॥

- (ప్రతి) 1 దర్శనం - చూచుట
2 స్పర్శనం - శరీరముఁ దాఁకుట
3 కేళిః - కలిసి క్రీడించుట (ఆటలాడుట)
4 కీర్తనం - స్తోత్రము
5 గుహ్యభాషణమ్ - రహస్య సంభాషణ
6 సంకల్పః - తలంచుట
7 అధ్యనసాయః - ఉత్సాహము
8 క్రియానిర్వృతిః - కార్యనిర్వహణము

ఇట్టి యష్టమైధునములలో సంచారమే పాణములు
తావుల్దప్పుట మఱియు - మూర్ఛవచ్చె, మోహము
చే స్మారకముఁ దప్పెను. తనువు (నూత్నశరీరము)
శ్రమనొందెను. కావున నీవేతప్ప ననగా బ్రహ్మ
జ్ఞానము వినా వేరుమార్గముఁ గానకున్నాను
శ్లో॥ బోధోహి సాధనేభ్యోహి * సాక్షాన్మోక్షైకసాధనం
పాకస్య పహ్ని వజ్జ్ఞానం * వినామోక్షోనసిద్ధ్యతి
జ్ఞానాదేనహి కై వల్యం ”

తా॥ మోక్ష సాధనములలో బోధ (జ్ఞానము) ముఖ్యసా
ధనమై యున్నది. పాకమున కగ్నివలె, మోక్షము
నకు జ్ఞానము ముఖ్యమై యున్నది, జ్ఞానము వల్లనే
గదా మోక్షము ఇట్లు జ్ఞానోపదేశముఁ జేసి నీ
(ఆత్మ) లో నైక్యముఁ జేసికొమ్మని జీవుఁడు పా
ర్థించెనని యాశయము.

ఉ॥ ఓ కమలాక్ష! యో వరద! - యో ప్రతిపక్ష విపక్ష దూర!
 కుయ్యోకవి యోగినంద్య! సుగుణోత్తమ! యో శర
 ణాగతామరా నోకహ, యో మునీశ్వర, మ నో
 హర! యో విమల ప్రభావ! రావే, కరుణింపవే,
 తలఁ పవే శరణార్థిని నన్ను గావవే!

బాహ్య॥ ఓ పద్మాక్ష! యో వర ప్రదా! యో శత్రు
 మిత్ర సమత్వభావా! భేదరహితా! యో సర్వజ్ఞ!
 యో యోగిజన పూజ్యుఁడా! సుగుణోత్తమ యోగి
 శరణ్యా! యో దేవతా కల్పభూజా! యో ముని
 జన మనోహరా! యో విమల ప్రభావా! శరణ్యుఁ
 డగు నన్ను రక్షించుముఁ

రహ॥ కం - బ్రహ్మము - అలతి - ప్రకాశయతి - క
 మలం - బ్రహ్మజ్ఞానము అక్షయస్యసః - నేత్రమే
 వనికోవా, డు కమలాక్షుఁడు, బ్రహ్మజ్ఞానమే నేత్ర
 ముగాఁ గలవాఁడా? వరద - పురుషార్థమగు మోక్ష
 ప్రదాతా! యో శత్రుమిత్ర సమత్వభావా! శ్లో॥
 “సమశ్శత్రౌచమిత్రేచ, తథామానావ నూనయోః
 శత్రుమిత్రులయందును, మానావ నూనములయం
 దును. సముఁడగువాఁడు. (నాస్వరూపుఁడే) తలఁ
 పవే - శరణార్థిని నన్నుఁ గావవే, ఆయస్కాంత
 మయస్సనాకర్షించునట్లు నాబుద్ధి ప్రతిబింబిత కళను
 నాకర్షించి బ్రహ్మతాదాత్మ్యము చేయుము,

శ్లో॥ విషయేభ్యస్సమాహృత్య విజ్ఞాతాత్మామనోమునిః
చింతయేన్ముక్తయేతేన బ్రహ్మభూతం పరేశ్వరం
ఆత్మభావం నయత్యేనం దద్బ్రహ్మధ్యాయినం
మునేవికారమాత్మనశ్శక్త్యాలోహమాకర్షకోయథా॥

తా॥ విజ్ఞానియగువాఁడు విషయములనుండి చిత్తమును
మరలించి - ముక్తికొఱకుఁ బరేశ్వరుఁడగు బ్ర
హ్మమును ధ్యానించ నలయును-అట్టి ధ్యాతయొక్క
భావమును, ఆత్మయొక్క శక్తిచే నయస్కాంత
మెటు లయస్సను నాకర్షించునో యట్లు బ్రహ్మభా
వన (తాదాత్మ్యము) నొందించును కావున శరణుఁ
జొచ్చిన నాచిత్తవృత్తిని నాకర్షించి పరమాత్మా !
నీయందైక్యముఁ జేసికొమ్ము.

వ॥ అనిపలికి మఱియు, నరక్షిత రక్షకుండై యీశ్వ
రుండా పన్నుండైన నన్నుఁ గాచుగాకయని నింగి
నిక్కి చూచుచు నిట్టూర్పులు నిగిడించుచు బయలా
లకించుచు నగ్గజేంద్రుఁడు మొఱసేయుచున్న సమ
యంబున,

బాహ్య॥ మఱియు నగ్గజము - అరక్షిత రక్షకుండైన యీ
శ్వరుఁడు శరణ్యుఁడ నైననన్ను రక్షించునని నిశ్చ
యించి యంత రిక్షమవంకఁ జూచుచు నిట్టూర్పు
విడుచు చున్న సమయంబున మాండు కన్వయము.

రహ॥ మఱియు నా జీవుఁడు శ్లో॥ “అరక్షితం తిష్ఠత్తిదై
 వరక్షితం సురక్షితం దైవహతం వినశ్యతి ” మను
 ష్యులచే సరక్షితమైనను దైవరక్షితమైన యెడల
 • క్షేమముగా నుండును. మానుష రక్షితమైనను
 దైవహతమైనచో నాశనమునొందును అనగా జీవుఁ
 డు జగదభిముఖుఁడు కానిచో నాత్మయే తనకభిము
 ఖమునుజేసి రక్షించును. అట్టి యాత్మరక్షించుగాక
 యని సర్వము బ్రహ్మమేయమ వృత్తిచే చిత్తము
 నరికట్టి యంతరిక్షమనగాఁ బరమాత్మ నీక్షించుచు
 ధ్యానించు చుండెనని తాత్పర్యము.

ఆ॥ వె॥ విశ్వమయతలేమి * వినియు నూరకయుండి
 రంబు జాసనాదు * లడ్డపడక
 విశ్వమయుఁడు విభుఁడు * విష్ణుండు జిష్ణుండు
 భక్తియుతునకడ్డ, * పడదలంచి.

బాహ్య॥ బ్రహ్మాదులకు విశ్వమయత - సర్వవ్యాపకత్వము
 లేకుండుటచే మొఱనాలకించి నను నడ్డపడఁ జాల
 రైరి, విశ్వమయుఁడును వ్యాపక శీలుఁడును, బయ్య
 శీలుఁడునగు విష్ణుండు భక్తియుతుండగు గజమున
 కడ్డపడ దలంచి.

రహ॥ మాయోప, హితచైతన్య యుపాధి రూపులగుట
 చే బ్రహ్మాదు లడ్డపడ్డరైరి. అనగా మాయా ప్రతి
 బింబ స్వరూపులగుటచే సర్వవ్యాపకత్వము లేదని

తాత్పర్యము పరమాత్మ దేశకాలాద్య పరిచ్ఛిన్నఁ
డగుటచే వ్యాపక స్వరూపుండగు విష్ణువు భక్తున
కడ్డపడ దలంచెనని తాత్పర్యము.

మ॥ అల్పవైకుంఠపురంబులో నగరిలో * నామూల
సౌధంబుదా పలమందార వనాంత రామృతసరః
ప్రాంతేందు కాంతోపలో త్వలపర్యంకరమావినోది
యగునా * పన్నప్రపన్నుండు, విహ్వలనాగేంద్ర
ము పాహిపాహి యనఁగు య్యాళించి సౌరంభియై

భాష్యా॥ వైకుంఠ పురమున విష్ణువు నివసించు మొదటి
హర్ష్య సమీపమునఁ గల్పద్రుమ వనాంతరమంద
న్న యమృత సరస్సు యొడ్డునఁ జర్చి కాంతమః
రచిత పర్యంక (పందిరిమంచ) మున, లక్ష్మితో
గ్రీడా వినోదియగు నా పన్న శరణ్యుండు - నిశ్చే
ష్టితమైన నాగేంద్రము రక్షించుమని వేడిన నాయా
లాపము నాలించి వేగిరపడిన వాఁడై

రహ॥ కుంఠమనగా నశించునది, వికుంఠమనగా నశించ
నిది - వికుంఠ సృభావః - వై కుంఠమనగా నాశన
ములేనిది నాకాశములో మూలసౌధము - పరాకా
శము - అనిర్వచనీయ సర్వవ్యాపకజ్యోతి-సమీప
మందార వనాంత - సత్య సగకల్ప స్వరూప వనా
తరానందామృత సరస్సనగా - శుద్ధబోధానందామృ
త సరస్సు సమీపమునఁ బరిశుద్ధ సాత్వికయగు ప్ర

కృతితోఁ గ్రీడించు పరాత్పరుఁడు - జీవప్రార్థన
నాలించి యావరణ భంగముఁజేసి తాదాత్మ్యము
సంధాన సంరంభుఁడై వ్యక్తిగతము - “ నీవార
శూకవత్తన్వి పీతాభాస్వత్యఃపాపమా - తస్యాఃశిఖా
యా మధ్యేపరమాత్మా వ్యవస్థితః ”

తా॥ నివరణాన్యపుముంటివలె నూక్షుమైయున్న సుషు
మ్నపీత వర్ణము (పీతాంబరధరుఁడు) దానిలోఁ బర
మాత్మ యున్నాడు.

శ్రు॥ “ అణోరణో యాన్మహతో మహీయా నాత్మాగు
హాయాం నిహితో స్యజంతోః

తా॥ అణువులకంటె నణువును మహాత్తులకంటె మహా
త్తును గొప్పదియు (నగు ఆత్మ జీవునియొక్క దహ
రమునందుంచ బడినది.

శ్రు॥ భూరిత్య గ్నాప్రతితిష్ఠతి, భువఞ్చితివా యశాసువరా
దిత్యేమహాఞ్చితిచంద్రమాః। చంద్రమసావానజ్యోతీ
గీంషి మహీయంతే॥

తా॥ మణ్ముఖి యభ్యాసునకు - భూమండలము - అగ్ని
మండలము - వాయుమండలము - సూర్య-చంద్ర
మండలములు - జ్యోతి దర్శనమగును.

మ॥ సిరికిం జెప్పఁడు శంఖచక్రియుగముం - జేనోయి
సంధింపఁడే పరివారంబును జీరఁడభ్రగపతిం-బన్నిం
పఁడా కర్ణికాంతర ధమ్మిల్లముఁజక్క నొత్తఁడు,

వివా - దప్రోత్థిత శ్రీకుచో పరిచేలాంచలమైన
వీడఁడు గజ - ప్రాణాననోత్సాహియై

బాహ్య॥ శ్రీమహావిష్ణువు, గజప్రాణ సంరక్షణోత్సాహ
సంరంభుఁడై - లక్ష్మీతోఁ జెప్పనివాఁడై - శంఖ
చక్రములుచేతులం దొడుంగక, నే పరివారమును
బిలువకఁ గరుత్సంతు నాయత్తము సేయక, కర్ణి
కాంతరములంబడు కేశములనొత్తి చక్కఁజేయక,
ప్రణయకల హాజనిత లక్ష్మీవక్షోరుహ చేలాంచల
మునైన వీడక, బైలుదేరెనని తాత్పర్యము.

రహ॥ - ప్రకృతినిఁ దలంపఁడు, సాంఖ్యయోగ సాధన
ముల గ్రహింపక - శమ దమాదులను బిలువకఁ
దనయందంతర్లయమందిన తమస్సును సర్దక, శ్రీ
కుచోపరిచే లాంచలమైన వీడక ననగాఁ బ్రకృతి
యొక్క కుచయుగళము, జీవేశ్వరులు వానిద్వైక్య
మును వీడక వెడలెనని తాత్పర్యము

వ॥ ఇట్లు భక్తజన పాలన పరాయణుండును - నిఖిల
జంతు హృదయారవింద సదాయనుండును - అగు
నారాయణుండు, కరికులేంద్ర విజ్ఞాపిత నానావిధ
దీనాలాపంబు లొకర్ణించి - లక్ష్మీకాంతా వినోదం
బులందనివి సాలించి - సంభ్రమించి - దిశలు నిరీ
క్షించి - గజేంద్ర రక్షాపరత్వంబు నంగీకరించి నిజ

పరికరంబుల మఱల నవధరించి - గగనంబున శుద్ధ
మించి - వేంచేయునపుడు.

బాహ్య|| - భక్తజనావన సత్తుండును - సకల హృదయా
యనము (స్థానము) గలవాఁడునగు నారాయ
ణుండు, గజదీనాలాపంబుల నాకర్ణించి లక్ష్మీవినో
దకీర్తనలఁ జాలించి స్వకీయ పరివారంబు మఱలఁ
గైకొని గగనంబున కెగసివచ్చునపుడు ముందు
కన్వయము,

రహ|| - పరిపక్వశుద్ధ జీవుల నేకీభావ పరాయణుండును -
సకల జంతుహృత్పద్మ స్థానీయుఁడును - అగు నారా
యణుఁడు (శబ్దిగమ్యుఁడు)

శ్లో|| సామాణలోహ మణిమృ గ్మయ విగ్రహేషు
పూజాపునర్జనన కరీము ముక్తోః
తస్మాద్యతి స్వహృదయార్చనమేవకుర్యాత్

తా|| శిలాలోహమణి విగ్రహాది పూజలు జన్మల నొసం
గును గాన హృదయమునందే పూజించవలెను -
జీవునిదీనాలాపంబులాలించి సాధన చ
తుష్ఠయ - జ్ఞానభూమికాదివలయు పరివారంబు సం
గ్రహించి విహంగ (శుక) మార్గమున వచ్చున
పుడు -

మ|| తన వెంటన్ సిరి, లచ్చి వెంటనవరో - ధవ్రాతమున్
దాని వెన్కను బక్షిందుఁడు, వానిపొంతను ధనుః

కౌమోదకీశంఖ చక్ర నికాయంబును, నారదుండు
ధ్వజనీ - కాంతుండు, రానచ్చి రొయ్యన వైకుంఠ
పురంబునం గలుగు వా - రాబాల గోపాలము

బాహ్య॥ శ్రీవిష్ణువు వెంట లక్ష్మీయు - నామె వెనుక
నవరోధవ్రాతము - అంతఃపుర కాంతలును, శంఖ
చక్రాదికము, ధ్వజనీకాంతుండు, గరుత్మంతుండు
మున్నగు వైకుంఠంబునంగలుగు వా రాబాల గో
పాలము (సంపూర్ణముగా) బైలుదేరిరని తా॥

రహ॥ - పురుషునివెంటఁ బ్రకృతియు - దానివెనుకశుద్ధ
సాత్వికమున్నగు పరాకాశంబు నందుండు కాంత
లును జ్ఞాన పక్షిందుండును - మఱియుఁ గౌమోద
కీయనగా “ శుక్ర॥ ప్రణవోధను శృంగోహ్యత్మా -
బ్రహ్మ తల్లక్ష్యముచ్యతే తా॥ ఓం కారమే ధనస్స
(విల్లు) శుద్ధాత్మయే శరము - (బాణము) బ్ర
హ్మమే లక్ష్యముఁ గావున నట్టి పరికరములును -
శాబాల గోపాల మనగా దైవసంపత్తియగు సద్గుణ
సమూహము - సమూలముగా వెడలెనని తాత్ప
ర్యము.

వ॥ తదనంతరంబ ముఖారవింద మకరంద బిందు సంనో
హపరిష్కంద నానంద దిందిరయగు నయ్యిందిరా
దేవిగోవిందకరార విందసమాకృష్య మాణసంవ్యా
న చే లాంచలయయి పోవుచు.

బాహ్య॥ - అనంతరము - నయ్యిందిరాదేవి ముఖపద్మము నందలి మకరంద పరిష్యంద - స్రవించుచున్న మకరంద రసాస్వాదనముచే నానందించు చున్న యిందిరి (తుమ్మెద) లచే శోభాయితమైయొప్పి - గోవిందుని, కర పద్మముచే నాకర్షింపఁ బడిన, సంవ్యాస - శరీర మంతటను వ్యాపించు పైటకొంగు గలదియై పోవుచు.

రహ॥ - ఆ పరమాత్మతోఁగూడి ఛాయాపోల్కినందు ప్రికృతియొక్క సహస్రార కమలమునందలి బ్రహ్మనందమను మకరందమును గోరిలు జీవన్ముక్త, విదేహ ముక్తాది మధుపములచేనొప్పు ప్రకృతియొక్క స్వరూపానంద చేలాంచలము నాకర్షింపఁబడి పోవుచు.

మ॥ తన వేంచేయుపదంబుఁ బేర్కొనఁడనా - ధస్త్రీజనా లాపముల్ వినెనో మ్రచ్చులు మ్రచ్చిలించిరొ ఖిలుల్ వేద ప్రపంచంబులకొదనుజానీకము దేవతా నగరిపై - దండెత్తెనో భక్తులంగని చక్రాయుధుఁడేడి చూపుఁడని ధి - క్కారించిరో దుర్జనుల్

బాహ్య॥ - ఇట్లు విష్ణువుచే నాకర్షింపఁబడు చేలాంచలియై లక్ష్మీ తనలో నిట్లు చింతించెను, ఎచ్చటకుఁ జనుచున్నాఁడో, యాతురపాటుచేఁ జెప్పఁడయ్యెను - అనాధస్త్రీ (ద్రౌపదీ మొదలగు) జనాలాపంబు

లాలించెనో, వేదసమూహములను స్తేనులు (చోరులు) ముచ్చిల్పించిరో - లేక దైత్యులు దివిజులపై దండెత్తిరో - లేక దుర్జనులు చక్రహస్తుసింజూపుమని బాధించిరో - యేగోదుర్భరము సంభవించియుండును - కాని-చో నింతయాతృత యెట్లు సంభవించునని తలంచెను.

రహ॥ - ఇట్లు పరమాత్మచే నాకర్షింపఁబడిన పరాప్రకృతి యిట్లు చింతించెను. అవిద్యచే నాకర్షింపఁబడు విద్యాలాపము వినెనో లేక వేదము, లఘోదషేయములుకావని వేద బాహ్యులు ప్రబలిరో. యాసుర సంపత్తి - దైవసంపత్తిని మొనఁచుకుండా నావరించెనో - పరోక్షా పరోక్షజ్ఞానమే లేదని భక్తులకు దుర్బోధముఁజేసిరోయని చింతించెనని తాత్పర్యము వ॥ అని వితర్కించుచు.

శా॥ తాటంకాచలనంబుతో భుజనట * ధమ్మిల్ల బంధంబుతో శాటీముక్త కుచంబుతో నదృఢచం * చ త్కాంచితో శీర్ణలా లాటాలేపముతో మనోహరకరా * లగ్నోత్తరీయంబుతోఁ గోటీందు ప్రభతో ను రోజభరసం * కోచద్విలగ్నంబుతో

బాహ్య॥ (లక్ష్మీదేవినివర్ణించుచున్నాడు) చలించుచున్న కర్ణ భూషణములును- భుజములపై నటించుచున్న కేశబంధమును - చీరచేఁగప్పఁబడిన వక్షోరుహము

లు గలిగినట్టియు - వదులుగానున్న మొలనూలు
(ఘంటల యొడ్డాణము) గలిగినట్టియు - వట్టివేరు
గంధంబుతో సంస్కరింపఁబడిన ఫాలభాగము గలిగి
నట్టియు- చేతులలో నిమిడియున్న పైటచెంగుగలిగి
నట్టియు- యురోభర విలగ్నమనగా దద్భారముచే
నూగులాడు నడుము గలిగినదియై లక్ష్మీ యడుగుట
టకూహించెనని తాత్పర్యము-

రహ॥ సూర్యచంద్రులను శ్రవణభూషణములును - జీవే
శ్వరులను కుచయుగ్మమును- అభిమానమను శాటి
యును- మణిపూరచక్రమను వడ్డాణమును- నేతి నేతి
వాక్యములచే శేషించిన నడుము గలిగినదియై ప్ర
కృతియడుగుటకుఁ బ్రయత్నించెనని తాత్పర్యము-

కం॥ అడిగెదనని కడునడిఁజను

నడిగినఁదను మగుడనుడువఁ - డనినడయుడుఁగున్

వెడవెడ సిడిముడి దడఁబడ

నడుఁగిడు నడుగడదుజడిమ - నడుగిడు నెడలన్

బాహ్య॥ అడిగెదనని చనియుత్తర మిచ్చునో లేనో యని
భూయుగ, మేతమువలెఁ జలించ జడత్వముచే నడు
గదయ్యెను-

రహ॥ ప్రకృతి చంచల స్వభావయు - నచేతనయు (జడ
ము) నగుటచే నాత్మను నెదురుకొనదయ్యె-

సీ॥ నిటలాలకములంట ♦ నిపురజంజుమ్మని
 ముఖసరోజమునిండ ♦ ముసరుఁదేంట్లు
 నళులఁజోపఁగఁజిల్క ♦ లల్లనల్లనఁజేరి
 యోష్ఠబింబద్యుతు ♦ లొడియనుఱుకు
 శుకములఁదోలజ ♦ తుర్మీనములకు మం
 దాకినీపాతీన ♦ లోక మెసఁగు
 మీనపంక్తులదాఁట ♦ మెయిదీఁగతోరాయ
 శంపాలతలు మ్మింట ♦ సరణిగట్టు.

ఆ॥వె॥ శంపలను జయింపఁ శ జక్రవాకంబులు
 కుచయుగంబుఁదాఁకి శ క్రొవ్వునూపు
 మెలఁతమొగులు పిఱిఁది శ మెఱుఁగుదీనయుఁబోత
 జలదనర్ణువెనుక శ జరుగునపుడు.

భాష్యా॥ చక్రాయుధునివెనుక జనుచున్న లక్ష్మీయొక్క
 లావణ్యమును వర్ణించుచున్నాడు- తుమ్మెదలవంటి
 ముంగురులు - దొండపండువంటి యధరోష్ఠము -
 మీనములవంటి చంచల దృష్టులు - మెఱుపు దీవ
 వంటి తనువును - చక్రవాకములవంటి కుచములు
 గలిగి - మేఘము ననుసరించు విద్యుల్లతవలెఁ జను
 చుండెనని భావము-

రహ॥ ప్రకృతి పరమాత్ముననుసరించిపోవు నపుడొక వస్తు
 వు మఱియొక వస్తువువలెఁగనుపడఁ జేయుచున్నదని
 భావము, దీనిని భౌతికత్యాలంకారమందురు-

- శ్లో॥ పాలాశకుసుమభ్రాంత్యా - శుకతుండే పతత్యళిః
జంబూఫలమితిభ్రాంత్యా తంతళింహంత మిచ్ఛతి
- తా॥ మోదుగపుష్పమను భ్రాంతిచే తుమ్మెద చిలుకము
క్కుపైవ్రాలినది. యాచిలుక యాతుమ్మెదనునేరే
డుపండను భ్రాంతిచే మ్రింగుటకుఁ జూచుచున్నది.
అనగా భ్రాంతిచేఁబరమాత్మను, జగత్తువలెను - జ
గత్తును బరమాత్మవలెనుజూచుచున్నారనిభావము.
- మ॥ వినువీధిన్ ఒనుదేరఁగాంచిరమరుల్ - విష్ణుకసురా
రాతి జీవన సంపత్తి నిరాకరిష్టుఁ గరుణా - వర్తిష్టు
యోగీంద్ర హృద్వన వర్తిష్టు సహిష్టుభక్తజన బృం
దసాభివాలంకరిష్టు నవోఘోల్లసదిందిరా పరిచరి -
ష్టున్ జిష్టురోచిష్టునిన్
- బాహ్య॥ దైత్యజీవన భంగకరుఁడును - గరుణా మయుం
డును - యోగీంద్రహృద్వనవర్తియును - సహనము
గలవాఁడును - భక్తజనప్రభావము (శక్తి) చేనలం
కరింప.బడునట్టియు లక్ష్మీదేవి పరిచర్యచే సేవింపఁ
బడువాఁడును - జయశీలుఁడును - ప్రకాశసూనుఁడ
గు విష్ణువును నంతరిక్షమార్గమున దేవతలు గాం
చిరనిభావము -
- హ॥ ఆసురసంపత్తి (దుర్గుణములు) నశింపఁ జేయునట్టిన్ని
ప్రకృతితోనవినా భావ సంబంధమైనట్టియు - యో
గీశ్వర హృదయారామములందువిహరించునట్టియు -

ధ్వంద్వసముఁడును- భక్తాధీనుఁడును వ్యాపకస్వరూ
పుఁడగువానిని- దైవసంపత్తియగు నధ్యాత్మవేత్త
లు (దేవతలు) ధ్యేయంబగు మహాకాశమునందే
పరమాత్మను వీక్షించుచుండిరి,

వ॥ ఇట్లు పాడగని.

మ॥ చనుదెంచెన్ ఘనుఁడల్లవాఁడె హరిప - జ్వంగంటిరే
లక్ష్మీశంఖ నినాదంబదె చక్రమల్లదె భుజంగధ్వంసి
యున్ వాఁడే క్రన్ననయేతెంచె నటంచు వేల్పులు
నమో - నారాయణాయేతి నిస్వనులై మ్రొక్కిరి
మింట హస్తదురవ - స్థానక్రికింజక్రికిన్

బాహ్య॥ అడుగోహరి - యాతని మ్రోల లక్ష్మీ - శంఖ
ధ్వని- చక్రము- గరుఁడుఁడు - వచ్చు చున్నారని
దేవతలు నమోనారాయణా యని గజముయొక్క
దురవస్థను జక్కపర్ప నేతెంచెడి విష్ణువునకు నమ
స్కరించిరి.

రహ॥ అదిగో పరమాత్మ- చెంతఁబ్రకృతి- ఓంకార ధ్వని
జ్ఞానచక్రము- గరుడుఁడనగా శుకమార్గము - ము
న్నగునివృత్తిమార్గములు వచ్చు చున్నవని. ఓం
నమోనారాయణాయ యని మోక్ష దీక్షాపదులు
మ్రొక్కిరని తాత్పర్యము -

అకార — నా — న

ఉకార — రా — మ

మకార — య — శి

అర్ధనూత్ర - ణా - వా

నాదము — య — య.

వ॥ అయ్యవసరంబునగుంజరేంద్రపాలన పారవశ్యంబున
దేవతా నమస్కారంబులంగీకరింపక మనస్సమాన
సంచారుండై పోయిపోయి కొంతదూరంబున శింశు
మారచక్రంబునుం బోలె గురుమకర కుళీర మీన
మిథునంబై, భాగ్యవంతునిభాగధేయంబునుంబోలె
సరాగజీవనంబై, నైకుంతపురంబునుం బోలె శంఖ
చక్రకమలాలంకృతంబై, సంసారచక్రంబునుంబోలె
ద్వంద్వసంకులపంక సంకీర్ణంబై, యొప్పు నప్పంకజాక
రంబుఁబొడగని —

బాహ్య॥ కుంజరావనపరవశత్వంబున - దేవతా నమస్సుల
నందుకోక, మనోవేగుండై వెడలి మకరిలగ్నరాశిం
బోలిగుర్వాది గ్రహంబులతోఁగూడి కిన్నరభాండా
గారముఁబోలి శ్వేత తాపేటి నిధి గలిగి తియ్యని
నీటితోఁగూడి శంఖచక్రకాదులు గలిగి 'సంసార చ
క్రంబుమాడ్కి సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వ సంకులంబై
యున్న యాసరస్సుంజూచి-

రహ॥ జీవరక్షణ పరవశత్వంబున విష్ణువు శింశుమార చ

గజేంద్ర మోక్షణ రహస్యాద్ధము..

క్రంబనగా సహస్రారమునందు ఓతప్రోత ల
క రసాదులతోఁగూడి రాగమను నీటితోడను-
సారముం బోలిరాగ ద్వేషాది ద్వంద్వ యుక్తః
మనోసరస్సనుంజూచి -

మ॥ కరుణాసింధుఁడు శౌరివారిచరము - ఖండింపఁ
బంపె సత్వరితాకంపిత భూమి చక్రము మహా
ద్యద్విస్ఫులింగచ్ఛటా పరిభూతాంబర శుక్రమ
బహువిధ - బ్రహ్మాండభాండచ్ఛటాం తర నిర్వ
ముఁబాలితాఖిలసుధాం - ధశ్చక్రముంజక్రమునీ

బాహ్య॥ భూకంపము గలిగించునట్టియు - విస్ఫులింగము
(అగ్నికణములు) చే భయంకర ధ్వనులచే గంప్ప
డిన నంతరిక్షము గలిగినదియు - బ్రహ్మాండసమా
హంతరములందఱ్ఱు లేనిదియు -

దేవతులను రక్షించునదియునగు చక్రమును మొ
లినిఖదుగించుటకుఁజక్రహస్తఁడు పంపెనని తాత్పర్యము
రహ॥ కామమునుద్రుంచుటకునై (యోగముచే) శరీర క
పమును విస్ఫులింగములనగా -

శ్రు॥ యథాసుదీప్తాత్పావకాద్విః స్ఫులింగాఃసహస్రశః ప్ర
భవంతే సరూపాః తథాక్షరాద్వివిధా సోమ్యభావాః
ప్రజాయంతే॥

తా॥ హేసోమ్య - ప్రజ్వలితాగ్నినుండి మినుఁగురు లెల్లు
వెడలుచున్నవో యట్లాత్మనుండి కళలు బైలుదేరు

చున్నవి. అట్టిబ్రహ్మ తేజోవంతమైన కళలతోఁగూ
డినట్టియు బ్రహ్మాండముల బహిరంతముల వ్యాపిం
చినట్టి ప్రజ్ఞాన ఘనచక్రమును బంపెనని తాత్పర్యము॥

వ॥ ఇట్లు వంచిన —

శా॥ అంభోజాకరమధ్యనూతననలి - న్యాలింగనక్రీడనా
రంభుండైన వెలుంగుతేనిచెలువా—రన్ వచ్చినీటన్
గుభుల్ గుంభధ్వానముతోఁ గొలంకువు, కలం —
కంబొందఁగాఁజొచ్చి దుష్టాంభోవర్తివసించు చక్క
టికి జా-యంబోయిహృద్యేగమై॥

బాహ్య॥ ఆసరోవరాంతరమందున్న తామరయందు సూ
ర్యకిరణములు త్తాంతితోఁగ్రీడ సల్పినట్లు గుభుల్గు
భుల్లను ధ్వనితోఁ జక్రము ప్రవేశించి సరస్సు కలఁ
కం బొంద మొసలియుండు స్థానమునకు మనో వేగ
ముగాఁబోయెనని తాత్పర్యము —

రహ॥ శ్లో॥ యదైదాంసి సమిద్ధోగ్నిర్భస్మసాత్కురుతేర్జున
జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణి భస్మసాత్కురుతేతథా॥

తా॥ ప్రజ్వలితాగ్నియింధనముల నెట్లు భస్మముఁజేయునో
జ్ఞానాగ్నియవిద్యాకార్యములగు కర్మముల నెట్లు న
శింపఁజేయును, (కర్మహేతుకమగు కామమును న
శింపఁజేయును) గావున బ్రహ్మ జ్ఞానమును చక్రము
సంకల్పతీవలనదుమఁబ్రవేశించినదని తాత్పర్యము.

శా॥ భీమంబై తలఁద్రుంచి పాణములఁబా-పెంజక) :
శుక్రియఁ హేమత్కాధరదేహముంజకితవ-న్యే
ద్రసంసోహమున్ గామక్రోధనగేహమున్ గరళి
క్తస్త్రావగాహంబు నిస్సీమోత్సాహమువీతదాహః
జయ - శ్రీమోహమున్ గాహమున్.

బాహ్య॥ రక్తవర్ణమై పర్వతాకారమైనట్టియు, గజ సమ
హమునకు భయముగలుగఁజేయునట్టియుఁగామక్ర
ధముల స్థానమైనట్టియు, గజేంద్రుని రక్తప్రవాహ
మును గ్రహించునట్టియు, నుత్సాహపూరితమైన
యు మోహముచేజయశ్రీ గలిగిన మొసలినిఁద్రుం
(పాణములఁబాపె) నని తాత్పర్యము.

రహ॥ రజోగుణ (రక్త) వర్ణముఁ గలిగినట్టియు, జీవులకు
మోక్షప్రతిబంధకమైబాధించునదియుఁగామకోధా
దులకు స్థానమైనట్టియు జీవనివృత్తి యత్నరక్తస్త్రా
వమునుగ్రహించునట్టి కామమును జ్ఞానచక్రిము
త్రుంచెనని తాత్పర్యము—

వ॥ ఇట్లు నిమిషస్పర్శనంబున సుదర్శనంబు మకరి తలఁ
ద్రుంచు నవసరంబున —

బాహ్య॥ సుదర్శనమిట్లు మకరిని స్పృశించిన తక్షణమేమొ
సలి మరణించె నాసమయంబున —

రహ॥ జ్ఞానమిట్లుకామమును స్పృశించిన తోడనే యావర
ణభంగమై కామ మంతరించెనాతదుపరి—

క॥ మకర మొకటి రవిఁజొచ్చెను

మకరము మఱియొకటిధనదు - మాటునడాఁగెన్

మకరాలయమునఁ దిరిగెడు

మకరంబులు కూర్మరాజు - మడువునకరిగెన్

బాహ్య॥ మకరి మరణించినతోడనే, ప్రాణవాయువు లేచి పోయిన పిన్నుట వాయువులన్నియు లేచిపోయినటు లాసరస్సులోని మకరములు లేచిపోయెనని మకరి పదమునకుఁగల వివిధములగు నర్థములను స్వభావోక్తిగాఁజెప్పఁబడెను- మకర మొకటి రవిఁజొచ్చెనన గా మకరనామలగ్నరాశి, సూర్యుఁడు గ్రహరాజు గుటచే వానిప్రక్కకుఁబోయెను. మఱియొకటి ధనదుమాటునడాఁగెన్ గుబేరునకుఁగల నననిధులలో మకరనామసిధి వానిచెంతకుఁబోయెను. మకరాలయమనగా సరస్సు దానిలో సంచరించుమకరములు కూర్మరాజునగాఁ గూర్మనామకయుపవాయువు, దానికి రాజుప్రాణము దానికి మడువు మనస్సు దానియందుఁజొచ్చిననని తాత్పర్యము లేక కూర్మరాజు మడువు సముద్రము దానిలోఁగలిసెనని యాశయం

రహ॥ కామమనగా నజ్ఞానము, రవిఁజొచ్చెననగా “ విద్యావిద్యాంనివర్తేత తేజస్తిమిరసంఘనత్ ” తేజస్సు తిమిరసంఘమును నశింపఁజేసినట్లు విద్య (జ్ఞానము) కామము (అజ్ఞానము) ను నశింపఁజేయును -

“విద్యాదివాప్రకాశత్వాత్” విద్యయనగా - పగలు
తదథి దేవతయగు సూర్యునితో, గలిసెను. మఱి
యొకటి ధనదునూటైన డాంగ్లెస్ - గుబేరునిమాటు -
కైలాసము. నీశ్వరుని చెంత నైక్యమయ్యెను, మక
రాలయమనగా మనస్సనందలి సంకల్పములు - కూ
ర్మరాజు - కూటస్థుడు. వాని, మడువనగాఽబ్రహ్మ
తిలేక మాయ దానియందై క్యమైనననితాత్పర్యము
మ॥ తమముంబాసిన రోహిణీ విభుక్రియ - దర్శించి స
సారదుఃఖము వీడ్కొన్నవిరక్తచిత్తునిగతి - గ్రా
హంబు పట్టుకొని పాదములల్లాడి కరేణుకా విభుఁడు
సౌందర్యంబుతోనొప్పె సంభ్రమదాశాకరిణీకరో
జ్ఞితసుధాం - భస్మానవిశ్రాంతుఁడై.

బాహ్య॥ గజేంద్రుఁడు మొసలియొక్క పట్టువీడినవాఁడై
పాదములు విడలించి విచ్చిన్నమేఘమునుండి వెలు
వడిన చంద్రునిమాడ్కిని సంసారదుఃఖజనిత విరక్తి
చే విముక్తి నొందిన సంసారి చాడ్చునను - దిగ్గజము
లయొక్క కరము (తొండము) లచేఁ దడుపఁబడుచు
న్న సుధాంభస్మాన విశ్రాంతుఁడై యానందముచే
నొప్పెనని తాత్పర్యము -

రహ॥ జీవుఁడు కామము యొక్క పట్టువీడి రాహు గ్రహ
విముక్త చంద్రుని వడువునను - సంసారబంధవిము
క్తవిరక్తుని చందమునను - పరాకాశ (దిగంతము

లనుండి) సహజానందామృత ధారలచే నిమజ్జితుడై స్వ స్వరూపా నందుడై సుఖముగా నుండెనని తాత్పర్యము.

—శ స ం పూ ర్ణ ము. శ—

గజేంద్రుండు పూర్వమింద్రీద్యుమ్నుండను ధ ర ణ విభుండు వైష్ణవ భక్తుడు, పర్వతాగ్రంబునఁ దపంబుఁజేయుచుండ నచ్చోటికి నగ స్త్యమునివర్యుఁడైఁజెంచిన నాఋషివర్యుని గౌరవముసేయక నిర్లక్షిఁచిన -నాతండు-కరినై జన్మింతువుగాకయని శాపంబిచ్చిన నారాజు కరియైజన్మించెను. విష్ణు భక్తుడైన కతనఁదద్విష్ణువుచే రక్షింపఁబడెన మొసలి హూ హూ యను గంధర్వుడు: దేవలఋషిశా: వశంబున మకరమై జన్మించి విష్ణుచక్రముచే శాప విమోచనమయ్యెను.

శ్లో॥ నమస్తే శ్రీరామా! నియమిత గుణగ్రామసతతం
నమోభూయోభూయః పునరపి నమస్తే రఘుపతే
నమోవేదై ర్వేద్యాఖిలమునిగణారాధ్యభగవన్నమో
భూయోభూయస్తనచరణ పంకేరుహయుగే॥

శ్లో॥ అంజనానందనంవీరం - జానకీశోకనాశనం
కపీశమక్షహంతారం- వందేలంకాభయంకరం॥

